

Бранкица Јанковић
проф. др Ивана Крстић
Антигона Андонов
Татјана Јакоби

Приручник за
новинаре и новинарке
**Борба за
равноправност**

Приручник за новинаре и новинарке
Борба за равноправност

Уредница:

Бранкица Јанковић,
повереница за заштиту равноправности

За издавача:

Бранкица Јанковић,
повереница за заштиту равноправности

Напомена:

Ауторке поглавља 1,2,3,5,7
Бранкица Јанковић и проф. др Ивана Крстић
Ауторке поглавља 4,5,6,8
Антигона Андонов и Татјана Јакоби

Штампање ове публикације помогла је
Мисија ОЕБС-а у Србији. Ставови изречени
у публикацији припадају искључиво аутору
и његовим сарадницима и не представљају
нужно званичан став Мисије ОЕБС-а у Србији.

Садржај

1.	Појам и облици дискриминације	7
2.	Домаћи антидискриминациони правни оквир	13
3.	Међународни антидискриминациони правни оквир	23
4.	Новинарски кодекс и медијска регулатива у Србији везана за људска права и заштиту од дискриминације	47
5.	Повереник за заштиту равноправности	59
6.	Препоруке за недискриминаторно извештавање	85
7.	Прилог: Препорука европске комисије против расизма и нетолеранције	105
8.	Речник толеранције	117

1.

Појам и облици
дискриминације

Једно од основних начела људских права јесте начело једнакости и забране дискриминације. Оно се прво огледа у томе да су сви пред законом једнаки, односно да сви могу на исти начин да остваре заштиту својих права пред државним органима. Сви су у обавези да поштују начело једнакости. С друге стране, постоји обавеза уздржавања од вршења дискриминације, која се односи како на правна, тако и на физичка лица. У Републици Србији постоји велики број органа јавне власти, од највиших републичких, па преко свих министарстава, јавних предузећа, установа (факултета, школа, музеја, позоришта, домова здравља), до општинских институција и јавних предузећа на локалу. Сви поменути органи имају јавна овлашћења која су важна за остварење општег интереса и доносе одлуке којима се одлучује о нечијем праву или обавези. Зато, иако је важно да забрана дискриминације постоји и за физичка и за правна лица, органи јавне власти имају посебну обавезу да свима омогуће уживање права, под једнаким условима.

Дискриминација се може испољити на много различитих начина и тешко је све њих обухватити неким описима и дефиницијама. Реч дискриминација потиче од латинске речи *discriminare*, што значи разликовати, делити, одвајати. Дакле, најједноставније објашњење самог појма дискриминација јесте – *прављење разлике, неједнако поступање* оних који се налазе у истој или сличној ситуацији. Међутим, то није једини елемент који мора постојати да би се говорило о дискриминацији, те је неопходно дати једну свеобухватну дефиницију дискриминације. Рецимо, до дискриминације, такође, долази и када се према особи или групи особа поступа онако како се поступа и према другима, иако се они, због неког свог личног својства, налазе у различитој позицији у односу на друге.

Тако се под **дискриминацијом** подразумева свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на стварним, односно претпостављеним личним својствима.¹

Из ове дефиниције могуће је извести неколико елемената:

---

1 Ово је дефиниција из Закона о забрани дискриминације (члан 2. став 1).

Дискриминација је неоправдано неједнако поступање

Код одређивања појма дискриминације указано је на то да оно представља неједнако поступање које је *неоправдано*. Другим речима, неко прављење разлике може бити оправдано. Да би се оправдало различито поступање, мора се показати да до неједнаког поступања долази ради остварења неког законитог циља, као и да су средства за постизање тог циља сразмерна и нужна. На пример, постоји дискриминација ако послодавац објави оглас за место пословног секретара – администратора, у којем поред стручних квалификација тражи да је особа женског пола, до 30 година старости, као и пријатног изгледа. Наведени услови не представљају стварне и одлучујуће услове за обављање посла и представљају дискриминацију по основу пола и година старости која не може бити оправдана. Најчешће ће неједнако поступање бити оправдано када се говори о посебним мерама (мерама афирмативне акције). Пример за то може бити решеност општине да понуди волонтерски ангажман особама млађим од 30 година како би стекле пословна познанства и лакше дошле до првог посла.

До дискриминације долази поступањем или пропуштањем

Дискриминација представља прављење разлике, до којег може доћи активном чинидбом, на пример, уколико власник базена не дозволи Ромима улазак на базен, или власник ресторана не дозволи улазак у ресторан особама са инвалидитетом. С друге стране, до дискриминације може доћи и нечињењем, односно пропуштањем да се нешто учини, као на пример када се не предузму мере обезбеђења приступачности школама, болницама и другим објектима за особе са инвалидитетом.

Последица дискриминаторног поступања се огледа у искључивању, ограничавању или давању првенства

Дискриминацијом се нека особа може искључити из уживања његових/њених основних права, попут онемогућавања детета које је ХИВ позитив-

но да се упише у школу. Такође, дискриминацијом се некој особи може ограничити само обим уживања права, попут распоређивања на ниже радно место након повратка са породилског одсуства, које је самим тим и слабије плаћено. Међутим, често се заборавља да и привилеговање једне групе представља дискриминацију других, као што је то случај уколико се организују часови веронауке у државним школама само за припаднике појединих, а не свих верских заједница.

Дискриминација је учињена на отворен или прикривен начин

Дискриминација може бити на први поглед видљива, када је учињена на отворен, директан начин. Међутим, до дискриминације може доћи и када на први поглед постоји нека неутрална одредба, која у пракси производи дискриминаторно дејство (прикривена, индиректна дискриминација). Пример за посредну дискриминацију би постојао када би се приликом уписа у основну школу свој деци давао стандардизовани тест који није прилагођен знањима и искуствима ромске деце, која би због тога показала лошије резултате и на основу њих била уписивана у специјалне школе.

Дискриминација је учињена према лицима, групама, члановима породице или другим блиским лицима

Неједнак третман може бити предузет против појединаца/ки или групе појединаца због неког њиховог личног својства, али субјекти дискриминације могу бити и чланови породице и друга блиска лица. На пример, радница може бити различито третирана од других радница које имају децу зато што њено дете има инвалидитет. У овој ситуацији постоји дискриминација по основу инвалидитета блиског члана породице.

Дискриминаторно поступање је засновано на стварним или претпостављеним личним својствима

Да би постојала дискриминација, различит третман мора бити заснован на неком личном својству појединца/ке. Особе се штите од дискриминације по било ком личном својству, а то су оне карактеристике са којима се појединци/ке рађају (пол, боја коже, етничка припадност), или које се током живота тешко мењају (имовно стање, религијска уверења). Закон о забрани дискриминације изричито помиње следећа лична својства: расу, боју коже, претке, држављанство, националну припадност или етничко порекло, језик, верска или политичка убеђења, пол, родни идентитет, сексуалну оријентацију, имовно стање, рођење, генетске особености, здравствено стање, инвалидитет, брачни и породични статус, осуђиваност, старосно доба, изглед, као и чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама. Ова листа није ограничена и заштита може бити пружена и на основу неког личног својства које није изричито споменуто у Закону, као што је то случај, на пример, са пребивалиштем.

Субјекти дискриминације могу бити и лица која не поседују неко лично својство, када су изложена дискриминацији јер дискриминатор мисли да они поседују то својство (тзв. дискриминација по основу претпостављеног личног својства). На пример, дискриминација ће постојати уколико неко физички нападне мушкарца који носи кошуљу и ешарпу пинк боје, због чега је нападач убеђен да је особа припадник сексуалних мањина.

2.

Домаћи
антидискриминациони
правни оквир

Устав Републике Србије

Устав Републике Србије садржи неколико одредаба које су од значаја за тему овог приручника.² Члан 21 Устава прокламује да су сви пред Уставом и законом једнаки и да имају право на једнаку законску заштиту, без икакве дискриминације. Члан 21 став 3 забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Овај члан познаје и изузетак од једнаког поступања у виду посебних мера које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

Устав даље у члану 48 намеће обавезу предузимања различитих мера у образовању, култури и јавном обавештавању, којима се подстиче разумевање, уважавање и поштовање разлика које постоје због посебности етничког, културног, језичког или верског идентитета њених грађана/ки. Штавише, Устав у члану 81 захтева подстицање духа толеранције и међукултурног дијалога у области образовања, културе и информисања, као и предузимање ефикасних мера за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим особама које живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет. Забрањено је и кажњиво „свако изазивање и подстицање расне, националне, верске или друге неравноправности, мржње и нетрпељивости“ (члан 49).

У претходним одредбама посебно се указује на значај медија у стварању толерантнијег друштва, чија је слобода гарантована чланом 50 Устава. Овај члан забрањује цензуру, али предвиђа да надлежни судски орган „може спречити ширење информација и идеја путем средстава јавног обавештавања само ако је то у демократском друштву неопходно ради спречавања позивања на насилно рушење Уставом утврђеног поретка или нарушавање територијалног интегритета Републике Србије, спречавања пропагирања рата или подстрекавања на непосредно насиље

---

2 Устав Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 98/06, 10. новембар 2006.

или ради спречавања заговарања расне, националне или верске мржње, којим се подстиче на дискриминацију, непријатељство или насиље.” И сама слобода изражавања гарантована је чланом 46 Устава, као и „слобода да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје”. Слобода изражавања подложна је ограничењу и то када је то ограничење прописано законом и када је неопходно ради заштите неког легитимног циља: „права и угледа других, чувања ауторитета и непристрасности суда и заштите јавног здравља, морала демократског друштва и националне безбедности Републике Србије”.

Антидискриминациони закони

Закон о забрани дискриминације представља општи антидискриминациони закон, који је донет 2009. године у циљу пружања свеобухватне заштите од дискриминације у Републици Србији. Већ је било речи да Закон уводи дефиницију дискриминације, као и да препознаје 7 облика дискриминације, међу којима и говор мржње. Закон познаје и тешке облике дискриминације, међу којима су изазивање и подстицање неравноправности, мржње и нетрпељивости по основу националне, расне или верске припадности, језика, политичког опредељења, пола, родног идентитета, сексуалног опредељења и инвалидитета, као и пропагирање дискриминације путем јавних гласила.

У Републици Србији постоје још три закона којима се забрањује дискриминација припадника одређене групе. Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом³ забрањује дискриминацију особа са инвалидитетом и у тешке облике дискриминације убраја изазивање и подстицање неравноправности или нетрпељивости према особама са инвалидитетом, као и пропагирање дискриминације путем јавних гласила (члан 9). Закон о равноправности полова⁴ забрањује сваки облик дискриминације по основу пола и прописује да информације које су добијене

---

3 Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 33/06, 13/16, 17. април 2006.
4 Закон о равноправности полова, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 104/09, 16. децембар 2009.

путем средстава јавног информисања „не смеју садржавати нити подстицати дискриминацију засновану на полу”, а ова обавеза се односи на све видове реклама и пропагандног материјала (члан 41). Посебно је важна одредба у члану 41 став 3 у којој се прописује да су средства јавног информисања дужна „да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу као и да предузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе, који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно надређености одређеног пола”.

Закон о заштити права и слобода националних мањина⁵ забрањује сваки вид дискриминације који је заснован на националној, етничкој, расној или језичкој основи, према лицима која припадају националним мањинама. Члан 17 овог закона предвиђа да националне мањине „имају право на потпуно и непристрасно обавештење на свом језику, укључујући право на изражавање, примање, слање и размену информација и идеја путем штампе и других средстава јавног обавештавања”. Држава је у обавези да у програмима јавног сервиса обезбеди информативне, културне и образовне садржаје на језику националних мањина.

---

5 Закон о заштити права и слобода националних мањина, „Службени лист СФРЈ”, бр. 11/2002, „Службени лист СЦГ”, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Службени гласник Републике Србије”, бр. 72/2009 – др. закон и 97/2013 – одлука УС), 17. март 2002.

Медијски закони

Закон о јавном информисању и медијима⁶ уређује „изношење, примање и размену информација, идеја и мишљења путем медија” у циљу, између осталог, унапређивања вредности демократског друштва, као и слободног развоја личности. Члан 4 став 1 Закона прокламује слободу јавног информисања, које не подлеже цензури. Закон даље забрањује у члану 4 став 2 непосредну и посредну дискриминацију „уредника медија, новинара и других лица у области јавног информисања, нарочито према њиховој политичкој опредељености и уверењу или другом личном својству.” Медији објављују „информације, идеје и мишљења о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдан интерес да зна, а свако лице има право да „истинито, потпуно и благовремено буде обавештено о питањима од јавног значаја”, те су средства јавног информисања дужна да ово право и поштују.⁷ Закон идентификује и посебно рањиве групе, те остваривање права на информисање особа са инвалидитетом,⁸ као и остваривање права на информисање националних мањина.⁹ Ова листа није затворена јер члан 15 став 6 Закона предвиђа да јавни интерес у области информисања представља и „информисање особа са инвалидитетом и других мањинских група”. Такође, Закон тај јавни интерес види и у пружању подршке производњи медијских садржаја који имају за циљ заштиту и развој људских права и демократије.¹⁰

Законом о електронским медијима¹¹ уређује се организација и рад Регулаторног тела за електронске медије, услови и начин пружања аудио и аудио-визуелних медијских услуга, услови и поступак за издавање дозвола за пружање тих услуга, као и друга питања која су од значаја за област електронских медија. Иако је таква одредба садржана у члану 18 став 3 Устава, прописано је да се одредбе овог закона тумаче у корист „унапређења вредности демократског друштва”, у складу са Уставом, релевантним законима и међународним стандардима у области људских и

---

6 Закон о јавном информисању и медијима, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 83/14, 5. август 2014.

7 Члан 5 Закона о јавном информисању и медијима

8 Члан 12 Закона о јавном информисању и медијима

9 Члан 13 Закона о јавном информисању и медијима

10 Члан 15 став 7 Закона о јавном информисању и медијима

11 Закон о електронским медијима, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 83/14, 5. август 2014.

мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Регулаторно тело основано на основу овог закона представља самосталну и независну организацију која има за циљ, између осталог, пружање доприноса очувању, заштити и развоју слободе мишљења и изражавања.

Закон о јавним медијским сервисима¹² уређује рад јавних медијских сервиса у Републици Србији, у складу са европским стандардима и међународним инструментима у области електронских медија.¹³ Закон као јавни медијски сервис дефинише „независан и самосталан правни субјект који, обављањем своје основне делатности, омогућава остваривање јавног интереса у области јавног информисања, и пружа опште и свеобухватне медијске услуге које подразумевају информативне, образовне, културне и забавне садржаје који су намењени свим деловима друштва”.¹⁴ Основна делатност јавног медијског сервиса мора бити у функцији остваривања јавног интереса, односно објављивања садржаја који имају за циљ „остваривање људских права и слобода, размену идеја и мишљења, неговање вредности демократског друштва, унапређивање политичке, полне, међунационалне и верске толеранције и разумевања, као и очување националног идентитета српског народа и националних мањина”.¹⁵ У основна начела рада јавног медијског сервиса спадају:

- истинито, непристрасно, потпуно и благовремено информисање;
- независност уређивачке политике;
- независност од извора финансирања;
- забрана сваког облика цензуре и незаконитог утицаја на рад јавног медијског сервиса, редакције и новинара;
- примена међународно признатих норми и принципа, а посебно поштовање људских права и слобода и демократских вредности; као и поштовање професионалних стандарда и кодекса.

---

12 Закон о јавним медијским сервисима, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 83/14, 5. август 2014.

13 Члан 1 Закона о медијским сервисима

14 Члан 2. став 1. Закона о медијским сервисима.

15 Члан 3. став 1. Закона о медијским сервисима.

Закон даље одређује да се јавни интерес остварује кроз програмске садржаје ради, између осталог:

- истинитог, благовременог, потпуног, непристрасног и професионалног информисања грађана/ки;
- омогућавања слободног формирања и изражавања мишљења грађана/ки;
- поштовања основних људских права и демократских вредности и институција и унапређења културе јавног дијалога;
- поштовања приватности, достојанства, угледа, части и других људских права;
- поштовања и подстицања плурализма политичких, верских и других идеја и омогућавања јавности да буде упозната са тим идејама, не служећи се интересима појединих политичких странака и верских заједница, као ни било ком другом појединачном политичком, економском, верском и сличном становишту или интересу;
- задовољавања потреба у информисању свих делова друштва без дискриминације, водећи посебно рачуна о друштвено осетљивим групама, попут деце, омладине и старијих лица, мањина, особа са инвалидитетом, социјално и здравствено угрожених и других група.

Закон о електронским комуникацијама¹⁶ уређује услове и начин за обављање делатности у области електронских комуникација. Као један од циљева и начела регулисања односа у области електронских комуникација, закон предвиђа обезбеђивање доступности услуга универзалног сервиса свим грађанима/кама у Републици Србији, „уз задовољење потреба специфичних друштвених група, укључујући особе са инвалидитетом, старије и социјално угрожене кориснике”, и обезбеђење максималне користи за њих, нарочито у виду избора, цене и квалитета услуга.¹⁷

---

16 Закон о електронским комуникацијама, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 44/10, 60/13 – одлука УС, 62/14, 30. јун 2010.

17 Члан 3. Закона о електронским комуникацијама

Закон о оглашавању¹⁸ регулише садржину огласне поруке, као и општа и посебна правила оглашавања и директно оглашавање. Закон дефинише оглашавање као „представљање у било ком облику у вези са пословањем односно професионалном или пословном делатношћу, ради подстицања продаје робе и услуга, продаје непокретности, као и преноса права и обавеза”.¹⁹ Закон се примењује на оглашавање без обзира на начин и средство којим се оно врши.²⁰ Међутим, Закон се примењује и на активности које немају својство оглашавања, попут објављивања порука личне природе, обавештавање које врше државни органи и имаоци јавних овлашћења у склопу остваривања послова из свог делокруга, изборне кампање и друге промотивне активности политичких организација, јавно обавештавање које врше удружења, синдикати и друга правна лица, као и информисање јавности о активностима друштвено одговорног понашања.²¹ Члан 4 Закона предвиђа да је оглашавање слободно и да нико не сме спречити објављивање огласне поруке због идеја или мишљења о јавним стварима које су садржане у самој огласној поруци. С друге стране, оглашавање мора да буде засновано на принципу коришћења дозвољених средстава за постизање циља и другим принципима друштвене одговорности и не сме изазивати мржњу или нетолеранцију,²² нити садржати изјаве или визуелно представљање које се може сматрати увредљивим.²³

---

18 Закон о оглашавању, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 6/16, 28. јануар 2016.

19 Члан 2. став 1. тач. 1 Закона о оглашавању

20 Члан 3. став 1. Закона о оглашавању

21 Члан 3. Закона о оглашавању

22 Члан 6. став 2. Закона о оглашавању

23 Члан 6. став 3. Закона о оглашавању

Посебно је важан члан 8 закона којим се забрањује да „огласна порука, непосредно или посредно, подстиче дискриминацију по било ком основу, а посебно по основу уверења, националне, етничке, верске, родне или расне припадности, политичког, сексуалног или другог опредељења, друштвеног порекла, имовинског стања, културе, језика, старости или психичког или физичког инвалидитета”. Такође је забрањено и неоправдано одбити објављивање, односно емтовање огласне поруке, или на други начин неоправдано правити разлику или неједнако поступати, искључивати, ограничавати или давати првенство различитим оглашивачима, у истим или сличним ситуацијама.²⁴ Посебно се забрањује подстицање понашања које угрожава безбедност или здравље примаоца огласне поруке, попут сцене насиља, приказа који могу изазвати страх и агресивност, као и сексуално узнемиравање које се приказује као „прихватљиво, пожељно или уобичајено друштвено понашање”. Закон такође уређује посебну заштиту деце и малолетника од неприкладног обавештавања.

---

24 Члан 9. Закона о оглашавању

3.

Међународни антидискриминациони правни оквир

Антидискриминациони инструменти

На међународном плану донето је више инструмената којима се прокламује начело једнакости и забрањује дискриминација. С обзиром на то да ли су ти инструменти донети под окриљем Уједињених нација или две европске организације – Савета Европе или Европске уније – разликују се универзални и европски инструменти.

Универзални антидискриминациони инструменти

На међународном плану, постоји неколико значајних инструмената којима се забрањује дискриминација. По свом значају, посебно се издваја Универзална декларација о људским правима²⁵ из 1948. године, која је постала део међународног обичајног права, а тиме обавезујућа и за све државе међународне заједнице. Универзална декларација у члану 1 прокламује да се људска бића рађају „слободна и једнака у достојанству и правима.” Члан 2 став 1 даље гарантује сваком лицу једнакост у правима и слободама гарантованим овим инструментом, без икакве разлике по основу „ресе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или неког другог статуса.” Поменута одредба уводи један модеран приступ у забрани дискриминације, тако што приликом набрајања личних особина на основу којих је забрањена дискриминација, изричито наводи најчешће основе за дискриминацију, али не затвара листу заштићених основа. На тај начин, пружа се заштита и личним карактеристикама које нису изричито наведене у овом члану. Такође, члан 7 Универзалне декларације гарантује једнакост свих пред законом, као и право сваког лица на једнаку законску заштиту и то не само у случају дискриминације, већ и када постоји подстицање на дискриминацију.

---

25 Резолуција A/PEC/217, 10. децембар 1948.

Пакт о грађанским и политичким правима²⁶ (у даљем тексту ПГП) донет је 1966. године као први свеобухватни међународни инструмент у области заштите људских права који је и Република Србија ратификовала. ПГП у члану 26 ПГП-а прокламује једнакост свих пред законом и право на једнаку законску заштиту без икаквог разликовања. Даље се забрањује свака дискриминација и јемчи свим лицима „подједнака и ефикасна заштита против сваке дискриминације, нарочито на основу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког и било ког другог мишљења, националног и друштвеног порекла, имовине, рођења или другог статуса.” Ова одредба примењује исту правну технику као и Универзална декларација, јер не затвара круг основа за дискриминацију употребом речи „свака дискриминација, а нарочито” по изричито поменутиим личним својствима, која су у тренутку доношења овог инструмента и била најчешћи основ за дискриминацију.

У оквиру УН, донете су и две специјализоване конвенције којима се забрањује дискриминација по одређеном личном својству. Обе ове конвенције је ратификовала и Република Србија.

Прво је усвојена Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације,²⁷ која представља основни документ УН у борби против расизма и дискриминације. Ова конвенција полази од тога да је веома опасно постојање теорија које се заснивају на расној супериорности или мржњи, као што су политика апартхејда, сегрегација или одвајање. Из тог разлога, конвенција захтева од држава уговорница да осуде „сваку пропаганду и све организације које се руководе идејама или теоријама заснованим на супериорности неке расе или групе лица извесне боје или извесног етничког порекла или које желе да оправдају или подрже сваки облик расне мржње и дискриминације.”²⁸ Државе се обавезују да без одлагања усвоје позитивне мере које имају за циљ свако подстицање на такву дискриминацију или на свако дело дискриминације. Државе се на-

---

26 Пакт о грађанским и политичким правима „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 7/71. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење Пакта 12. марта 2001.

27 Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 31/67. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење Пакта 12. марта 2001.

28 Члан 4 Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације

рочито обавезују да инкриминишу свако ширење оваквих идеја, подстицање на дискриминацију и акте насиља, да прогласе за незаконите и забране организације и активности организоване пропаганде која подстиче на дискриминацију, као и да не дозволе јавним властима да подстичу на расну дискриминацију или да је помажу. Конвенција захтева од држава да предузму неопходне мере ради брзог укидања свих облика расне дискриминације и да сузбијају расистичке доктрине и праксу. Иако бројне међународне конвенције садрже одредбу о забрани дискриминације, у већини тих инструмената недостаје дефиниција дискриминације. Изузетак представља управо ова конвенција која у члану 1 дефинише дискриминацију као „свако разликовање, искључивање, ограничавање или давање првенства које се заснива на раси, боји, прецима, националном или етничком пореклу и које има за циљ или за резултат да наруши или да угрози признавање, уживање или вршење, под једнаким условима, људских права у политичкој, привредној, социјалној, културној или било којој другој области јавног живота.” Дакле, дискриминација значи како недозвољено искључивање, тако и давање првенства одређеној групи које угрожава једнака права.

Друга специјализована конвенција донета на међународном плану јесте Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена.²⁹ Ово је први међународноправни инструмент који на сеобухватни начин гарантује заштиту жена, односно заштиту њихових грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права. Према овој конвенцији, основни задатак држава је да националним уставима, законима и подзаконским актима признају и у свим случајевима заштите женска људска права. У Преамбули конвенције наглашава се „да се дискриминацијом жена крше начела равноправности и поштовања људског достојанства, да то представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, друштвеном, економском и културном животу њихових земаља, спутава напредак друштва и породице и отежава потпуно развој способности жена да учествују у служби својих земаља и човечанства.” Члан 1 Конвенције даје дефиницију дискриминације по основу пола и каже да је то „свака разлика, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или

---

29 Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, „Службени лист СФРЈ” – Међународни уговори, бр. 11/1981. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања, сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење Пакта 12. марта 2001.

вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена.” Државе се обавезују да елиминишу дискриминацију у свим њеним видовима и да помогну развој и еманципацију жена и то свим адекватним средствима.³⁰ Конвенцијом се гарантује и једнакост жена и мушкараца пред законом.³¹ Поред ових мера, државе треба да предузму и тзв. посебне мере које могу да доведу до убрзаног остваривања равноправности међу половима и да заштите материнство. Посебно је важно да конвенција тражи од држава да укину казнене одредбе и обичаје и напусте сваку врсту праксе којом се успоставља и одржава дискриминација над женама.³² Члан 6 је нарочито значајан јер забрањује све облике дискриминације према женама и захтева укидање свих облика трговине женама и експлоатације проституције жена.

Европски антидискриминациони инструменти

На европском нивоу, донето је више инструмената којима се забрањује дискриминација, али се по свом значају издваја Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода³³ (у даљем тексту Европска конвенција), коју је и Република Србија ратификовала. Европска конвенција садржи два члана релевантна за заштиту од дискриминације. Члан 14 Европске конвенције садржи основну одредбу о забрани дискриминације. Чланом 14 прокламује се уживање права и слобода предвиђених у самој конвенцији „без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус”. Израз *обезбеђује се* указује на то да држава има не само негативну, већ и позитивну обавезу, односно

---

30 Чланови 2 и 3 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена

31 Члан 15 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена

32 Члан 5 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена

33 Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/03, 5/05, 7/05 – испр.

обавезу обезбеђења делотворног уживања заштите од дискриминације.³⁴ Прва карактеристика овог члана је у томе што он не представља самостално право, већ је његово поље примене ограничено на права која су прописана самом Европском конвенцијом и њеним протоколима. Оваква природа члана 14 потврђена је и у пракси Европског суда за људска права (у даљем тексту ЕСЉП), који надзире да ли и до које мере државе уговорнице поштују своје преузете обавезе из Европске конвенције. Тако је у случају *Маркс против Белгије*, Европски суд пронашао да члан 14 није независан јер „делује искључиво у односу на ’уживање права и обавеза’ које је зајемчено другим основним одредбама”.³⁵ Друга карактеристика члана 14 је у томе што иако изричито наводи забрањене основе за вршење дискриминације, овај члан не затвара листу забрањених основа формулацијом „или други статус”. Тиме се наглашава да основи који су експлицитно наведени нису једини основи за дискриминацију. Тако је ЕСЉП у својој досадашњој пракси прихватио да се међу забрањеним основима за дискриминацију налазе и сексуална оријентација³⁶, брачни статус³⁷, статус притвореног лица³⁸, законитост/незаконитост при рођењу³⁹, војни или професионални статус⁴⁰, као и пребивалиште.⁴¹

Други релевантан члан је члан 1 Дванаестог протокола, који је настао као резултат потребе да се једним независним правом уведе шира заштита од дискриминације у односу на члан 14 Европске конвенције и омогуће представке које неће имати за повреду само гарантована права. Циљ члана 1 је да допуни заштиту предвиђену чланом 14, и то тако што се забрањује дискриминација у вези са „сваким правом које закон предвиђа”, што се може односити и на међународно право.⁴² Дакле, циљ овог члана је да пружи заштиту појединцу у уживању сваког права или повласти-

---

34 *Beard v. UK*, ЕСЉП, представка бр. 24882/94 (2001); *Thlimmenos v. Greece*, ЕСЉП, представка бр. 34369/97 (2000)

35 *Marckx v. Belgium*, ЕСЉП, Серија А, бр. 31 (1979), став. 32. *Backowski and Others v. Poland*, ЕСЉП, представка бр. 1543/06 (2007), став. 93

36 *Pajić v. Croatia*, ЕСЉП, представка бр. 68453/13 (2016)

37 *Elsholz v. Germany*, ЕСЉП, представка бр. 25735/94 (2000); *Sahin v. Germany*, представка бр. 30943/96 (2001); П.М. в. УК, ЕСЉП, представка бр. 6638/03 (2005)

38 *Costel Gaciu v. Romania*, ЕСЉП, представка бр. 39633/10 (2015)

39 *Vermeire v. Belgium*, ЕСЉП, представка бр. 12849/87 (1991); *Mazurek v. France*, ЕСЉП, представка бр. 34406/97 (2000); *Pla and Puncernau v. Andorra*, ЕСЉП, представка бр. 69498/01 (2004).

40 *Van der Mussele v. Belgium*, ЕСЉП, представка бр. 8919/80 (1983);

Rekvényi v. Hungary, ЕСЉП, представка бр. 25390/94 (1999).

41 *Vuckovic and others v. Serbia*, ЕСЉП, представка бр. 17153/11 et al. (2012).

42 Извештај са објашњењима уз Дванаести протокол, пар. 29.

це која је експлицитно или имплицитно призната домаћим законодавством, што јасно проистиче и из Преамбуле овог протокола. Извештај с објашњењима уз Дванаести протокол објашњава да ће се заштита од дискриминације примењивати у следећим ситуацијама:

1. у уживању сваког права које је појединцу изричито пружано на основу унутрашњег права;
2. у уживању неког права које може проистећи из јасне обавезе јавне власти према унутрашњем праву, тј. тамо где је јавна власт у обавези према унутрашњим правним прописима да се понаша на одређени начин;
3. у ситуацији у којој јавна власт врши неко дискреционо овлашћење; као и
4. заштита од сваког другог чињења или нечињења јавне власти.

ЕСЉП има веома богату јуриструденцију у односу на забрану дискриминације. Међутим, нема много случајева у којима се Суд бавио медијима у контексту забране дискриминације, а и у оно мало случајева којима се бавио, није пронашао да је дошло до дискриминације. У једном предмету, компаније подносиоца представке имале су седиште у Кокемакију. Прва компанија је издавала часопис Веропорси (Veropörssi) од 1994. године, у којем су објављиване информације о имовини и приходима око милион и двеста хиљада особа чији су приходи опорезиви у Финској. Неке друге публикације и медијске куће такође су објављивале ове информације, али не у оволиком обиму. Друга компанија је 2003. године, заједно са телефонским оператером, започела пружање услуга слања SMS порука. Слањем имена на одређени број, добијала се информација о порезима те особе, уколико се информација налазила у бази података, која је била иста она база која је објављивана и у часопису. И ова друга компанија је од 2006. године почела да издаје часопис Веропорси. У једном тренутку, омбудсман је контактирао компаније и саветовао их да престану да објављују ове информације, тврдећи да њихово објављивање не представља новинарство, али су оне то одбиле, сматрајући да се тиме крши члан 10 Европске конвенције, којим се гарантује слобода изражавања. Омбудсман је посебно указивао на то да ове информације обухватају велики број људи и да не постоји интерес јавности да зна опорезовану имовину за све њих. Поступак је поведен пред домаћим судовима, који су у почетку заузели став да овај часопис има карактер новина и да је у јавном интересу објављивање ових информација, које су јавне по свом карактеру. У октобру 2005, омбудсман се жалио Врховном управном суду, који је упутио захтев за решавање претходног питања Суду правде ЕУ (у даљем тексту СПЕУ). У децембру 2008, СПЕУ је дао своје мишљење да

активности у питању представљају процесуирање личних података, али и да слободе новинарства треба широко тумачити. Да би се успоставио баланс између ова два права, неопходно је признати да се изузеци од заштите приватних података морају уско тумачити. Тако се и активности које се односе на документе који су у домену јавног на основу домаћег права, могу класификовати као „новинарске активности” када је њихов циљ да открију јавну информацију, мишљење или идеју, без обзира на медије који се користе да би се те информације пренеле.

У септембру 2009. године, Врховни управни суд је укинуо одлуку Управног суда и наредио да се предмет врати назад на поновно одлучивање, водећи рачуна о томе да треба проценити да ли публикација доприноси јавној дебати, или је усмерена само на то да задовољи знатигељу читалаца. Након ове одлуке, SMS служба је одмах укинута, док је часопис наставио да објављује информације у јесен 2009. године, али је његов садржај смањен на 1/5 претходног садржаја. У новембру те године, забрањено је прикупљање, чување и обрада ових информација. Ову одлуку је потврдио и Врховни управни суд 18. јуна 2012. године.

Власник компанија је поднео представку ЕСЉП-у, који је установио да је дошло до ометања члана 10 Европске конвенције, јер су компаније могле да објављују ове информације у мањем обиму, али не и да прикупљају, чувају и обрађују информације. ЕСЉП је установио да су разлози на које су се домаћи органи позивали били релевантни и довољно образложени да би се могли сматрати неопходним у демократском друштву, посебно узимајући у обзир да у овој области државе уживају извесно поље слободне процене.

Подносилац представке је тврдио да је дискриминисан у односу на остале новине које су могле да наставе да објављују информације о опорезивим приходима, што је Влада оспорила сматрајући да други издавачи ових информација нису у аналогној ситуацији зато што они не објављују информације на исти начин и у истом обиму као и компаније подносиоца представке. Влада је свакако сматрала да чак и да постоји разлика у третману, она јесте легитимна и разумна јер штити приватни живот других лица.

Подносилац представке је тврдио да је објављивање ових података било често и изричито дозвољено домаћим правом, те да су се ове информације објављивале у различитим новинама. Оне нису биле ограничене на особе од јавног интереса, већ на било које особе које су имале опорезован приход већи од 100.000 евра. Нико од осталих новина није био ограничен,

нити је постојао покушај, да се ограниче њихова права на објављивање информација.

Анализирајући овај случај, ЕСЉП је подсетио да члан 14 Европске конвенције нема аутономни карактер, те се у овом случају може узети заједно са чланом 10 ЕКЉП-а. Да би постојала повреда члана 14, треба да постоји различит третман особа које се налазе у истој или сличној ситуацији. Ова разлика у третману мора бити оправдана и водити легитимном циљу, док државе уговорнице уживају широко поље слободне процене у оцени до које мере разлика у третману у сличним ситуацијама оправдава разлику у третману. ЕСЉП је узео у обзир да је компанијама подносиоца представке забрањено да објављују информације о порезима на начин како су то чиниле 2002. године. Није познато до које мере су друге новине објављивале ове информације, нити је познато која је количина информација прихватљива за домаће власти. Због тога је ЕСЉП сматрао да није могуће проценити да ли се ове компаније налазе у довољно сличној ситуацији да би се могла утврдити дискриминација.

Друга значајна конвенција донета под окриљем Савета Европе је Оквирна конвенција за заштиту националних мањина⁴⁵ коју је Република Србија такође ратификовала, а која гарантује различита права мањина, обавезује државе да обезбеде уживање ових права и признаје бројна колективна права мањинама. Основни принцип конвенције је принцип једнакости и забране дискриминације. Тако одељак II, члан 4 став 1 каже: „Стране уговорнице се обавезују да ће припадницима националних мањина гарантовати равноправност пред законом и једнаку законску заштиту. У том смислу забрањена је било каква дискриминација на основу припадности националној мањини”. Конвенција посебне мере као и предузимање „тамо где је то потребно” мера за остваривање „пуне и ефективне једнакости међу појединцима који припадају националној мањини и оних који припадају већини”. Остале битне одредбе конвенције покривају широк распон права националних мањина које државе морају да поштују: помоћ мањинама да задрже и развијају своју културу и идентитет, охрабривање толеранције, међусобног поштовања и разумевања између већинског становништва и припадника мањина, поштовање слободе окупљања, удруживања, изражавања, мисли, савести и вероисповести припадника националних мањина, обезбеђивање мањинама

---

45 Оквирна конвенција за заштиту националних мањина, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 6/98.

приступа државним медијима и помоћ у оснивању медија на језицима мањина и слично.

У оквиру Европске уније најважнији инструмент за заштиту људских права представља Повеља о основним правима у ЕУ. Трећа глава Повеље посвећена је једнакости.⁴⁴ Члан 21 став 1 забрањује дискриминацију „по било ком основу попут пола, расе, боје коже, етничког или социјалног порекла, генетских особина, језика, религије или уверења, политичког или било ког другог мишљења, припадности националној мањини, имовине, рођења, инвалидитета, животног доба или сексуалне оријентације.” Значај овог члана је не само у томе што не затвара листу основа за дискриминацију, већ и зато што први пут изричито уводи два основа: генетске особине и сексуалну оријентацију. Остали чланови прокламују једнакост пред законом (члан 20), траже од држава поштовање разноликости културе, религије и језика (члан 22), прокламују једнакост полова на свим пољима, укључујући и запошљавање, рад и плату (члан 23), захтевају од држава посебну бригу о деци (члан 24), старим особама (члан 25) и остварењу инклузије особа са инвалидитетом (члан 26). Иако је Повеља донета као правно необавезујући акт, своју обавезност стекла је ступањем на снагу Уговора из Лисабона 1. децембра 2009. у чији је текст инкорпорирана.

Ограничење слободe изражавања у међународним инструментима

Слобода изражавања представља једну од основних вредности сваког демократског друштва, од чијег остварења зависи сваки демократски политички процес, али и развој сваког људског бића. Право на слободу изражавања гарантовано је како универзалним, тако и европским инструментима, који ово право не посматрају као апсолутно, односно подвргавају га извесним ограничењима.

---

44 Чланови 20-26. Повеље о основним правима у ЕУ.

Универзални инструменти којима се гарантује слобода изражавања

Слобода изражавања је први пут гарантована у члану 19 Универзалне декларације, где се каже да „свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.” Као што се види из самог текста декларације, нису постављена никаква ограничења овој слободи. Међутим, слобода изражавања мора бити подвргнута одговарајућим ограничењима, у смислу да не сме штитити говор који има за циљ да понизи, застраши или подстакне насиље или активности уперене против припадника/ца одговарајуће групе. Из тог разлога, Пакт о грађанским и политичким правима прво у члану 19 гарантује право на слободу изражавања и објашњава да ово право значи „слободу тражења, примања и ширења обавештења и идеја сваке врсте, без обзира на границе, било усмено, писмено, путем штампе или у уметничком облику, или ма којим другим средством по свом избору.” ППП потом поставља извесна ограничења слободи изражавања, јер наглашава да она повлачи за собом посебне дужности и одговорности. Међутим, та ограничења морају бити изричито утврђена законом и морају бити неопходна ради поштовања права или угледа других лица, или ради заштите националне безбедности, јавног поретка, јавног здравља или морала.

Даље ограничење слободе изражавања предвиђено је чланом 20 ППП-а, који прво изричито забрањује сваку пропаганду у корист рата, а потом и заговарање националне, расне или верске мржње и нетрпељивости „које представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље”. Комитет за људска права, уговорно тело које надзире извршавање обавеза преузетих ППП-ом од стране држава уговорница овог међународног инструмента, у општем коментару бр. 11 из 1983. године, подвлачи да је члан 20 у потпуности компатибилан са правом на слободу изражавања, јер ова слобода подразумева и одговарајуће обавезе и одговорности. Комитет је посебно нагласио да су државе у обавези да донесу законе којима се кажњава заговарање националне, расне и верске мржње, као и да пропишу адекватне кривичне санкције за прекршиоце ове обавезе. Комитет се бавио ограничењем слободе изражавања и у општем коментару бр. 29 из 2001. године, где је објашњено држава не може да оправда ратну пропаганду или заговарање националне, расне или верске мржње позовањем на заштиту националне безбедности или јавног поретка. У општем

коментару бр. 34 из 2011. године Комитет се бави слободом мишљења и изражавања. Комитет подвлачи да су ова два права повезана, јер слобода изражавања представља алатку за размену и развој мишљења, те оба права представљају неопходне услове за пуни развој личности.

Право на слободу изражавања, по оцени Комитета, подразумева и право да се траже, добију и саопште информације и идеје сваке врсте. Оно свакако обухвата политички дискурс, сопствене коментаре, јавне послове, агитовање, дискусију о људским правима, новинарство, културно и уметничко изражавање, подучавање, религијски дискурс, а може се односити и на комерцијално оглашавање. Комитет наглашава да изражавање може бити изразито увредљиво, када може бити ограничено на основу члана 19 став 3, као и члана 20 ПГП-а. Када се говори о форми изражавања, Комитет сматра да се слобода изражавања односи како на говор, тако и на писане текстове, слике и уметничке објекте, док начини изражавања могу бити књиге, новине, памфлети, постери, банери, као и сви аудио-визуелни и електронски начини изражавања, укључујући и интернет.

Посебан одељак у овом општем коментару односи се на слободу изражавања и медије. Комитет сматра да су слободни, нецензурирани и неометани медији од круцијалне важности за свако друштво и очување слободе мишљења и изражавања, као и других људских права. Овде се преваходно мисли на слободно саопштавање информација и идеја о јавним и политичким питањима између грађана/ки и изабраних представника. Зато државе имају посебну обавезу да охрабре независне и разноврсне медије, да се уздрже од цензуре и да гарантују њихову независност и уређивачку слободу. Као ограничења овом праву намећу се права и слободе других, заштита националне или јавне безбедности, као и јавног здравља и морала.

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације садржи најекстензивнију забрану говора мржње, иако ограничену искључиво на расни основ. У Преамбули овог међународног инструмента јасно се истиче да су државе чланице Конвенције убеђене да је „свака доктрина о супериорности заснованој на разлици између раса научно лажна, за осуду са моралне тачке гледишта и социјално неоправдана и опасна и да ништа не би могло оправдати, ма где то било, расну дискриминацију”. Не само да се одричу све теорије о супериорности једне расе над другом, већ се наглашава и решеност држава да предузму све потребне мере ради брзог укидања свих облика расне дискриминације. Од држава се тражи „да спрече и да се боре против расистичких доктрина и праксе како би помогле разумевање међу расама и изградиле међународну заједницу ослобођену свих облика расне сегрегације и дискриминације.” Тако чланом

4 Конвенције државе чланице осуђују сваку пропаганду и све организације које су вођене идејама или теоријама заснованим на супериорности неке расе или групе лица извесне боје или етничког порекла, или које желе да оправдају или подрже сваки облик расне мржње или дискриминације. Државе се обавезују да без одлагања усвоје позитивне мере које имају за циљ да укину свако подстицање на такву дискриминацију, или на свако дело дискриминације.

Конвенцијом се државе нарочито обавезују да:

- утврде као кривично дело свако ширење идеја заснованих на супериорности или расној мржњи, свако подстицање на расну дискриминацију, као и сва дела насиља, или изазивање на таква насиља, уперена против свих раса или сваке групе лица друге боје или другог етничког порекла, као и пружање помоћи расистичким активностима, подразумевајући ту и њихово финансирање;
- да прогласе за незаконите и да забране организације и активности организоване пропаганде и сваку другу врсту пропагандне активности које подстичу на расну дискриминацију и које је помажу, као и да прогласе да је учешће у овим организацијама или у њиховим активностима законом кажњиво дело; као и
- да не дозволе јавним властима нити јавним националним или локалним установама да подстичу на расну дискриминацију или да је помажу.

Комитет за укидање расне дискриминације бавио се питањем говора мржње у општим препорукама. Прво је у општој препоруци бр. 15 из 1993. године Комитет нагласио да члан 4 није у супротности са слободом изражавања, као и да забрана говора мржње представља главни механизам у борби против расне дискриминације. Посебно је указано на опасност од овакве пропаганде, признајући да „претње и акти расног насиља лако воде у друге такве акте и генеришу атмосферу непријатељства,” па делотворан одговор на овакве акте захтева тренутну акцију. У општој препоруци бр. 29 из 2002. године, Комитет тражи од држава уговорница да предузму озбиљне мере како би сузбиле идеје засноване на расној супериорности и инфериорности, подстицање на расну дискриминацију или насиље, осврћући се посебно на информације које се преносе путем интернета. Даље, у општој препоруци бр. 30 из 2004. године, Комитет тражи од држава уговорница да предузму кораке како би сузбиле ксенофобичне ставове и понашање, посебно говор мржње и расно насиље уперено против недржављана, и унапредиле боље разумевање принципа забране дискриминације према овој категорији лица. Комитет даље препоручује

државама уговорницама да предузму одговарајуће активности како би се бориле против стигматизације, стереотипа и профилисања на основу расе, боје коже, порекла, националног или етничког порекла, посебно од стране медија, интернета и електронских комуникационих мрежа. Коначно, у општој препоруци бр. 35 из 2013. године Комитет указује на то да говор мржње може имати много облика и да се не односи само на расистичке коментаре. Као што је то случај и са дискриминацијом, кажњив је говор којим се на индиректан начин напада посебна расна или етничка група и који користи такве речи којима се заправо маскира крајњи циљ – преношење мржње која је упререна према тој групи. Државе морају да обратe пажњу на све манифестације говора мржње, као и да предузму све кораке да га сузбију. Говор мржње може се манифестовати усмено или писано, а може бити и у форми садржаја који се преноси преко електронских медија, укључујући и интернет и социјалне мреже, као и невербалне форме изражавања попут расистичких симбола, слика или понашања на јавним окупљањима и спортским догађајима. Код позивања на расну мржњу и нетрпељивост, треба водити рачуна о следећим елементима:

- садржај и облик говора (да ли је провокативан и директан);
- економски, социјални и политички контекст у држави;
- позиција или статус говорника и публика којој се обраћа (посебно се обраћа пажња на политичаре и друге носиоце јавних овлашћења);
- ефекат који се може постићи (публика којој се обраћа, начин преношења, где посебно јак ефекат има говор који се преноси путем медија); и
- циљ говора (говор којим се штите или бране људска права појединца и група не може бити подложен кривичној одговорности или другим санкцијама).

Комитет посебно указује на то да је дозвољено објављивање идеја које су контроверзне, уколико су у питању идеје изражене у контексту академске дебате, политичког ангажовања и без позивања на мржњу, насиље или дискриминацију. Слобода изражавања помаже осетљивим групама у исправљању баланса моћи између различитих група у друштву, промовише међукултурни дијалог и разумевање и толерантност, помаже у деконструисању расистичких стереотипа, омогућава слободну размену идеја и нуди алтернативне погледе на одређено питање. Основну улогу у ширењу таквих идеја и информација имају медији, који морају бити информисани, етички и објективни, како би одговорили овој улози. Тако и медији који представљају етничке и друге групе у друштву морају то чинити применом принципа поштовања, правичности и избегавања стереотипа, како би се избегла нетолерантност у друштву.

Европски инструменти којима се гарантује слобода изражавања

Већ је речено да на европском нивоу најважнији инструмент за заштиту људских права представља Европска конвенција за људска права. Европска конвенција прокламује да свако има право на слободу изражавања, те да ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Ипак, члан 10 став 2 Европске конвенције предвиђа да слобода изражавања „повлачи за собом дужности и одговорности”, па се може подвргнути „формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.” Дакле, ограничење слободи изражавања може бити наметнуто уколико је оно:

- прописано законом;
- неопходно у демократском друштву; и
- служи остварењу легитимног циља (ради заштите националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства).

У случају *Хендисајд против Уједињеног Краљевства*, Европски суд је истакао да слобода изражавања представља „један од суштинских темеља демократског друштва, један од основних услова за његов прогрес и развој сваког човека”.⁴⁵ Значајно, Суд је заузео став да се слобода изражавања штити не само у односу на информације или идеје које се радо примају и сматрају безазленим, већ и на оне које могу да „увреде, шокирају или узнемире државу или било који део популације”, јер то захтева

---

45 *Handyside v. UK*, одлука од 7. децембра 1976. Серис А, Но. 24 (1979-80), став. 49.

плурализам, толеранција и широкогрудост које су неопходне сваком демократском друштву. Међутим, и поред тога што слобода изражавања штити говор који може да шокира или узнемири део популације, потребно је негде повући границу и утврдити када слобода изражавања мора бити ограничена.

То ограничење односи се свакако на говор који се може квалификовати као говор мржње. Сама Европска конвенција не дефинише говор мржње, али се из праксе Европског суда може извући закључак шта се под овим појмом подразумева. ЕСЉП проналази да „толеранција и поштовање једнаког достојанства свих људских бића представљају сам темељ сваког демократског, плуралистичког друштва. Да би се овај принцип остварио, у неким друштвима је неопходно да се санкционишу или спрече сви облици изражавања који шире, подстичу, промовишу или оправдавају мржњу која је заснована на нетолеранцији.”⁴⁶

Лично својство одређеног лица, односно припадност одређеној рањивој групи, од суштинског је значаја за одређивање појма говора мржње. Порука изражена у говору мржње усмерена је увек на лично својство или специфичности својства угрожене групе.

Улога медија у преношењу говора мржње

Слобода изражавања, посебно она која се преноси путем масовних медија, представља снажно средство које утиче на масе, па стога информације које се пласирају морају промовисати демократске идеје. Свако друштво мора бити свесно да изражавање може бити коришћено да побуди насиље, прошири мржњу и угрози безбедност појединца. Да би се утврдило да ли изјава представља подстицање на мржњу, изузетно је важно утврдити контекст у којем је изјава дата. Тако, изјава дата пред добро информисаном јавношћу као део плуралистичке дебате, неће бити сматрана за говор мржње. Ово је дошло до изражаја у случају *Јерсилд*, где

---

46 *Erbakan v. Turkey*, ЕСЉП.; представна бр. 59405/00 (2006).

је подносилац представке био ТВ новинар, који је снимио документарну емисију у којој је користио делове разговора које је водио са 3 припадника тзв. „Зелених јакни” (расистичке групе из Копенхагена).⁴⁷ Током интервјуа, чланови групе дали су расистичке изјаве о имигрантима и другим етничким мањинама у Данској. После интервјуа, новинар је осуђен за пружање помоћи и помагање у дискриминацији у виду говора мржње. Разматрајући овај случај, ЕСЉП је поновио принципе установљене у ранијој судској пракси, односно да слобода изражавања представља темељ демократског друштва, али је закључио да аудио-визуелни медији имају много јачи утицај на појединце од штампаних медија.⁴⁸ Иако је ЕСЉП пронашао да су изјаве биле „више него увредљиве за чланове заједница које су апострофиране, па тиме нису ни уживале заштиту из члана 10 Европске конвенције,” кривична осуда новинара није прошла тест пропорционалности. Европски суд је сматрао да прилог није направљен са намером да се пропагирају расистички ставови, већ да се разговара о темама које су од јавног интереса, док је емитовање ишло у оквиру озбиљног информативног програма и било је намењено добро информисаној јавности. Интервју је и започет уводом о недавној јавној дебати о расизму у Данској, чиме је новинар позвао гледаоце да прилог посматрају управо у том контексту.⁴⁹ У супротном, улога медија у јавном дискутовању о темама које су од друштвеног значаја била би озбиљно угрожена.⁵⁰

Међутим, то не значи да новинари не треба да обрате пажњу да не постају средство за преношење и ширење расистичких изјава. У случају *Сурек*, подносилац представке био је власник новина који је кажњен за публикавање летака о конфликту са Курдима у Турској.⁵¹ На њима је осуђена војна активност власти у југоисточној Турској, као и брутално угушивање борбе Курда за независност и слободу. На једном летку је писало да је држава умешана у притварање, мучење и убиство политичких дисидентата, док је на другом стајало да су власти учествовале у два масакра, који представљају део стратешке кампање да се униште Курди. ЕСЉП је заузео став да је праг дозвољене критике у политичкој дебати већи у односу на власт, него у односу на обичне грађане/ке.⁵² Ипак, мора се забранити говор који позива на крвну освету стварајући лоше емоције

---

47 *Jersild v. Denmark*, ЕСЉП, представка бр. 15890/89 (1994)

48 Исто, став. 31

49 Исто, став. 33

50 Исто, став. 35

51 *Süreker v. Turkey*, ЕСЉП, представка бр. 26682/95 (1999)

52 Исто, став. 61

и појачавајући предрасуде које могу довести до насиља, а у том случају држава ужива 'широко поље слободне процене' код испитивања неопходности ограничења слободе изражавања.⁵³

Такође, у случају *Гундуз*, лидер једне исламске заједнице је у дебати на телевизији давао изјаве о женском облачењу, исламу, секуларизацији и демократији.⁵⁴ Он је осуђен за подстицање на мржњу по основу религије. Европски суд је пронашао да говор који је заснован на религијској мржњи и који шири, подстиче или оправдава мржњу не ужива заштиту на основу члана 10 ЕКЉП-а. Међутим, ЕСЉП је сматрао да просто брањење ставова, без позивања на насиље није говор мржње. Такође, циљ овог програма био је да презентује ову конкретну исламску заједницу, а екстремни ставови њеног лидера већ су били познати јавности и подвргнути су интервенцији од стране других учесника у програму, што је довело до једне плуралистичке дебате у студију. ЕСЉП је истакао да „толеранција и поштовање једнаког достојанства свих људских бића ствара темељ демократског, плуралистичког друштва”.⁵⁵ Нема сумње да изражавање које представља говор мржње и које може бити увредљиво за поједину групу или појединце, не ужива заштиту на основу члана 10 ЕКЉП-а.

С друге стране, у једном другом предмету, *Павел Иванов*, власник и уредник новина, написао је и објавио неколико чланака у месечнику који сам финансира и чији је тираж 999 копија, а у којима су Јевреји представљени као извор зла у Русији.⁵⁶ Он их је оптужио за заверу против руског народа и позивао на њихово изопштавање из друштва.

Због ових изјава, осуђен је за изазивање етничке, расне и религијске мржње. Иванов је сматрао да је осуђен на основу контроверзних доказа и критиковао је домаћи суд за одбијање да изда експертски извештај који би доказао истинитост његових тврдњи да Јевреји нису формирали нацију. Он је такође тврдио и да је жртва дискриминације на основу својих религијских уверења. ЕСЉП је заузео став да подносилац представке, који је у својим публикацијама позивао на мржњу према Јеврејима, не може бити заштићен правом на слободу изражавања. Суд је истакао да жесток напад на једну етничку групу није у складу са вредностима које

---

53 Исто

54 *Gündüz v. Turkey*, ЕСЉП, представка бр. 35071/97 (2003)

55 Исто, пар. 40.

56 *Pavel Ivanovi v. Russia*, ЕСЉП, представка бр. 35222/04 (2007).

промовише Европска конвенција, попут толеранције, друштвеног мира и недискриминације.

Политичари се често налазе на удару критика због својих изјава. У једном предмету против Француске, господин Ле Пен, председник француског „Националног фронта”, 2005. године је морао да плати 10.000 евра за подстицање дискриминације, мржње и насиља према групи људи због њиховог порекла, зато што је дао изјаву у интервјуу који је објављен у дневним новинама Л Монд (*Le Monde*).⁵⁷ У изјави је, између осталог, рекао да ће доћи дан када ће муслимана бити 25, а не 5 милиона и када ће преузети вођство у француском друштву. Другом приликом је такође изјавио да већ сада морају да воде рачуна како газе, јер су муслимани постали бројни. ЕСЉП је установио принцип да се свако ко је учесник дебате о неком питању од јавног интереса може користити претеривањем, па чак и провокацијом уколико поштује права и репутацију других. Када је у питању изабрани представник, који представља своје гласаче и брани њихове интересе, домаћи суд мора да врши стриктнији надзор када се ради о ограничењима слободе изражавања. Ле Пенове изјаве дате су у контексту опште дебате о проблемима повезаним са интеграцијом миграната у земљама пријема. Оне се односе на муслимане у целини и изазивају пораст осећања или одбачености и непријатељства. Он је поставио Французе против заједнице чија су религијска уверења изричито поминута и чије увећање представља латентну опасност по француски народ, што није заштићено правом на слободу изражавања.

И изражавање у стриповима такође је обухваћено слободом изражавања. У једном предмету, цртач стрипова Денис Лерој, на једном цртежу је представио напад на Светски трговински центар који је публикован у баскијским недељним новинама са речима: „Сви смо сањали о томе ... Хамас је то учинио.”⁵⁸ Овај цртже је објављен само два дана након напада 11. септембра 2001. године. У наредном броју, часопис је објавио изводе писама и мејлова које су примили након објављивања цртежа. Објављена је и реакција самог аутора, који је објаснио да није узео у обзир људску патњу, која је изазвана нападом на куле близњацине, већ да је његов циљ био да на сатиричан начин укаже на амерички империјализам. Он је осуђен на плаћање казне за „одобравање тероризма”, због чега је сматрао да је дошло до кршења његовог права на слободу изражавања. ЕСЉП је

---

57 *Le Pen v. France*, ЕСЉП, представка бр. 18788/09 (2010).

58 *LeRoy v. France*, ЕСЉП, представка бр. 36106/03 (2008).

заузео став да је он глорификовао насилно уништење америчког империјализма у свом раду и изразио моралну подршку извршитељима напада, иако су у овом нападу хиљаде цивила изгубиле живот или повређене. Суд је узео у обзир да новине у којима је цртеж објављен немају велики тираж, али да је цртеж изазвао одређену јавну реакцију, која је способна да изазове насиље и може имати утицај на јавни поредак Баскије који представља политички врло осетљив регион.

Говор мржње на интернету

У последње време, ЕСЉП је имао прилике да се изјасни о одговорности за објављивање и неуклањање коментара на интернет порталима, који могу бити расистички и увредљиви.

У случају *Делфи АС против Естоније*,⁵⁹ случај се тичао улоге портала Делфи у објављивању увредљивих коментара. Наиме, у јануару 2006. године објављен је чланак о трајектној компанији, испод којег су корисници портала коментарисали одлуку компаније да промени руту својих трајеката у правцу одређених острва. Последица ове одлуке је било пуцање леда на местима где су ледени путеви могли бити направљени у будућности. Многи корисници су оставили изузетно увредљиве и претеће коментаре упућене компанији и њеном власнику. По захтеву адвоката власника компаније, Делфи је уклонио увредљиве коментаре неких шест недеља након њиховог објављивања. Власник је тужио Делфи, а суд је сматрао да је Делфи одговоран за остављене коментаре, иако је истакнуто да је његова улога била само техничке природе. Суд је утврдио да постоји разлика између оператора портала и традиционалног издавача штампаних медија, истичући да се од оператора портала не може разумно захтевати да измени коментаре пре њихове објаве на исти начин као што то може учинити издавач традиционалних штампаних медија. Међутим, оба имају економски интерес приликом објављивања коментара, те се стога могу сматрати „издавачима”. У оцени овог случаја, ЕСЉП је заузео став да није дошло до повреде члана 10 ЕКЉП-а од стране естонских судова јер је

---

59 *Delfi AS v. Estonia*, ЕСЉП, представка бр. 64569/09, пресуда Великог већа (2015).

постојало оправдано и пропорционално ограничење права на слободу изражавања које ужива портал, а посебно због тога што су коментари били веома увредљиви, што портал није спречио њихово објављивање и што је остварио економску корист приликом њиховог објављивања. Велико веће ЕСЉП-а је поново размотрило случај и утврдило да се коментари корисника портала могу окарактерисати као говор мржње и као позивање на насиље, због чега не уживају заштиту која се пружа чланом 10 Европске конвенције. Такође је утврђено да је администратор портала објављивао коментаре након што их корисници напишу, да их власник компаније није могао тужити јер им је омогућено да буду анонимни, те да је сам администратор заказао јер није функционисао аутоматски систем за брисање вулгарних речи и пријаве осталих корисника. Посебно је подовучено да портал није уклонио коментаре без одлагања, иако је у питању био велики комерцијални интернет портал.

У другом предмету, подносиоци представке су два правна лица регистрована у Мађарској.⁶⁰ Први подносилац представке је саморегулаторно тело мађарских интернет провајдера, док је други власник једног од највећих интернет портала у Мађарској. Они су дозвољавали корисницима писање коментара на садржаје објављене на њиховим интернет странама, истовремено их упозоравајући да сnose одговорност за писање властитих коментара. Такође је постојао и систем који је омогућавао свим корисницима да пријаве увредљиве коментаре других корисника. У фебруару 2010. године, на интернет странама портала, објављено је мишљење у којем је критикована агенција за непокретности због тога што је наводила клијенте на коришћење 30-дневног бесплатног сервиса за оглашавање, који је потом, без икаквог обавештења, постајао плаћен сервис. Ово мишљење је подстакло увредљиве и вулгарне коментаре на оба портала. Зато је компанија која је власник интернет стране агенције за непокретности поднела тужбу против оба портала, наглашавајући да су спорно мишљење и накнадни коментари нашкодили репутацији агенције. Тек након подношења тужбе, коментари су уклоњени. Они су се изјаснили да нису одговорни за коментаре својих корисника, као и да је њихова критика оправдана с обзиром на велики број притужби од стране клијената агенције за непокретност.

---

60 *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu Zrt v. Hungary*, ЕСЉП, представка бр. 22947/13 (2016)

Мађарски судови су сматрали да су објављени коментари били нападачки, увредљиви и понижавајући, као и да су прекорачили границе слободе изражавања. Подносиоци представке су се жалили ЕСЉП-у на овакву одлуку мађарских судова, сматрајући да је дошло до кршења њихове слободе изражавања. ЕСЉП је неспорно утврдио да је одлукама мађарских судова дошло до ограничења слободе изражавања, али да мађарски судови нису правилно вагали између права на слободу изражавања подносилаца представке и права агенције за непокретности на комерцијалну репутацију. Суд је подвукао да када коментари трећих лица могу да се квалификују као говор мржње, права и интереси других и друштва у целини намећу одговорност интернет порталима ако нису предузели мере да уклоне очигледно незаконите коментаре без одлагања. Међутим, у овом предмету коментари се не могу квалификовати као говор мржње, нити позивање на насиље иако су били увредљиви и вулгарни. Такође, суд је узео у обзир и следеће елементе: коментари су се односили на питање које је од јавног интереса; мађарски судови се нису бавили питањем одговорности аутора коментара, нити су узели у обзир претходно понашање подносилаца представке (попут чињенице да су они у условне коришћења унели упозорење корисницима и да су користили систем пријаве проблематичних коментара); у питању је била комерцијална репутација приватне компаније која се разликује од репутације приватног лица (како је у конкретном случају већ постојала лоша репутација агенције, ови коментари нису допринели негативном односу клијената према њој); и систем пријаве може послужити као добар алат за успостављање баланса и остварење интереса свих умешаних страна. Из свих наведених разлога, ЕСЉП је закључио да је у конкретном случају дошло до повреде члана 10 Европске конвенције.

Поред Европске конвенције, значајно је споменути још неке конвенције које су донете под окриљем Савета Европе. Конвенција о сајбер криминалу не садржи одредбе које се односе на говор мржње, али је зато у Преамбули Допунског протокола на конвенцију из 2003. године истакнуто да акти који су по природи расистички и ксенофобични представљају повреду људских права и претњу владавини права и демократској стабилности. Члан 2 став 1 Протокола дефинише „расистички и ксенофобични материјал” који „представља сваки писани материјал, слику или друго манифестовање идеја или теорија, које промовишу или позивају на мржњу, дискриминацију или насиље против било ког појединца или групе лица, заснованој на раси, боји коже, пореклу или националном или етничком пореклу и религији.” Члан 3 став 1 даље прописује обавезу државама уговорницама да забране дистрибуцију, или било који други начин којим

се расистички и ксенофобични материјал чини доступним јавности путем компјутерског система.

И Оквирна конвенција о заштити националних мањина садржи одредбе којима се државе обавезују да промовишу дух толеранције и мултикултуралности. Тако члан 4 гарантује принцип једнакости и забрану дискриминације према мањинама, док члан 6 конвенције обавезује државе уговорнице да:

- охрабре дух толеранције и међукултурног дијалога и предузму делотворне мере ради промовисања узајамног поштовања и разумевања и сарадње међу свим особама које живе на њиховој територији, без обзира на етнички, културни, језички и верски идентитет особе, посебно у области образовања, културе и медија; као и да
- предузму одговарајуће мере како би заштитиле особе које могу бити изложене нападима или актима дискриминације, непријатељства или насиља које је резултат њиховог етничког, културног, језичког или верског идентитета.

У Европској унији, важан извор уживања права на слободу изражавања представља Повеља о основним правима у ЕУ, која у члану 11 гарантује слободу изражавања и информисања. Сваком лицу се гарантује право на слободу изражавања, које подразумева слободу мишљења и слободу примања или преношења информација и идеја без интервенције јавних органа и без обзира на државне границе. Такође, поштује се слобода и плурализам медија, како би ова слобода могла да се ужива. С друге стране, Директива о аудио-визуелним медијским услугама у члану 6 предвиђа да ће државе чланице обезбедити, на све могуће начине, да аудио-визуелне медијске услуге које пружају провајдерима медијских услуга у оквиру њихових јурисдикција не садрже подстицање на мржњу на основу нечије расе, пола, религије и националности.⁶¹

---

61 Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive), OJ L 95, 15.4.2010.

4.

Новинарски кодекс
и медијска регулатива
у Србији везана за
људска права и заштиту
од дискриминације

Слобода изражавања и информисања од кључне су важности за напредак сваког друштва. Истинито, благовремено, веродостојно и потпуно информисање јавности путем медија, доприноси размени информација, идеја и мишљења, јачању вредности демократског друштва и неговању људских права и толеранције. Само они медији који имају пуну слободу изражавања и критиковања и могућност да ово своје право одбране, у обављању свог посла држе се професионалних и етичких норми у прикупљању и обради информација, своје изворе информисања и личности о којима говоре, третирају са достојанством, на једнак начин и суздржавајући се од сваког облика дискриминације, могу да остварују овај изузетно важан друштвени посао.

Већина грађана/ки Србије је мишљења да у друштву у коме живимо постоји дизражена дискриминација према одређеним друштвеним групама⁶². Истраживања јавног мњења континуирано показују да се у врху по изложености дискриминацији налазе жене, Роми, особе са инвалидитетом, сиромашне и старије особе, деца и припадници сексуалних мањина. Највећи део грађана/ки оцењује да медији посвећују мало пажње проблему дискриминације у Србији, али истовремено, показује мали интерес да се о овој теми информише. У тако комплексној ситуацији, улога Повереника за заштиту равноправности је изузетно важна. Да би видљивост и препознатљивост феномена дискриминације била већа, кључно је партнерство са медијима, који су у том послу његови важни савезници. Због тога је Повереник за заштиту равноправности, у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији од 2015. године установио годишњу медијску награду, чији је циљ успостављање такве атмосфере у друштву која ће имати нулту толеранцију за дискриминацију⁶³.

Бројни домаћи прописи почевши од Закона о јавном информисању и медијима⁶⁴ до Кодекса новинара Србије⁶⁵ регулишу обезбеђивање слободе изражавања у медијима, као и права и обавезе новинара и новинарки када је реч о поштовању људских права. Пракса Повереника за зашти-

---

62 Цесид „Однос грађана према дискриминацији у Србији“ Београд, децембар 2013. http://www.ravnopravnost.gov.rs/jdownloads/files/izvestaj_diskriminacija_cesid_undp_poverenik_2013_v_21_02_2014_final_sajt.pdf

63 Годишњи извештај Повереника 2015.

64 „Сл. гласник РС”, бр. 83/2014.

65 Кодекс новинара Србије доступан је у онлајн форми на сајту Савеза за штампу <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinar-srbije>.

ту равноправности показује да је упоредо са развојем ове институције, расло интересовање и сензибилисаност медија за праћење тема везаних за питања равноправности и толеранције, а упоредо са тим процесом и њихова улога у препознавању „начина на који (медији) могу не само да информишу, већ и да едукују и промовишу вредности и поштовање различитости”.⁶⁶ Истовремено, медији се могу наћи и у улози дискриминатора, могу бити извор понижавајућих и узнемирујућих садржаја, о чему, између осталог говоре примери из праксе поверенице за заштиту равноправности⁶⁷ независних регулаторних тела⁶⁸.

Основна претпоставка професионалног и етичког извештавања је брижљиво, свеобухватно и савесно прикупљање информација о личности, појави или догађају о којем извештавају.⁶⁹ Чланови 75 и 76 Закона о јавном информисању и медијима указују на суптилну границу између обавезе медија да поштују људска права и доприносе слободном изражавању различитих ставова у друштву. У члану 75 каже се да се „идејама, мишљењем, односно информацијама, које се објављују у медијима не сме подстицати дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, полу, због њихове сексуалне опредељености или другог личног својства, без обзира на то да ли је објављивањем учињено кривично дело”⁷⁰. Истовремено, законодавац каже да не постоји повреда забране говора мржње из члана 75 овог закона ако је таква информација део објективног новинарског извештаја, или уколико новинар објављује извесну информацију с намером да критички укаже на дискриминацију, мржњу или насиље против лица или групе лица из члана 75 овог закона или на појаве које представљају или могу да представљају подстицање на такво понашање.

Сличне одредбе уграђене су и у друге законске текстове који се баве регулисањем рада медија и прилагођене су њиховим специфичностима.⁷¹ Иако су сви медији обавезни да поштују одредбе закона, законодавац

---

66 Редован годишњи извештај Повереника за 2015. годину стр. 243

67 Став поверенице поводом анализе једног текста којим се вређа достојанство особа хомосексуалне оријентације Редован годишњи извештај Повереника за 2014. годину стр. 101

68 Савета за штампу и Регулаторног тела за електронске медије

69 Закон о јавном информисању и медијима члан 9

70 Ibid

71 Закон о електронским медијима („Сл. гласник РС”, бр. 83/2014), раније Закон о радиодифузији „Сл. гласник РС”, бр. 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005 - др. закон, 62/2006, 85/2006 и 41/2009)

посебно детаљно прописује улогу јавних сервиса у поштовању људских права и достојанства личности.⁷²

Редакције у пракси примењују (писани) Кодекс новинара Србије који су заједнички усвојили Удружење новинара Србије (УНС) и Независно удружење новинара Србије (НУНС) 2006. године⁷³, а који је допуњен 2013. године⁷⁴. У мањем броју случајева, редакције имају своје писане, а много чешће неписане кодексе извештавања о појединим темама (који заправо нису прави кодекси, већ пракса која се мења од случаја до случаја), укључујући и оне у вези са дискриминацијом. За примену Кодекса одговорни су и уредници и издавачи.

Кодекс новинара Србије већим бројем одредаба дефинише обавезе уредника/ца и новинара/ки да се придржавају одређених начела професионалног недискриминаторног извештавања и даје одговарајуће смернице. У одељку ИВ *Одговорност новинара* каже се да је новинарска професија неспојива са ширењем било које врсте: полних, родних, етничких, расних, социјалних, или верских стереотипа; да предрасуде које новинари приватно имају, не смеју да буду емитоване/објављене ни у каквом контексту, ни отворено, ни прикривено; да је недопустиво колоквијално, погрдно и непрецизно називање одређене групе; да се у извештајима о кривичним делима, национална, расна, верска, идеолошка и политичка припадност, као и сексуално опредељење, социјални и брачни статус осумњичених лица или жртава, могу поменути само у случају када су опредељења, припадност или статус у непосредној вези с врстом и природом почињеног кривичног дела. У одељку В *Новинарска пажња* посебно се наглашава да је новинар обавезан да приступа послу са дужном професионалном пажњом и да у свом свакодневном раду мора бити свестан опасности од дискриминације коју могу да шире медији, те да је обавезан да учини све да избегне дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости, сексуалном опредељењу, језику, вери, политичком и другом мишљењу, националном или друштвеном пореклу.

---

72 Закон о јавним медијским сервисима («Сл. гласник РС», бр. 83/2014),

73 Истраживање: Медији и дискриминација у Србији, ур. Антигона Ананов, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2012, стр. 71,72

74 Кодекс новинара Србије, <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinarasrbije>

Савет за штампу

Савет за штампу, независно саморегулаторно тело, основан је 2009. године, брине се о поштовању Кодекса у штампаним медијима и решавању представки појединаца и институција поводом конкретних садржаја штампаних медија; медијацијом између оштећених појединаца, институција и редакција и изношењем јавних опомена у случајевима када је констатовано кршење етичких стандарда утврђених Кодексом новинара Србије и едукацијом за поступање у складу са Кодексом новинара Србије и јачање угледа медија.

Сектор у којем новинари најчешће прелазе границе које су им постављене различитим регулаторним и саморегулаторним механизмима јесте правосуђе (тачније, кршење претпоставке невиности), а затим следи дискриминација различитих осетљивих група. *Иако Кодекс новинара Србије то експлицитно забрањује, медији често генерализују појаве о којима пишу, олако инкриминишући све припаднике одређених заједница; наслови типа „Роми отимају наше куће” или „Хрвати Милану отимају сина”, и даље су карактеристични за таблоиде, али се сличне тезе повремено појављују и у озбиљнијим медијима. На листи медијски најчешће лоше или погрешно представљених су и жене, особе ЛГБТ оријентације, особе са инвалидитетом, ХИВ инфицирани. Иако су понекад у питању озбиљна кршења Кодекса, а понекад тек лоше употребљена терминологија, у свим овим случајевима приметна је незаинтересованост медија за последице које би њихово извештавање евентуално могло да има.*⁷⁵

Упозорења Савета за штампу, проистекла, између осталог, и из све чешћих дискриминаторних ставова у медијима према различитим мањинским, маргинализованим и угроженим групама, нису ретка.⁷⁶ На пример, од 109 случајева у којима је поступао Савет у 2015. години, у двадесет су прекршене одредбе Кодекса које се односе на забрану дискриминације и говора мржње. У 2016. забележен је значајан раст вишеструких повреда Кодекса везаних за дискриминацију, што је како је констатовао Савет,

---

75 АНЕМ Мониторинг Публикација ИХ, Тамара Скрозза, Новинарка недељника „Време” и чланица Комисије за жалбе Савета за штампу

76 Истраживање *ibid.*

директна последица већег ангажмана невладиних организација, односно већег броја жалби које оне упућују Комисији, штитећи тако интересе група које заступају.⁷⁷ То право, под унапред одређеним условима, имају и сви грађани, организације и институције које сматрају да су њихова права повређена.⁷⁸

Закон о равноправности полова одређује да су сви дужни да поштују равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора у складу са општетрихваћеним одредбама међународног законодавства. Текст Кодекса не садржи родно сензитиван језик, нити у било ком од својих чланова препоручује коришћење родно сензитивног речника у медијима. Једино се у смерницама у одељку В *Новинарска пажња* каже да „новинари морају да избегавају фразе које имају шовинистичке, сексистичке, или на било који други начин дискриминаторне конотације”.⁷⁹ Родно сензитиван језик има велики значај у обликовању друштвених ставова и доприноси развијању свести о равноправности жена и мушкараца, а медији имају кључни значај у формирању мишљења јавног мњења.

Регулаторно тело за електронске медије (РЕМ)

Регулаторно тело за електронске медије је самостална државна регулаторна организација са својством правног лица, која врши јавна овлашћења у циљу: делотворног спровођења утврђене политике у области пружања медијских услуга у Републици Србији; унапређивања квалитета и разноврсности услуга електронских медија; доприноса очувању, заштити и развоју слободе мишљења и изражавања; у циљу заштите интереса јавности у области електронских медија и заштите корисника услуга

---

77 Детаљније на сајту Савета за штампу <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/izvestaji/110/2016/06/29/1160/rezultati-rada-komisije-za-zalbe-saveta-za-stampu-u-periodu-od-1-februara-do-24-aprila-2016.html>

78 Према правилима Савета, сваки грађанин, организација или институција, који су директно погођени објављеним садржајем могу да се жале Савету током периода од три месеца од објављивања спорног садржаја или фотографије у дневној и периодичној штампи, на њиховим веб-сајтовима, као и на информативним порталима и новинским агенцијама, и у писмима или коментарима читалаца. ЖЗалбу може да поднесе и сваки члан Комисије за жалбе Савета.

79 О родно сензитивном језику биће говора касније у овом приручнику.

Иако је држава оснивач Регулаторног тела за електронске медије (РЕМ)⁸⁰, ово тело је својеврсни пандан Савету за штампу, у области електронских и онлајн медија. Његова Служба за надзор и анализу програма се, између осталог, стара о утврђивању поштовања обавеза емитера утврђених Кодексом понашања емитера и другим препорукама РЕМ-а, анализом поштовања ових одредби и спречавањем емитовања програма који садрже информације којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље.⁸¹ РЕМ је наследник раније Републичке радио-дифузне агенције (РРА), а некадашњи Кодекс емитера установљен Законом о радиодифузији, замењен је серијом правилника који регулишу понашање емитера у складу са новим Законом о електронским медијима.

Од ових правилника, за област дискриминације најзначајнији је Правилник о заштити људских права у области пружања медијских услуга, који се детаљно бави правима и обавезама новинара у електронским медијима⁸² док се у другим правилницима, на пример о заштити права малолетника у области пружања медијских услуга, и о обавезама пружалаца медијских услуга током предизборне кампање разматрају неки могући облици дискриминације.

Праћењем рада Савета штампе и Регулаторног тела за електронске медије бави се између осталог и Европска комисија која у свом извештају објављује оцене о раду ових тела.⁸³

---

80 РЕМ је правни следбеник Републичке радиодифузне агенције, основане Законом о радиодифузији („Сл. гласник РС”, бр. 42/02, 97/04, 76/05, 79/05).

81 Регулаторно тело за електронске медије, Информатор о раду, ажуриран 18. априла 2016. стр 9 <http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/9950-INFORMATOR%200%20RADU%202016.pdf>.

82 <http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/4970-Pravilnik%20o%20zastiti%20ljudskih%20prava%20S%20D%90%D0%88%D0%A2.pdf> <http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/3951-Opste-obavezujuca-upustva-rra.pdf>.

83 У последњем извештају за 2015. годину, ЕК констатује да је Савет за штампу активнији у обелодањивању и анализирању случајева кршења професионалних новинарских стандарда и новинарског кодекса, док се од РЕМ-а очекује да појача своју активност.

Повереник за заштиту равноправности, у оквиру свог делокруга рада, бави се поштовањем достојанства личности и континуирано сарађује са новинарима и новинаркама у промовисању људских права и равноправности и истовремено санкционише извештавање медија у случајевима када повређују права грађана/ки на заштиту од дискриминације.

У складу са својом надлежношћу да промовише равноправност грађана, спроводи поступак по притужбама у случајевима дискриминације особа или групе особа које повезује исто лично својство, да прима и разматра притужбе због дискриминације, даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима дискриминације и изриче законом утврђене мере и упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, Повереник за заштиту равноправности сарађује са медијима, и истовремено, када процени да је то потребно, реагује у случајевима када медији повређују ово право грађана честим, тешким или типичним случајевима дискриминације (опширније у поглављу Упозорења).

Прво истраживање ставова медија о дискриминацији не само у Србији већ и у региону из 2012. године⁸⁴, показало је да су новинари најчешће били заинтересовани за објављивање општих података о улози и овлашћењима Повереника, што је било и логично, с обзиром да је у питању била нова институција, да би се потом комуникација између медија и поверенице наставила фокусирањем на специфичне, конкретне случајеве дискриминације.

Медији су се у тој почетној фази најчешће фокусирали на дискриминацију приликом запошљавања, положај Рома, особа са инвалидитетом и случајеве дискриминације припадника ЛГБТ популације, док је број истраживачких текстова/прилога у којима су новинари уочили неки пример дискриминације и развили истраживачку причу, био знатно мањи. Повод за извештавање је најчешће био неки забележени пример дискриминације, дакле инцидент. Мали број медија имао је континуирану политику праћења појава дискриминације као своје трајно опредељење у уређивачкој политици.⁸⁵ Као примери добре праксе, издавају се дневни листови Данас и Политика, недељник Време, и РТС и Б92.

---

84 Истраживање: Медији и дискриминација у Србији, ур. Антигона Андонов, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2012.

85 *ibid* стр 68

Редовни годишњи извештаји Повереника за равноправност дају солидан увид у константно јачање сарадње поверенице и медија кроз директне контакте, интервјуе и изјаве у штампи, у радио и ТВ емисијама, кроз радионице и конференције посвећене подизању свести медија о важности сузбијање дискриминације, истраживање ставова медија и медијске приручнике као што је овај. Преглед тема и медија чији су прилози оцењивани, приликом додељивања прве годишње награде Повереника и Мисије ОЕБС-а у Србији 2015. године, говори у прилог томе да су новинари и новинарке добро препознали да висок ниво дискриминације, пре свега рањивих група као што су ЛГБТ, Роми, жене, особе са инвалидитетом и старији, припадници верских и националних мањина, представља важну друштвену тему и заслужује пажњу најшире јавности и да национални и локални медији имају једнако снажне потенцијале да произведу квалитетне прилоге.

Најлакше је препознати и санкционисати медијске садржаје који су отворено дискриминаторни, иако је и у оваквим случајевима пракса неуједначена.⁸⁶ Међутим, медији врло често дискриминишу ненамерно – типичан пример за то је врло чест сажалјив тон у представљању животних прича особа са инвалидитетом.⁸⁷ Новинари/ке често греше кад особе са инвалидитетом називају „људи са специјалним или посебним потребама”. Уобичајено је да се оваквим текстовима код читалаца изазива емпатија, али је још уобичајеније да то пређе у патетику, иако особама са инвалидитетом не треба ни патетика ни сажалење, већ само остваривање права на једнаким основама са другима. Ови стереотипи су „у основи дискриминације и експлоатације с којом се онеспособљаване особе свакодневно сусрећу и значајно доприносе њиховом систематском искључивању из свакодневног живота”⁸⁸. Изрази попут „припадници лепшег пола”, „припадници јачег пола”, вицееви о плавушама, Босанцима, Црногорцима итд. који су чест садржај у забавним додацима медија, такође представљају оснаживање нежељених стереотипа.

---

86 Република Србија 2015. Извештај о напретку стр. 20

87 За примере види: Медији у Србији: Од дискриминације до равноправности стр.76 и “Приступачност програма особама са инвалидитетом, њихова заступљеност и начин представљања” Служба за надзор и анализу РРА јун 2014. стр. 21

88 Професор Колин Барнс цитирано према „Приступачност програма особама са инвалидитетом”

Граница између текстова у којима медији преносе различите ставове, цитирају говор мржње, увредљиве и понижавајуће поруке у контексту извештавања о појавама дискриминације и текстова у којима су медији дискриминатори, често је суптилна и тражи дубљу анализу и минуциозну процену садржаја. О томе говори пракса Савета за штампу, који је и сам повремено био подељен око оцењивања појединих текстова на које је добио притужбу⁸⁹, европска и домаћа пракса коју цитира Служба за анализу и надзор програма РРА⁹⁰ и мишљења и препоруке поверенице, који се једним делом односе и на прилоге у медијима⁹¹.

Као и у било којој другој области у којој су прекршене одредбе Закона о забрани дискриминације, Повереник поступа исто и у области јавног информисања, односно, када су у питању медији. У пракси поверенице могуће је наћи примере оваквог поступања у случају медија. Овде ћемо, само као илустрацију навести неке од њих, док ћемо детаљно о овоме говорити у засебном поглављу овог приручника.

Повереница је у неколико наврата у 2015. години реаговала због непримерених медијских садржаја о политичаркама у Србији, „којим се експлицитно и сензационалистички понижавају женско тело и физички изглед”, „на крајње сензационалистички начин вређа достојанство жене” и грубо подржавају стереотипи... којима се жене свODE „на објекте којима је једино битан физички изглед”.⁹² Повереница је 2015. и 2016. такође реаговала у случају сензационалистичког извештавања о родно заснованом насиљу и пропуштању медија да недвосмислено укажу на родно засновано насиље, и апеловала на државне органе и Регулаторно тела за електронске медије да реагују у складу са својим надлежностима.⁹³ Служба Повереника је такође по основу притужби, пре свега невладиних организација, анализирала поједине прилоге у медијима и по том основу доносила мишљење и препоруке, у случају изражавања ставова и идеја које вређају достојанство припадника ромске националне мањине,

---

89 За детаљније информације о овоме погледај Водич кроз праксу комисије за жалбе Савета за штампу, стр 33. и 34. http://www.savetzastampu.rs/doc/Vodic_kroz_praksu_komisije_za_zalbe.pdf.

90 Говор мржње у медијима преглед и анализа случајева у домаћој и међународној пракси, РРА, Служба за анализу и надзор програма април 2014.

91 Детаљно види у одељку Мишљења и препоруке на сајту Повереника за заштиту равноправности <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/mi%C5%A1ljenje-i-preporuke>

92 Редован годишњи извештај Повереника за 2015. годину стр. 110, 111 и 112

у случају називања припадника албанског народа „Шиптарима”, врећања достојанства ЛГБТ популације, а у једном случају 2015. године поднела и кривичну пријаву против уредника електронских новина „Санџак ПРЕСС” због објављивања текста „Истина о хомосексуалцима” у којем је „изнет низ идеја, ставова и теорија којима се директно заговара и подстрекана мржња и дискриминација против особа другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне чиме се крше њихова основна људска права и слободе зајемчене општеприхваћеним правилима међународног права и ратификованим међународним уговорима”.⁹⁴ У два наврата повереница је 2014. године поднела кривичну пријаву против два медија, интернет портала Васељенска ТВ и интермагазин.рс због текстова у којима се грубо врећају припадници ромске мањине, и због постојања основа сумње да је објављивањем ових текстова извршено кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из чл. 317 ст. 1 Кривичног законика РС.⁹⁵

Иако горе наведено говори у прилог томе да повереница поклања велику пажњу сарадњи са медијима и прати писање медија везано за теме из области јачања недискриминаторног понашања, још једном треба напоменути да Повереник, само у оквиру својих законских овлашћења након поднете притужбе, поступа у случају примера дискриминације у медијима, као и коришћењем законског овлашћења да упозорава на тешке, типичне и честе случајеве дискриминације, док су Савет штампе и РЕМ саморегулаторна тела чији је ово примарни задатак.

---

94 Редован годишњи извештај Повереника за 2015. годину стр. 176

95 Редован годишњи извештај Повереника за 2014. годину, стр. 60

5.

Повереник за заштиту
равноправности

Након установљивања независних државних органа Повереника за информације од јавног значаја и Заштитника грађана, усвајањем Закона о забрани дискриминације из 2009. године у правни систем Републике Србије уведен је још један независан државни орган – Повереник за заштиту равноправности. Повереник за заштиту равноправности је самосталан, независан и специјализован државни орган. Институцијом руководи Повереник/ца за заштиту равноправности, што га чини инокосним државним органом. Институција представља централно национално тело за борбу против свих облика и видова дискриминације, са широким кругом овлашћења. Да би Повереник за заштиту равноправности могао успешно да остварује послове из своје надлежности, неопходно је да има гаранције самосталности и независности, које су обезбеђене у Закону о забрани дискриминације, у складу са међународним стандардима.

Повереника бира Народна скупштина Републике Србије већином гласова свих народних посланика, на предлог одбора надлежног за уставна питања. Одбор утврђује предлог већином гласова од укупног броја чланова Одбора, а свака посланичка група у Народној скупштини има право да предложи кандидата за Повереника. За Повереника може бити изабран дипломирани правник који је држављанин Републике Србије, са најмање десет година искуства на правним пословима у области заштите људских права, са високим моралним и стручним квалитетима. Прописано је и да Повереник не може да обавља другу јавну или политичку функцију, као ни професионалну делатност, у складу са законом.

На основу члана 29, Мандат повереника је пет година, а исто лице може бити бирано за повереника највише два пута. Поверенику престаје функција: истеком мандата, подношењем оставке, испуњењем услова за пензију, разрешењем и смрћу (члан 30). Повереник се разрешава дужности због нестручног и несавесног рада, ако правоснажном одлуком буде осуђен за кривично дело на казну затвора која га чини недостојним или неподобним за обављање ове функције, губитком држављанства или ако обавља другу јавну функцију или професионалну делатност, ако обавља другу дужност или посао који би могао утицати на његову самосталност и независност или ако поступа супротно закону којим се уређује спречавање сукоба интереса при вршењу јавних функција.

Поступак за разрешење може бити покренут на иницијативу једне трећине народних посланика. Одбор за уставна питања надлежан је да утврди постојање разлога за разрешење и да о томе обавести Народну скупштину, која доноси одлуку о разрешењу већином гласова свих посланика.

Члан 32 Закона о забрани дискриминације предвиђа да Повереник има стручну службу која му помаже у вршењу његових надлежности. Повереник доноси акт на који Народна скупштина даје сагласност, којим уређује организацију и рад своје стручне службе. Повереник има три помоћника које сам распоређује, тако да сваки помоћник руководи заокруженом облашћу рада у складу са актом о организацији и систематизацији послова. Повереник самостално одлучује, у складу са законом, о пријему лица у радни однос у стручну службу, руковођен потребом професионалног и делотворног вршења своје надлежности и да се финансијска средства за рад Повереника, његових помоћника и његове стручне службе обезбеђују у буџету Републике Србије, на предлог Повереника.

Из свега наведеног, евидентно је да је усвајањем Закона о забрани дискриминације и других антидискриминационих закона и установљавањем Повереника за заштиту равноправности, Република Србија показала јасно опредељење за поштовање људских и мањинских права и сузбијање свих облика и видова дискриминације у друштву, у складу са међународним стандардима.

Надлежности Повереника за заштиту равноправности

Надлежност Повереника за заштиту равноправности веома је широко одређена, у складу са међународним стандардима, а пре свих, са општом препоруком бр. 2 из 1997. године Европске комисије за борбу против расизма и нетолеранције Савета Европе (ECRI). Широко одређена надлежност омогућава ефикасно и делотворно спречавање и заштиту од дискриминације и уједно доприноси унапређивању равноправности.

Надлежност Повереника прописана је одредбама члана 33 Закона о забрани дискриминације, а једна од основних надлежности јесте поступање по притужбама у случајевима дискриминације. Прописано је да је Повереник надлежан да прима и разматра притужбе због дискриминације, даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима дискриминације и изриче законом утврђене мере, што значи да Повереник даје мишљење да ли је дошло до дискриминације, а уколико јесте, уз мишљење даје и препоруке о начину отклањања повреде права, а овлашћен је и да изриче законом прописане мере уколико дискриминатор не поступи по препоруци.

Повереник је дужан да подносиоцу притужбе пружи информације о његовом праву на слободу од дискриминације и могућности покретања судског или другог поступка заштите, укључујући и поступак мирења.

Поред тога, Повереник је овлашћен да покреће парнице за заштиту од дискриминације, које покреће у јавном интересу (тзв. стратешке парнице). За вођење ових парница најчешће се бирају случајеви учестале и широко распрострањене дискриминације. Такође, Повереник је овлашћен да подноси прекршајне пријаве због аката дискриминације.

Надаље, Повереник је овлашћен да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, да прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности.

Повереник подноси годишњи извештај Народној скупштини о стању у области заштите равноправности, а може да поднесе и посебан извештај, самоиницијативно или на захтев Народне скупштине, уколико за то постоје важни разлози. У свом деловању Повереник за заштиту равноправности успоставља и одржава сарадњу са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права на територији аутономне покрајине и локалне самоуправе. На крају, Повереник препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности, а сарадња са органима јавне власти огледа се и у поштовању препорука за предузимање мера за остваривање равноправности које Повереник даје органима јавне власти.

Поступак пред Повереником

Одредбама чл. 34-40 Закона о забрани дискриминације регулисан је начин поступања Повереника за заштиту равноправности. Одредбама члана 34 прописано је да Повереник доноси пословник о раду којим ближе уређује начин рада и поступања, што је Повереник и учинио доношењем

Пословника о раду Повереника за заштиту равноправности.⁹⁶ У складу са одредбама чл. 8-14 Пословника о раду, поступак пред Повереником спроводи се у складу са начелима независности и самосталности, слободне оцене доказа и непристрасности, законитости, истине, делотворности и економичности, најбољег интереса подносиоца притужбе, односно, оштећеног лица и поштовања личног интегритета и достојанства личности.

Начело независности и самосталности: Повереник поступа и одлучује независно и самостално, у складу са Законом о забрани дискриминације, самостално утврђује чињенице и околности и на основу утврђених чињеница и околности примењује прописе на конкретан случај;

Начело слободне оцене доказа и непристрасности: Повереник, према свом уверењу и савести, непристрасно, у складу са сопственом савесном и брижљивом проценом чињеница и тумачењем права, одлучује које ће чињенице и околности узети за доказане у поступку пред Повереником;

Начело законитости: Повереник поступа и одлучује на основу и у оквиру Устава, општеприхваћених правила међународног права, потврђених међународних уговора и праксе међународних тела која надзиру поштовање људских права, закона и општих аката Повереника;

Начело истине: У поступку пред Повереником морају се утврдити правилно и потпуно чињенице и околности које су од значаја за доношење законитог и правилног акта, а прибављају се докази потребни за правилно и потпуно утврђивање чињеничног стања и доношење законитог и правилног акта;

Начело делотворности и економичности: Поступак пред Повереником спроводи се тако да се утврде све битне чињенице и околности што је могуће једноставније, без одуговлачења и са што мање трошкова. За подносиоце притужби поступак пред Повереником је бесплатан;

Начело најбољег интереса и поштовања интегритета и достојанства личности: Повереник поступа поштујући најбољи интерес подносиоца притужбе, односно, оштећеног лица, интегритет и достојанство личности,

морална, културна и верска убеђења, као и људска права и слободе свих учесника у поступку.

Већ је речено да је поступање по притужбама због дискриминације особа или група особа које повезује неко заједничко лично својство, једна од најважнијих надлежности Повереника за заштиту равноправности, због чега ће поступак по притужбама бити детаљније представљен.

Поступак по притужбама због дискриминације оквирно је регулисан одредбама Закона о забрани дискриминације, а начин поступања детаљније је уређен Пословником о раду Повереника за заштиту равноправности. Поступак је лишен претераних формалности, једноставан је како би грађанима био што доступнији и приступачнији, а обезбеђује неопходни степен брзине у поступању и за подносиоце притужби је потпуно бесплатан.

У погледу поступка по притужбама, регулисани су: начин покретања поступка, активна легитимација, садржина и форма притужбе, извиђање и ток поступка, као и одлуке и мере које се доносе у поступку по притужбама.

Начин покретања поступка и активна легитимација: Поступак пред Повереником покреће се подношењем притужбе. Притужбу може поднети свако физичко или правно лице или група лица који сматрају да су дискриминисани по било ком основу. Правило је да притужбу свако подноси у своје име, али уколико је у питању дискриминација групе лица, притужбу може поднети било које лице из те групе, без обавезе прибављања сагласности осталих чланова групе. Поступак могу покренути и организације које се баве заштитом људских права и друга лица, с тим што уколико поступак покрећу ради заштите конкретне лица, то могу чинити само у име и уз сагласност тог лица.

Садржина и форма притужбе: Није прописана посебна форма притужбе, што значи да су подносиоци слободни да сами изаберу форму у којој ће поднети притужбу. Међутим, Повереник за заштиту равноправности изразио је образац притужбе, који представља својеврсни водич о подацима који су неопходни да би се по притужби могло поступати, иако притужба не мора да буде поднета на том образцу. Образац притужбе доступан је у штампаном и електронском облику, на српском и језицима националних мањина. Притужба мора да садржи податке о томе ко је дискриминисан, како је дискриминисан, односно, опис догађаја из којег се може закључити начин на који је особа дискриминисана, као и податке о томе ко је наводни дискриминатор. Поред тога, уз притужбу се достављају докази о претрпљеном акту дискриминације. Притужба треба да буде потписана

јер Повереник не поступа по анонимним притужбама. Притужба се по правилу подноси писано, у штампаној форми, али се може поднети и на други начин, на пример електронском поштом са скенираним поднеском и потписом подносиоца или усмено на записник. Уколико се притужба подноси усмено на записник, Повереник обезбеђује услуге тумача и преводиоца, уколико су неопходни за особе које не познају службени језик, за особе са инвалидитетом и сл.

Ток поступка: Након пријема притужбе, најпре се испитује да ли је Повереник за заштиту равноправности надлежан да одлучује о повреди права на коју се у притужби указује. Уколико се утврди да Повереник није надлежан, притужба се одбацује, подносилац притужбе се обавештава о разлозима одбацивања притужбе, а уједно се и обавештава о органу који је надлежан за пружање правне заштите у конкретном случају. Након тога се проверава да ли притужба садржи све неопходне елементе да би по њој могло да се поступа. Уколико се утврди да је притужба непотпуна, неразумљива или да садржи недостатке који онемогућавају поступање, подносиоцу притужбе упућује се захтев да отклони недостатке у року од 15 дана, уз објашњење који су недостаци у питању и како треба да их отклони. Ако у остављеном року недостаци не буду отклоњени, доноси се закључак о одбацивању притужбе, који се доставља подносиоцу.

Уколико притужба није одбачена, даље се проверава да ли постоје законске сметње које онемогућавају да Повереник за заштиту равноправности спроведе поступак, имајући у виду да је одредбама члана 36 Закона о забрани дискриминације прописано да Повереник не поступа по притужби у следећим случајевима:

- кад је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правоснажно окончан;
- када је очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује;
- када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази;
- када је због протекла времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања.

Ако постоји неки од ових разлога, Повереник за заштиту равноправности обуставља поступак и обавештава подносиоца притужбе да неће даље поступати по притужби.

Ако су испуњени услови за спровођење поступка, испитује се да ли евентуално постоји могућност разрешења проблема путем медијације.

Медијација: У сваком предмету испитује се да ли постоји могућност спровођења медијације, те уколико је описана ситуација погодна за медијацију, странама се предлаже спровођење поступка мирења, у складу са законом којим се уређује поступак медијације. Ако се стране не сагласе о спровођењу медијације, као и онда када медијација не резултира склапањем споразума страна, поступак пред Повереником се наставља.

Уколико нема услова за спровођење медијације или уколико медијација није успела, притужба се са свим прилозима доставља лицу које је у притужби означено као дискриминатор, у року од 15 дана од дана пријема притужбе и оставља му се рок од 15 дана од дана пријема притужбе да се изјасни о основаности и наводима из притужбе. У захтеву за изјашњење прецизира се о чему све лице треба да се изјасни, али треба имати у виду да лице против кога је притужба поднета нема законску дужност да се изјасни, односно, законом је прописано да се може изјаснити у року од 15 дана. Уколико се лице не изјасни у остављеном року, одлука се доноси на основу чињеница и доказа које су приложени уз притужбу, уз примену правила о терету доказивања.

Чињенично стање се утврђује увидом у поднете исправе и доказе, узимањем изјаве од подносиоца притужбе, лица против којег је притужба поднета и другог лица, као и на сваки други погодан начин, у зависности од околности случаја. У поступку се врши детаљна правна анализа предмета, а по потреби се могу извести одговарајућа тестирања, прикупити се статистички и други подаци и слично. Поступак пред Повереником мора се окончати у року од 90 дана.

Одлуке и мере: На крају поступка, Повереник доноси одлуку у форми мишљења, о томе да ли је извршена дискриминација. Уколико утврди да је извршена дискриминација, Повереник за заштиту равноправности уз мишљење даје препоруку лицу против којег је поднета притужба о начину отклањања повреде права и оставља му рок од 30 дана да поступи по препоруци. У мишљењу Повереник износи став да је понашање одређеног лица (чињење или пропуштање) било дискриминаторно. У препоруци се наводи шта дискриминатор треба да предузме како би се спречило даље дискриминаторно понашање, отклониле последице дискриминације и жртви дискриминације пружио одговарајуће задовољење. Мишљење Повереника увек је образложено и доставља се подносиоцу притужбе и лицу против којег је притужба поднета. Лице коме је препорука упућена дужно је да поступи по препоруци и отклони повреду права у року од 30 дана од дана пријема препоруке, као и да о томе обавести Повереника. Уколико се то не догоди, односно, уколико лице не поступи по препору-

ци или не обавести Повереника о поступању, Повереник доноси решење којим изриче меру опомене и оставља дискриминатору нови рок од 30 дана за поступање по препоруци. Решење о опомени је коначно и против њега није допуштена жалба. Уколико у новом року од 30 дана дискриминатор не отклони повреду права, Повереник може о томе да обавести јавност. Треба имати у виду да Повереник за заштиту равноправности нема овлашћење да дискриминаторе кажњава ако не поштују дате препоруке, већ се снага институције огледа у њеном ауторитету и кредибилитету.

Обавештења, упозорења, саопштења

Повереник за заштиту равноправности, у оквиру свог делокруга рада, даје мишљења и препоруке, а уколико по препорукама не буде поступљено, обавештава јавност о дискриминатору и природи дискриминације, обавештењем у јавном гласилу са националном покривеношћу, као и на свом вебсајту. Поред тога, повереница издаје саопштења и упућује упозорења јавности. Свака од ових законом утврђених надлежности, има своју улогу у деловању на сузбијању дискриминације и унапређењу заштите равноправности.

Иако је у сваком од ових случајева реч о писаној форми, мишљења, препоруке, обавештења, саопштења и упозорења јавности имају своје различито значење и специфичну тежину и због тога је веома важно да новинари знају да их разликују и у извештавању исправно квалификују. Подвођењем свих ових облика деловања под форму „саопштење”, што није редак случај у медијима, мешају се различити инструменти из надлежности овог независног органа.

Обавештавање јавности

Како је показало једно раније истраживање, већина уредника/ца и новинара/ки обухваћена анкетом⁹⁷ верује да повереница има знатно шири овлашћења од оних којој су јој законом дата. Наиме, већина анкетираних верује да је задатак поверенице да предузме мере (реагује) увек када уочи случајеве дискриминације и да је то њена службена дужност у свим случајевима дискриминације.

Поступак пред Повереником може да покрене свако физичко, правно лице или друга група лица која сматра да је дискриминисана по било ком основу, подношењем притужбе најчешће у писаној форми.

Важно је напоменути да се у јавности и у медијима термин „дискриминација” употребљава у широком, колоквијалном значењу као синоним за свако неправедно поступање. Тако, на пример, и грађани и представници медија често сваки облик злостављања, занемаривања или ускраћивања права подводе под дискриминацију, иако је реч о различитим повредама права. У случају дискриминације мора постојати лично својство као основ поступања (пол, род, сексуална оријентација, политичка верска или национална припадност, итд.).

Ако Стручна служба Повереника оцени да је притужба у њеној надлежности и садржи све потребне елементе, она спроводи поступак да би прикупила релевантне чињенице. Уколико утврди да је у конкретном случају извршена дискриминација, повереница даје мишљење у којем наводи по ком основу је настала дискриминација и даје препоруку дискриминатору како да поступи да би отклонио учињену повреду права.

Уколико дискриминатор у року од 30 дана не поступи по датој препоруци, повереница му изриче опомену и оставља нови рок од 30 дана да отклони повреду права.

Ако дискриминатор ни у овом продуженом року не поступи по препоруци, повереница о томе **обавештава јавност**.

---

97 Истраживање: Медији и дискриминација у Србији, ур. Антигона Андонов, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2012, стр. 67

.....

ОБАВЕШТЕЊЕ ЈАВНОСТИ представља крајњи исход поступања по притужби, када повереница снагом угледа институције и ауторитетом функције излаже дискриминатора суду јавности и истовремено указује јавности на пример дискриминације у друштву.

.....

У обавештењу повереница наводи име и презиме и место пребивалишта за физичка лица и назив и седиште за правна лица, и путем новинских агенција и дневних новина са националним тиражом и на сајту Повереника www.ravnopravnost.gov.rs јавно објављује да је одређено лице или правно лице извршило дискриминацију, шта му је препоручено да уради да би је отклонило, као и податак да лице није поступило по препоруци. Списак оваквих обавештења могуће је наћи на сајту Повереника у засебном одељку „обавештења”.⁹⁸

На крају сваког мишљења и препоруке поверенице стоји и овај текст: *„Против овог мишљења са препоруком није допуштена жалба нити било које друго правно средство, јер се њиме не одлучује о правима и обавезама правних субјеката”*.

Поступак пред Повереником је сложен и нема дугу правну праксу, а на крају се утврђује да ли је неко поступао дискриминаторно и да ли је дискриминатор.

Због свега овога, јавно објављивање података о учињеној дискриминацији, представља снажан инструмент деловања Повереника кроз ауторитет и кредибилитет, како на извршиоца, тако и на друге потенцијалне починиоце оваквих облика дискриминације. У исто време, обавештење је добар механизам, с обзиром да нико не жели да у јавности буде означен као дискриминатор/ка.

Извештавањем о оваквим случајевима, медији доприносе ширењу поруке да дискриминација неће остати непримећена. Такође, новинари и новинарке имају значајну улогу у едуковању јавности и охрабривању

---

98 За детаљније информације погледај на сајту Повереника одељак „Обавештења” <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenja-i-preporuke-lat/obavestenja-lat/>

грађана и правних лица, да у оваквим, и сличним случајева дискриминације треба да се обратe Поверенику за заштиту равноправности.

На сајту Повереника и у редовним годишњим извештајима, мишљења и препоруке подељене су према личном својству по којем је учињена дискриминација и новинарима могу да послуже као добар водич у извештавању о типичним примерима дискриминације али истовремено и у разумевању шта све може бити лично својство у случају дискриминације, а не спада у ове типичне случајеве.

Примера ради, у 2015. години поднето је највише притужби на основу пола, укупно 22,1%. То је уједно била и прва година у којој су притужбе по овој основи пола имале највеће учешће у укупном броју притужби, а један од разлога било је усвајање Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору где се велики број жена и синдиката обратио Поверенику указујући на дискриминацију на основу пола, будући да су његовим одредбама жене доведене у неравноправан положај да морају да се пензионишу са 60 година, наспрам мушкараца, који и даље имају право да раде до 65. године. О овом јасном примеру дискриминације, медији су опширно писали.

Случајеви радница које су сматрале да су дискриминисане у погледу могућности напредовања, после породилског боловања (у случају Основног суда у Крагујевцу)⁹⁹ и неколико других случајева где су, најчешће жене, или добиле отказ после породилског боловања или су премештене на друго радно место, показују да постоји танка линија између дискриминације по основу личног својства и повреда других закона и прописа који регулишу сферу рада. Наиме, у неким од ових случајева, околност да се нека одлука послодавца односила на жене, није истовремено била и дискриминаторска по основу пола, већ је послодавац доказао да се у својим одлукама руководио пословним мотивима који не представљају дискриминацију по основу личног својства, на пример, променом пословних околности нестала је потреба за одређеним радним местом или је више запослених пребацивано на друга радна места, независно од пола.

---

99 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenja-i-preporuke-lat/misljenja-i-preporuke-u-postupku-poprutzbama-lat/pol-rod-lat/>

Иако се грађани са притужбама у вези са заштитом података о личности најчешће обраћају надлежној институцији, Поверенику за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, у појединим случајевима било је разлога и за обраћање повереници. Типичан је, и иначе веома распрострањен случај да послодавац захтева да од кандидаткиња за посао добије податке о њиховом брачном статусу, намери да заснују породицу и имају децу. У једном таквом случају у којем је компанија од потенцијалних запосленика у онлајн формулару тражила да се изјасне о свом брачном статусу, повереница је поступајући по притужби, утврдила да постављање овог питања у формулару за запослење представља повреду императивних прописа о забрани дискриминације и да лично својство лица која подносе пријаву за запослење овом послодавцу никако не представљају стварни и одлучујући услов за обављање посла, имајући у виду природу и особеност посла и делатност коју обавља ово привредно друштво.¹⁰⁰ Овај пример истовремено показује и колику снагу може да има мишљење поверенице, односно њено право да дискриминатора изложи суду јавности. Наиме, поменуто привредно друштво је након доношења притужбе и достављања захтева за изјашњење, из формулара за запослење уклонило спорно питање које је било предмет ове притужбе.

Једна од интересантнијих притужби по основу пола из раније праксе поверенице је и притужба против Фудбалског савеза Србије (ФСС) због дискриминације женских фудбалских клубова у вези са остваривањем права на исплату накнаде трошкова уложених у развој играчица. Увидом у чињенице, Стручна служба Повереника утврдила је да је одлуком ФСС извршен акт дискриминације на основу личног својства – пола, тако што је неоправдано направљена разлика између играча и играчица фудбала. Повереница је ФСС наложила да поништи ову одлуку или на други одговарајући начин исправи одлуку којом су неоправдано ставили у неповољнији положај играчице женских фудбалских клубова у односу на играче мушких фудбалских клубова.¹⁰¹ Овај пример указује и на то да дискриминација није тема „резервисана” само за новинаре на рубрикама

---

100 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituza-m-z-p-n-protiv-privrednog-drustva-f-zbog-diskriminacije-po-osnovu-porodicnog-statusa-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

101 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituza-protiv-fudbalskog-saveza-srbije-zbog-diskriminacije-zenskih-fudbalskih-klubova-u-vezi-sa-ostvarivanjem-prava-na-isplatu-naknade-troskova-ulozenih-u-razvoj-igracica/>

друштво¹⁰² већ напротив, новинари који покривају најразличитије теме, могу у свом сектору да истражују случајеве дискриминације и на њих реагују. Такође, потребно је интензивније промовисање значаја спорта и улога спортских новинара и новинарки на унапређењу равноправности и толеранције. Истовремено, кроз једнако вредновање спортских резултата жена и мушкараца, и равноправну заступљеност жена на свим позицијама одлучивања у спорту и спортским организацијама, у великој мери ће се допринети родној равноправности жена у друштву.

Кључни узроци дискриминације су стереотипи и предрасуде које људи имају према одређеним групама људи. Врло често, јавност не препознаје дискриминацију исказану у форми вица, хумористичких прилога и емисија. Вицеви о плавушама, Босанцима, Црногорцима...представљају типичне примере дискриминације којој лако подлежемо. Овакви, понекад нехотични, али често и свесно начињени акти дискриминације нису резервисани само за грађане, већ су веома чести и у медијима. Међутим, много су чешћи примери у којима медији, најчешће таблоидни, вређају припаднике неке од националних мањина, распирују нетрпељивост према одређеној заједници и изазвају негативна осећања (страх, несигурност) код те националне мањине. Типични примери таквих повреда Закона о заштити равноправности, Закона о јавном информисању и медијима, Кодекса новинара Србије и других прописа, јесу прилози објављени у неколико медија после прекида фудбалске утакмице између Србије и Албаније 14. октобра 2014. године, са следећим насловима „Косово је срце Србије: Овако су Шиптари ујединили Гробаре и Делије!”, „Хаос у најави: Шиптари већ у Кнез Михајловој, прети нам рат навијача!?”, „Ексклузивни видео: Ево како су Шиптари прошверцовали заставу Велике Албаније у Београд!” и „Шиптарски новинар за Т: Знало се да наши навијачи спремају нешто велико!”¹⁰³ на порталу Т., у дневном листу „И.” од 11. и 20. октобра 2014. године – „Уловљен спајдер Шиптар” и „Еди Рама Шиптар без срама”¹⁰⁴ и другим медијима.

---

102 Истраживање: Медији и дискриминација у Србији, ур. Антигона Андонов, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2012, стр.7

103 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-ocd-protiv-medijskog-portala-t-zbog-diskriminacije-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-informisanja/>

104 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-organizacije-civilnog-drustva-p-protiv-dnevnog-lista-i-zbog-diskriminacije-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-javnog-informisanja/>

Генерализације у вези са ромском мањином такође су честе у извештавању медија о чему говори релативно велики број случајева из праксе поверенице, а у мишљењима и препорукама, медијима препоручује се да се суздрже од подстицања стереотипа, објављивања понижавајућих садржаја и говора мржње. Такав пример је поступање поверенице у случају писања листа Х.Н. односно текста „Бацање јаја: помама Рома – Бацају јаја на старије грађане”, којим се шаље порука да су Роми одговорни за повреду, понижења, крађе и изазивање страха код неромских становника, а у тексту су описани као „паразити” који ништа не раде, већ пљачкају и узнемиравају своје суграђане, уместо да нађу посао.¹⁰⁵

Сличним случајевима се у више наврата бавио и Савет за штампу¹⁰⁶ и РЕМ¹⁰⁷.

Један од примера је притужба оца детета са инвалидитетом којем општина Рашка није обезбедила бесплатан превоз до школе.¹⁰⁸ Према мишљењу поверенице, пропуштањем да обезбеди право на бесплатан превоз до школе ученику са инвалидитетом, Општина Рашка отежала је ученику остваривање права на образовање и пуно укључивање у образовни систем, чиме је прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације али и низ других законских одредби које је Република Србија прописала или на које се обавезала ратификовањем конвенција у вези са правима деце. Повереница је дала препоруку Општини Рашка да предузме све неопходне радње и мере из своје надлежности како би се овом и свим ученицима и ученицама са сметњама у развоју омогућило несметано остваривање права на бесплатан превоз до школе; отклони последица дискриминације према овом ученику, упути му писано извињење и убудуће води рачуна да у оквиру обављању послова из своје надлежности, не крши прописе о забрани дискриминације. Повереница је као посебно отежавајућу околност ценила то што је Општина Рашка своју одлуку да у претходном периоду омогући бесплатан превоз овом ученику, тумачила као знак предусретљивости самоуправе а не њену обавезу. Након добијене препоруке

---

105 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-k-p-z-lj-p-protiv-lista-h-n-zbog-diskriminacija-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-javnog-informisanja/>

106 Детаљније види на сајту Савета за штампу http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/04/08/1060/gej-lezbejski-info-centar-protiv-portala-srbin_info.html

107 Опширније види на сајту РЕМ <http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/Rijaliti-TV-programi-07.09.2015.-lektorisano-i-promenjena-slika.pdf> стр. 103

108 <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-m-r-protiv-opstine-raska-zbog-diskriminacije-po-osnovu-invaliditeta-u-postupku-pred-organima-javne-vlasti/>

поверенице, општина Рашка се извинила и исплатила средства за превоз ученика чији је отац поднео притужбу, и изменила акт којим се регулише финасирање превоза ученика/ца у тој општини.

Овај случај указује и на још једну важну грешку која се у јавности, па и у медијима, често понавља: у кореспонденцији са повереницом Општина Рашка је користила синтагму „особа са посебним потребама”, понављајући стереотип да су особе са инвалидитетом другачије од других људи и имају „посебне потребе” у односу на друге људе. Овакви стереотипи и предрасуде о могућностима деце са инвалидитетом и сметњама у развоју, имају за последицу нетолеранцију, игнорисање и социјалну искљученост, као и сажаљење, страх и потцењивање. С обзиром да се и у медијима неретко, понекад и из најбољих намера, дешавају овакве грешке у извештавању, добро је и овде напоменути да је исправан термин „особа са инвалидитетом” а не инвалид и да особе са инвалидитетом имају исте потребе као и сви, али их задовољавају на другачији начин.

Један од примера из праксе поверенице који је медијима био атрактиван јер је у питању вишеструка дискриминација – на основу пола и старосног доба – јесте одборник Скупштине града Смедерева Перица Ђорђевић, који је дискриминисао градоначелницу Јасну Аврамовић. Ђорђевић је увредио и омаловажио градоначелницу на основу њених личних својстава – пола и старосног доба, тиме што је на једном заседању Скупштине града изјавио: „Било би добро да градоначелник буде А.П, млад и частан, уместо надувене и хистеричне бабе”. Повереница је закључила да је Ђорђевић свој став исказао кроз стереотипне родне улоге према којима се жена, без обзира на своју стручност и професионална достигнућа, може коментарисати увредљиво, уколико њен рад и изјаве нису у складу са вредностима друге особе. Повереница је истакла да се управо оваквим изјавама промовишу сексизам и родни стереотип и предрасуде према женама у јавном и политичком животу, што је недопустиво и представља вређање и кршење људског достојанства жене. Са друге стране, одборник је изнео став да људи који нису млади не треба да обављају значајне политичке и руководеће функције, чиме се стигматизују старије особе. Додатну тежину има чињеница да је у питању јавна личност чији су ставови и мишљења доступни широј јавности, што повлачи још већу одговорност за јавно изговорену реч.

Још један од примера када је повереница обавестила јавност, јесте Општина Смедеревска Паланка на челу са председником општине Радославом Милојичићем Кеном, која је дискриминисала слабовиду ученицу јер јој је отежала остваривање права на образовање, пропуштајући да јој обе-

збеди превоз од куће до основне школе коју похађа, иако је законска обавеза локалне самоуправе обезбеђивање превоза за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.¹⁰⁹ Овај пример нас уједно подсећа да дискриминација није само ускраћивање права по основу личног својства него се дискриминаторним чином сматра и пропуштање да се неком грађанину обезбеди право које му припада.

Случај који је заинтересовао поједине медије, јесте обавештење јавности поводом одбијања аутора уџбеника Криминалистике да из садржаја уклони омаловажавајуће садржаје који вређају достојанство жена. Наиме аутор проф. др Бранислав Симоновић, у делу под називом „Силовање: Методика откривања, разјашњавања и доказивања”, поред осталог, наводи да су „у пракси (...) ређи случајеви да жртва силовања није дала допринос настанку кривичног дела и да се пре извршења дела није познавала са учиниоцем. Тада се њен допринос настанку кривичног дела најчешће огледа у непромишљеном понашању (усамљеном кретању мрачним улицама, предграђима, ливадама у касним вечерњим сатима, путовању аутостопом), чиме је себе објективно довела у ситуацију да постане жртва кривичног дела, нпр. силовања, разбојништва”.¹¹⁰

У току поступка, повереница је утврдила да је изношење оваквих ставова у универзитетском уџбенику супротно прописима о забрани дискриминације, јер се заговарају и подржавају предрасуде, обичаји и друштвени образци понашања засновани на идеји подређености или надређености полова, жене омаловажавају и вређа њихово достојанство. Пошто аутор није поступио по препоруци поверенице да из уџбеника Криминалистике уклони овакве садржаје, повереница је у складу са Законом о забрани дискриминације, о томе обавестила јавност.

Ово је иначе само један од неколико примера у којима је повереница указивала на непримереност садржаја у уџбеницима и потребу да се „из наставних материјала елиминишу дискриминаторни ставови и уграде теме које код ученика развијају разумевање и прихватање различитости

---

109 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/obavestenje-javnosti-predsednik-opstine-smederevska-palanka-diskriminisao-slepu-devojicicu/>

110 За детаље овог случаја посети сајт Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/obavestenje-javnosti-autor-udzbenika-kriminalistike-iz-sadrzajane-uklonio-omalovazavajuce-sadrzaje-koji-vredaju-dostojanstvo-zena/>

и уче их толеранцији као неопходном услову заједничког живота у демократском друштву”.¹¹¹

Препоруке мера органима јавне власти

Повереник за заштиту равноправности је овлашћен да органима јавне власти и другим лицима препоручује мере за остваривање равноправности.¹¹² На пример, Повереник може да делује превентивно, ради отклањања потенцијалне структуралне или институционалне дискриминације.

Један такав пример је препорука поверенице градској Општини Земун да се суздржи од принудног исељавања становника и становница ромског насеља Грмеч у Земуну, све док претходно не обезбеди алтернативни смештај, по квалитету једнак или виши од услова становања у том насељу, који мора да одговара критеријумима адекватног становања у складу са међународним стандардима, и спроведе целокупан процес збрињавања и интеграције становника и становница ромског насеља Грмеч у Земуну, у сарадњи и уз активно учешће тих лица, поштујући њихове потребе и право на учешће у доношењу одлука у вези са свим питањима која их се тичу, укључујући пресељење и начин друштвене интеграције, сагласно међународним стандардима и смерницама за расељавање грађана из неформалних насеља.¹¹³

С обзиром да је ромска популација једна од најдискриминисанијих групација у друштву и да ово није први пример исељавања ромских насеља, а да горе наведени услови нису испуњени, повереница је поводом овог примера издала и упозорење јавности, институт којем Повереник прибе-

---

111 За детаље посети сајт Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/uzopozorenje-povodom-intervjua-bore-dordevica-casopisu-foruma-beogradskih-gimnazija/>

112 Закон о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС”, бр. 22/2009 чл. 33 тач. 7 и 9

113 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-gradskoj-opstini-zemun-zbog-prinudnog-iseljavanja-stanovnika-romskog-naselja/>

гава у случајевима најчешћих, типичних и тешких случајева дискриминације, и о којем ћемо детаљније говорити у следећем одељку.

Такође, друга битна улога, поред заштите од дискриминације, јесте унапређивање равноправности. Примера ради, Повереник је овлашћен и да органима јавне власти и другим лицима препоручује мере за остваривање равноправности. У том смислу, Повереник органима јавне власти препоручује мере за остваривање равноправности, са циљем да се побољша стање у друштву.

Такав пример је препорука поверенице Секретаријату за саобраћај града Београда, односно Дирекцији за јавни превоз да предузме све неопходне мере како би јавни превоз на територији градске Општине Лазаревац учинила приступачан особама са инвалидитетом.¹¹⁴

Једна од препорука мера која се тиче већег броја грађана, јесте и препорука центрима за социјални рад да одлуке и мишљења које се односе на процену родитељских компетенција, укључујући и поверавање деце, не заснивају на стереотипним улогама мајке и оца, односно на идеји подређености или надређености полова.¹¹⁵

Упозорења

Значајно средство којим Повереник располаже у остваривању свог задатка унапређивања заштите равноправности је упозоравање јавности на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације.¹¹⁶

У упозорењу јавности, повереница указује на начин вршења дискриминације, именује извршиоце дискриминације, појединце и групе према

---

114 Опширније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-sekretarijatu-za-saobracaj-grada-beograda-direkcija-za-javni-prevoz/>

115 Опширније на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/misljenja-i-preporuke/preporuke-mere-organima-javne-vlasti/>

116 Закон о забрани дискриминације „Сл. Гласник РС”, бр. 22/2009 чл. 33 ст. 1 т. 6

којима су извршени најчешћи типични и тешки облици дискриминације и указује на последице таквих облика дискриминације.¹¹⁷

УПОЗОРЕЊЕ ЈАВНОСТИ односи се на неки догађај или изјаве и има додатну поруку:

1) указује на честе, типичне и тешке случајеве дискриминације

Уредници/це и новинари/ке добро су упознати са правом поверенице да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације¹¹⁸, и готово без изузетка преносе упозорења поверенице у ударним терминима електронских медија и на истакнутом месту у штампаним и онлајн медијима. Подршка коју у овим случајевима медији дају деловању поверенице изузетно је важна у остваривању њене мисије, јер је на жалост дискриминација и даље широко распрострањена у српском друштву и само се сталном едукацијом грађана/ки на ове посебно тешке облике дискриминације временом може напредовати ка друштву у којем ће сви бити равноправни.

Нажалост, управо у овим случајевима, у медијима се податак да је повереница упозорила на неки чест, типичан или тежак облик дискриминације изједначава са термином „саопштила” чиме се у исту равн стављају два, сасвим различита деловања поверенице – издавање упозорења и саопштења.

Дакле: упозорењем се указује на типичне, честе и тешке случајеве дискриминације, док се саопштењем јавност извештава о некој активности поверенице или скреће пажња на положај неке друштвене групе.

Од оснивања институције 2010, у пракси поверенице, кроз истраживања за потребе Повереника, и кроз истраживања и деловање државних органа, независних тела и невладиног сектора константно се показује да су

117 Закон о забрани дискриминације „Сл. Гласник РС”, бр. 22/2009 чл. 33 ст. 1 т. 6

118 Истраживање: Медији и дискриминација у Србији, ур. Антигона Андонов, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2012, стр.67

жене, ЛГБТИ популација и ромска популација, друштвене групе које су највише изложене дискриминацији, али, нажалост, и насиљу.

Преглед упозорења Повереника за заштиту равноправности такође потврђује ове резултате. Овде ћемо издвојити неколико типичних случајева упозорења.

У више наврата током 2016. и 2015. повереница је издавала упозорења у вези са насиљем у породици или партнерским насиљем. У јулу 2016. поводом масакра у Житишту код Зрењанина, као и убиства жене у селу Дреновцу код Књажевца за мање од 24 сата, повереница је апеловала на све надлежне службе и органе „да хитно реагују како би се предузеле адекватне и правовремене мере за спречавање партнерског насиља која се пречесто завршавају смртним исходима”.¹¹⁹ У тексту упозорења повереница је подсетила да „медији такође имају одговорност у сузбијању родно заснованог насиља, због чега је неопходно да се престане са извештавањем и емитовањем програма где се жене омаловажавају, дискриминишу и стављају у подређен положај. Када се трагедија деси, поједини медији, нажалост, извештавају о догађајима на сензационалистички и у сваком смислу неадекватан начин”. Повереница је такође позвала „све актере у друштву и све надлежене органе – од центара за социјални рад до полиције, тужилаштва, судова, али и медије и све грађане и грађанке да покажу највиши степен одговорности како би се хитно зауставило насиље над женама у породици и у партнерским односима.” Истим поводом, повереница је реаговала и 10. марта 2016. када су такође две жене смртно страдале у партнерском насиљу.¹²⁰

У 2015. убијено је 36 жена, а до августа 2016, још 17 жена. Иако је реч о једном од изражених друштвених проблема, упозорења поверенице и пракса медијских регулаторних тела показује да у велики број новинара/ки крши професионалне и етичке норме.

Тим поводом у упозорењу јавности повереница је посебно осудила извештавање о насиљу над женама на сензационалистички начин и скренула пажњу да се кроз извештавање о насиљу у породици, директно обли-

---

119 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-nasilja-u-porodici-i-partnerskog-nasilja/>

120 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-za-javnost-povodom-poslednjih-slucajeva-ubistava-u-partnerskom-nasilju/>

кују ставови грађана и грађанки у Србији. „Управо зато што медији имају пресудну улогу у формирању јавног мњења, на њима је одговорност и задатак да кроз своје извештавање заштите жртву и недвосмислено поруче да је насиље кривично дело и да мора бити кажњиво. Недопустиво је да се кривица починиоца насиља ублажава „олакшавајућим” околностима попут „био је фини, вредан и радан човек”, што је чест пример, закључује повереница”.¹²¹

У јавности и у медијима се врло често говори да оглашивачи своде жене на предмет и подстичу стереотипе. За новинаре је корисно да знају да сваки грађанин или правно лице, па и сами новинари, који се сматрају погођени оваквим садржајем, могу да се обрате притужбом повереници. У једном таквом случају подносиатељка притужбе реаговала је поводом рекламе за семе пшенице, на билбордима постављеним широм Војводине. У поступку је утврђено да је ова реклама – жена у првом плану рекламе која „даје оглас” да тражи паора, а представља себе као жену „из добре породице, здраву, снажну и спремну да рађа”, омаловажавајућа за жене и да је њом жена је сведена на објекат, и да представља пример јачања родних стереотипа којима се омаловажавају жене. У поступку изјашњавања, компанија и аутор рекламне поруке и ставова који су овом рекламом изражени није имао намеру да вређа осећања било ког лица, те да жали уколико је порука схваћена на негативан начин, а одмах након упозорења јавности о постојању увредљивих реклама на билбордима по Војводини, које је дала повереница за заштиту равноправности, компанија је уклонила билборде и јавно изразила жаљење особама које су рекламу доживеле као омаловажавајућу и дискриминаторну.¹²²

Исту грешку понављају и поједини медији па је повереница тако у више наврата била принуђена да реагује упозорењем поводом прилога о женама политичаркама у којима се „многи медији воде сензационализмом и жене углавном приказују као објекте жеље и/или објекте за гледање”.¹²³ Од 2010. до данас, повереница је била принуђена да у неколико наврата изађе са оваквим упозорењем медијима.

---

121 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/uzozorenje-javnosti-3/>

122 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/uzozorenje-javnosti-povodom-uvredljive-reklame-na-bilbordima/>

123 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/uzozorenje-povodom-diskriminacije-zena-u-medijima/>

Овакво понашање медија, оцењено је као један од изазова у раду Повереника.¹²⁴ Поједини медији не показују довољну заинтересованост за проблем дискриминације, а има и оних који својим прилозима подстичу и шире стереотипе и предрасуде према појединим мањинским групама.¹²⁵

Један од широко распрострањених примера је третирање хомосексуалности као болести и погрешно приписивање преношења ХИВ вируса хомосексуалцима чиме се „вређају достојанство и угрожавају права припадника ЛГБТ популације, а штетни су и за особе које живе са ХИВ-ом, чији се положај додатно отежава сензационалистичким насловима и ширењем нетачних информација о начину преношења вируса”. Тим поводом је повереница реаговала упозорењем медијима због појава низа текстова у којима се шири хомофобија.¹²⁶

Такође оваквим писањем медији доприносе јачању нетрпељивости и нетолеранције према особама који живе са ХИВ-ом и припадницима ЛГБТ популације који су врло често изложени говору мржње и нападима на јавним местима на које државни органи недовољно ажурно реагују, због чега је повереница такође реаговала упозорењем надлежним органима у случају ЛГБТ активиста.¹²⁷

Повереница је такође издала више упозорења везаних за угрожавање права Рома. Једно од таквих упозорења повереница је издала поводом насиља, застрашивања и претњи хулигана упућених ромским породицама које живе у контејнерском насељу Ресну у Београду. Тим поводом, повереница је у саопштењу позвала надлежне да без одлагања предузму све мере како би обезбедили миран живот свим грађанима и грађанкама и спречили насиље, претње, изазивање мржње и нетрпељивости према националним верским и другим мањинама и нагласила да борба против

---

124 Редован годишњи извештај о раду Повереника за 2014. годину стр 14

125 Извештај Повереника за 2014. годину ibid

126 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-povodom-izrazavanja-homofobije-u-novinskim-tekstovima/>

127 Детаљније погледај на сајту Повереника овде <http://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-javnosti-povodom-napada-na-lgbt-aktivistu-bobanastojanovica/>, <http://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-povodom-pretnjigej-strejt-alijansi/> <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-javnosti-povodom-napada-na-lgbt-aktivistu/> <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-javnosti-povodom-napada-na-aktivistkinje-labris-a/>

расизма и ксенофобије подразумева ефикасну реакцију и кажњавање извршилаца, као и свих оних који шире расну мржњу и нетрпељивост.¹²⁸

Саопштења

Повереница најчешће издаје саопштења поводом обележавања уставновљених међународних дана којима се промовишу слободе и права посебно угрожених мањинских групација и широм света координирају међународни догађаји којима се шаље порука толеранције. Такве поводе повереница користи да би подсетила јавност о положају ових групација у нашем друштву и потреби да се промоцијом толеранције и антидискриминације свим грађанима Србије омогуће једнака права.

.....

САОПШТЕЊЕ се односи на:

- 1) значајан датум из области људских права као повод да се скрене пажња на одређену мањинску групу или угрожену популацију
  - 2) извештавање јавности о некој активности Повереника или поводом неког догађаја
- .....

Повереница се, на пример, редовно оглашава саопштењима поводом Међународног дана старијих особа, Светског дана Рома, Међународног дана толеранције, Светског дана детета, Међународног дана борбе против хомофобије и трансфобије, Међународног дана борбе против насиља над женама, Међународног дана особа са инвалидитетом и сличних догађаја.

---

128 Детаљније види на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/uzozorenje-povodom-incidentata-prema-romima-u-kontejnerskom-naselju-u-resniku/>

Поводом Светског дана слободе медија, повереница је у саопштењу указала на потребу побољшања њиховог материјалног и социјалног положаја, заштиту њихове безбедности и професионалног интегритета и обавезу надлежних државних органа обавеза да им осигурају заштиту и омогуће несметан рад. Тим поводом повереница је указала да су слобода изражавања и информисања од кључне важности за напредак сваког друштва, и да у том контексту медији, између осталог, треба и да унапређују стандарде свог извештавања и промовишу људска права и толеранцију.

6.

Препоруке за недискриминаторно извештавање

Уверење да „медији могу да дају позитиван допринос борби против нетолеранције, посебно када негују културу разумевања између различитих етничких, културних и верских група у друштву”¹²⁹ широко је препознато у демократским друштвима. Ипак, култура, наслеђе и традиција, играју важну улогу у одлукама новинара/ки да ли ће професионалне и етичке норме професије уредити кодексом и да ли ће се у њему бавити дискриминацијом. У друштвима у којима је број притужби на дискриминацију мали, медијски регулатори само се успутно позивају на постојеће законодавство. Насупрот томе, у друштвима са предисторијом конфликта и израженом улогом медија у њима, у новинарским кодексима се веома јасно говори о нетрихвалности дискриминаторних садржаја у медијима.

Једно раније истраживање које је обухватило земље чланице Савета Европе, показало је да од 47 земаља чланица у њих 25 постоје активни савети за штампу или медије. Неки од њих искључиво се старају о одбрани слободе медија, док други прописују и одредбе везане за забрану дискриминације, притом дајући предност различитим правима (на пример сви помињу забрану дискриминације по основу религије, али само неки и дискриминацију на основу расе). У кодексима се најчешће у први план ставља заштита индивидуалних права, а само у ретким случајевима помињу се права група.¹³⁰ Потреба за кодексом еволуира са променом тема у фокусу медија, па су тако почетком 2008. године Новинарски савез Италије (ФНСИ) и Европска федерација новинара (ЕФЈ) одлучили да развију новинарски кодекс у вези са извештавањем о тражиоцима азила и мигрантима, као реакцију на серију прилога у италијанским медијима у којима се распирује нетолеранција, оснажују предрасуде и расизам против миграната у Италији и посебно припадника ромске мањине.¹³¹ Недавно се појавио и Кодекс Идомени који даје упутства за недискриминаторно извештавање грчких и страних новинара који извештавају о

---

129 Препорука Р° (97) 21 Комитета министара о медијима и образовању Стразбура, Савет Европе, октобар 1997.

130 Подаци су преузети из извештаја „Медија и диверзитет: Наредни кораци у промовисању приступа мањина медијима” у оквиру кампање Савета Европе, у оригиналу Media & Diversity: The next steps to promote minority access to the Media Strasbur 2010.

131 Ibid. стр. 25

избеглицама, азиланатима, мигрантима и жртавама трговине људима у овој земљи, а чија правила су доступна и на нашем језику.¹³²

У овом приручнику обрадићемо најчешће добре и најчешће погрешне примере из новинарске продукције водећи рачуна и о новим темама којима се баве медији. Примери су узети из праксе поверенице, Савета за штампу и РЕМ-а, невладиних организација које се у оквиру мониторинга права одређених група баве и мониторингом медија, и текуће медијске продукције.

Шта јесте а шта није дискриминација

У свакодневном говору, па и у медијима, често се за свако неправедно, увредљиво поступање и неједнак третман каже да је он дискриминаторски, а за оног ко трпи неправду, да је дискриминисан. Да бисмо лакше закључили да ли је у неком случају заиста реч о дискриминацији или кршењу неког другог права треба да обратимо пажњу на две ствари. Прво, дискриминација представља кршење само једног права – права на равноправност. Друго, нема дискриминације без позивања на лично својство. Наиме, дискриминација постоји када се према лицу или групи лица не поступа једнако, због неког њиховог личног својства, или када се према појединцу или групи лица једнако поступа али такво поступање производи неједнаке исходе за ту особу или групу људи.

Ево неколико примера погрешне и исправне употребе термина дискриминација:

У тексту по насловом „Хркаловић тврди да је дискриминисан, Хоџић негира” објављеном на Радију 100 Плус¹³³ (2015-03-04) новинар излаже ставове играча Хркаловића који тврди да је неправедно изостављен из екипе такмичара, иако је постигао одговарајући резултат који га квалификује за

---

132 Опширније види у Новинарски кодекс против расизма према избеглицама „Повеља Идомени” <http://www.nuns.rs/info/news/27735/kodeks-novinara-protiv-rasizma-prema-izbeglicama.html>

133 <http://www.radiostoplus.com/item/16226>

такмичење и да је тим чином „дискриминисан”. До краја текста, из изјаве селектора, сазнајемо да је поменути спортиста изостављан са листе такмичара јер се не слаже са остатком тима. С обзиром да изостављање играча није у вези са неким његовим личним својством, термин дискриминација, погрешно је употребљен.

RADIO STO PLUS

NASLOVNA DRUŠTVO POLITIKA KULTURA SPORT Srbija Svet Sport Zanimljivosti Scena Tehnologija PROJEKTI

Naslovna > Sport > Hrkalović tvrdi da je diskriminisan, Hodžić negira

Hrkalović tvrdi da je diskriminisan, Hodžić negira

Sreda, 2015-03-04 | 15:30:42

Share 14

Reprezentativac Srbije u biatlonu Emir Hrkalović izjavio je danas da mu je nastup na Svetskom prvenstvu u Kontiolahtiju onemogućio selektor Murat Hodžić, koji tvrdi da je odluka da ovaj 23-godišnji takmičar ne putuje u Finsku u interesu državnog tima.

"Ostvario sam sve potrebne norme, celog leta sam se spremao, ali mi je nastup na ovom takmičenju onemogućen. Bio sam drugi takmičar koji je trebao da krene u Finsku, a selektor Murat Hodžić mi je rekao da neću putovati. Obrazložio je da odluka nije u njegovoj, već u nadležnosti Stručnog saveta Biatlon saveza Srbije", rekao je Hrkalović radiju Sto plus.

Ovaj 23-godišnji biatlonac iz Sjenice je naglasio da Stručni savet nije određivao reprezentativce koji će putovati na Svetsko

VIŠE IZ OVE KATEGORIJE

- Goveđarica: Radnički stiže u nezgodno vreme
- Ime Crvena zvezda je najveća motivacija
- Rastvac: Alivodić najveća opasnost
- Medalje za tužinske dlužnike
- Zanković eliminisana u osmini finala turnira u Vuhanu
- Amela i Elzan najbrži u Raški
- Goveđarica: Mogu da se nosim s pritiskom
- Fifa ozbiljno shvata borbu protiv rasizma i diskriminacije
- Goveđarica: novi trener Novog Pazara

У тексту „Уцбеници не дискриминишу ЛГБТ” (Танјуг, 31.03.2015), термин дискриминација је употребљен у одговарајућем контексту. У тексту се излажу ставови две стране, надлежног Министарства просвете и НВО Лабрис о томе да ли у уцбеницима има дискриминативних садржаја о ЛГБТ популацији. Док Министарство тврди да то није случај, НГО Лабрис на основу анализе садржаја уцбеника тврди да је „у једном уцбенику хомосексуалност (...) дефинисана као поремећај хормона, а драстичнији пример је уцбеник из психологије где је хомосексуалност декларисана као психички поремећај, а у рангу је са зоофилијом и некрофилијом”. Кључни узроци дискриминације су стереотипи и предрасуде према одређеним групама људи, а једна од таквих предрасуда је да је хомосексуалност болест. Отуда је ово добар пример коришћења термина дискриминација.

Текст ОК Радија „Тужба за мобинг“¹³⁴ представља класичан пример мешања мобинга и дискриминације. У тексту се детаљно излаже случај референта за наплату коришћења грађевинског земљишта у Дирекцији за изградњу Врања који је затражио заштиту надлежних органа због, како тврди, мобинга који свакодневно трпи у предузећу од стране директора, а затим цитира адвокат који каже да је његов клијент дискриминисан. Да је у овом случају била реч о случају неједнаког поступања заснованог на личном својству, могло би се говорити о дискриминацији, али се такав моменат не помиње у тексту. Такође, да је реч о дискриминацији по основу личног својства након којег је директор додатно кажњавао радника (како се то у тексту описује) пребацивањем на ново радно место у нову канцеларију, али без радног стола, компјутера и осталог канцеларијског материјала, могло би се говорити и о посебном облику дискриминације, забрани позивања на одговорност или виктимизацији.

Tužba za mobing u Direkciji

Lokalne vesti - Ponedjeljak 11.11.2013 - 16:35

Referent za naplatu korišćenja građevinskog zemljišta u Direkciji za izgradnju Vranja Dejan Dodić traži zaštitu nadležnih organa zbog, kako tvrdi, mobinga koji svakodnevno trpi u preduzeću od strane direktora.

Kako kaže, ponašanje direktora Direkcije Gorana Đorđevića prema njemu „prevazilazi profesionalni odnos i zalazi u sferu lične odmazde, čime Đorđević prekoračuje svoja ovlašćenja“.

Dodić je u Direkciji za izgradnju zaposlen 25. oktobra 2005. godine i radio je naposlavima stručnog saradnika za informatiku i marketing i administratora parking servisa.

Takođe, bio je i službenik za

134 http://www.okradio.rs/vesti/lokalne/tuzba-za-mobing-u-direkciji-_36879.html

Слобода изражавања vs. дискриминација, где је граница?

Да ли медији треба да буду на првој линији борбе против дискриминације у друштву? То је слободан избор сваког новинара/ке. И домаћа и инострана пракса показује да у медијима преовлађују углавном неутрални садржаји и да већина медија испуњава задатак који им је првенствено поверен – да објективно и избалансирано извештавају јавност у складу са стандардима професије.

У извештајима поверенице такође се наводи оцена о, углавном, избалансираном и неутралном извештавању медија, али пракса показује и да поједини медији злоупотребљавају слободу извештавања, користе говор мржње, виктимизују жртве дискриминације и на друге начине крше етичка правила професије и Закон о забрани дискриминације.

Да ли медији којима је стало да се боре за равноправност у друштву треба из својих прилога да уклоне садржаје и термине који у себи имају призив дискриминативног? Члан 4 Закона о јавном информисању прописује слободу медија да у јавним гласилима слободно објављују идеје, информације и мишљења о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдани интерес да зна, осим када је другачије одређено законом. Другим речима, новинари/ке имају и право и слободу да јавност информишу о различитим ставовима саговорника. У Кодексу новинара Србије се такође подвлачи важност објављивања релевантних чињеница и ставова: „Медији су дужни да интерес јавности за потпуно, благовремено и истинито информисањем ставе изнад свих других интереса. У контексту Кодекса, интерес јавности подразумева објављивање свих важних информација које су читаоцу/слушаоцу/гледаоцу од помоћи при формирању властитог суда/мишљења о појавама и догађајима”.¹³⁵

Оно на шта новинари треба да обратe пажњу је пре свега контекст у којем износе потенцијално дискриминаторске изјаве саговорника и да ли у свом извештавању и сами износе ставове који могу бити дискриминаторски и/или подстицати дискриминацију.

Председник Јединствене Србије (ЈС) Драган Марковић Палма се у неколико наврата увредљиво изјашњавао о ЛГБТ популацији. Агенција Бета (27. 09. 2011) је професионално поступила када је у тексту под насловом „Палма поново увредљиво говорио о геј популацији” пренела речи овог политичара, али се већ у самом наслову јасно одредила о томе да је изнесени став дискриминаторски по ЛГБТ популацију. Недавно је забележен још један сличан иступ овог политичара¹³⁶, а он није једини политичар који се на увредљив начин изјашњавао о ЛГБТ популацији.¹³⁷

Професионално преношење оваквих ставова у медијима, омогућава институцијама у чијој је надлежности заштита од дискриминације да реагују, а јавности да чује пуно образложење зашто се изнети ставови сматрају неприхватљивим.

Тако је, у конкретном случају, у ком је Драган Марковић Палма назвао Параду поноса „парадом срама”, повереница на ову изјаву реаговала упозорењем у којем је оценила да Марковић подстиче неравноправност, мржњу и нетрпељивост према ЛГБТ популацији, што забрањују Устав и закони Републике Србије и оценила да су овакве изјаве посебно опасне јер унапред оправдавају и индиректно подстичу насиље над учесницима Параде поноса.¹³⁸ На основу тужбе коју је суду поднела Геј стрејт алијанса, Марковићу је пресудом Апелационог суда забрањено да понавља дискриминацију.¹³⁹

Кодекс новинара Србије даје јасна упутства о томе како новинари/ке треба да поступе када се нађу у ситуацији да треба да цитирају саговорнике/це који износе дискриминаторске ставове, или својим прилозима желе да подстакну расправу у друштву о неком питању о којем у јавности постоје опречни ставови, као што су на пример истополни бракови, право на родитељство, и сл. Наиме, у делу Кодекса под називом *Одговорност новинара*,

---

136 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-r-i-c-protiv-dragana-markovica-zbog-govora-mrznje-prema-lgbt-populaciji/>

137 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-organizacije-l-protiv-predsednika-vlade-srbije-zbog-diskriminacije-po-osnovu-seksualne-orijentacije-u-oblasti-javnog-informisanja>. Даčić је касније кориговао своје ставове <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/ministar-dacic-postupio-po-preporuci-poverenice/>

138 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/uzroci-povodom-izjave-dragana-markovica-palme/>

139 За детаље види <http://gsa.org.rs/2014/07/apelacioni-sud-doneo-pravosnaznu-presudu-dragan-markovic-palma-kriv-za-diskriminaciju-lgbt-populacije/>

наводи се да се новинар/ка мора супротставити свима који крше људска права или се залажу за било коју врсту дискриминације, говор мржње и подстицање насиља. Такође, у одељку *Новинарска пажња*, наводи се да новинар/ка мора бити свестан опасности од дискриминације коју могу да шире медији и учиниће све да избегне дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости, сексуалној оријентацији, језику, вери, политичком и другом мишљењу, националном или друштвеном пореклу.

Укратко, новинари/ке у извештавању треба да свестрано истраже тему о којој пишу, информишу јавност о различитим ставовима поводом конфликтних тема, јасно се дистанцирају од дискриминаторних изјава саговорника које цитирају и у извештавању задрже неутралан тон, и отпремом прилога, сопственим коментарима у тексту/прилогу и на други начин негују толеранцију.

Говор мржње – примери

Искуство сукоба у бившој Југославији и улога медија у распиривању мржње и подстицању сукоба представљају болну илустрацију тежине погрешно одмерене речи.

Говор мржње се најопштије може дефинисати као изражавање које садржи поруке мржње или нетрпељивости према некој расној, националној, етничкој или верској групи или њеним припадницима. У последње време, говор мржње обухвата и говор који је усмерен у циљу произвођења мржње и нетрпељивости према полу и сексуалној опредељености, а све чешће овај појам обухвата и нетрпељивост према различитом политичком и другом мишљењу као и националном и друштвеном пореклу.¹⁴⁰

Закон о јавном информисању и медијима (члан 75 и 76) посебно се бави говором мржње и случајевима у којима се изношење оваквих ставова у

---

140 Говор мржње: Појам и национални правни оквир, YUCOM <http://www.yucum.org.rs/rest.php?tip=vestgalerija&idSek=24&idSubSek=70&id=1&status=drugi>

новинским прилозима не сматра повредом овог члана¹⁴¹, а иста правила садржи и Закон о електронским медијима који у члану 51 забрањује говор мржње, а у члану 46 „Слобода пријема и реемитовања” детаљно говори о мерама које се могу предузети у случају преношења говора мржње.

Закон о забрани дискриминације такође се бави говором мржње, а најтежи облици говора мржње према Кривичном закону представљају кривично дело.¹⁴²

С обзиром да је порука изражена у говору мржње увек усмерена на лично својство или специфичности својства угрожене групе¹⁴³ јасна је тесна веза између дискриминације и говора мржње. Утврђивање границе између слободе на изражавање и преношење другачијих ставова, и говора мржње у великој мери зависи од самог контекста¹⁴⁴ и разумевања слободе говора из угла регулатора.¹⁴⁵

Овде ћемо изнети два примера из праксе РРА/РЕМ јер се односе на посебно осетљиву ситуацију када новинар/ка у програму уживо има заговорника/цу особу која потенцијално износи садржаје који представљају говор мржње или новинар/ка, водитељ/ка износи сопствене дискриминаторне ставове о неком лицу или догађају.

РРА је у фебруару 2012. године, поступајући по представи Славка Марковића, координатора градоначелника града Краљева за ромска питања, против емитера ТВ Краљево утврдио да је у емисији „Уз шанк”, Дејан Лучић, гост у програму, говорећи о садржају своје књиге, рекао да Европска унија има намеру да Роме из бивших република Југославије „који су се размножили у великим количинама” насели у Србији. Марковић је навео да се оваквим ставовима шири расна и верска мржња и нетрпељивост према ромском становништву.¹⁴⁶

---

141 Закон о јавном информисању и медијима

142 Кривични законик, „Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009 и 111/2009

143 Ibid.

144 Види Приручник за адвокате „Слобода изражавања по Европској конвенцији о људским правима (члан 10)”, Interights, 2006.

145 „Говор мржње у медијима преглед и анализа случајева у домаћој и међународној пракси”, Служба за надзор и анализу програма, Београд, април 2014.

146 Говор мржње у медијима – Преглед и анализа случајева у домаћој и међународној пракси, Служба за анализу и надзор програма Београд, април 2014. стр 14

У изјашњењу, емитер је навео да није реч о говору мржње, нити ширењу фашистичких идеја, него о отвореном изношењу ставова које је Дејан Луцић такође изнео у својој књизи. Током вођеног поступка Савет је разматрао да ли су у емисији изнети критички ставови о конкретним јавним личностима (што је неоспорно право) или је реч о омаловажавању и увредљивим изразима којим се подстиче дискриминација појединаца због припадања одређеној етничкој скупуини, независно од њихових личних својстава и конкретних деловања. Емитер је опоменут и скренута је пажња на повећану уредничку контролу и неопходну реакцију водитеља-аутора на изречене ставове учесника емисије.

Савет РРА је у мају 2011. године изрекао меру опомене због говора мржње Радио-Фокусу због тога што је на недозвољен начин говорио о уреднику листа „Блиц” В.С.¹⁴⁷ У образложењу одлуке наведено је да се основано може претпоставити да је водитељ своје мишљење изнео са позиције симпатизера политичке странке, а не као новинар који је професионално обавезан на непристрасност. Начин на који је представио писање дневних новина „Блиц” – стил изражавања („зликовачки”, „бешчасће”, „јадни, бедни и издајнички”) као и аналогија са нацистичким режимом, учинило је да представљање наведене теме има природу говора мржње.

РРА је посебно нагласила да квалификовање некога као „издајника” у делу нашег друштва јесте разлог за мржњу, нетрпељивост, дискриминацију па чак и насиље, због чега се ова реч и употребљава у одређеном политичком дискурсу у сврху дискредитације онога на кога се односи.

Као и у претходном случају, пресудан је контекст у којем је одређени споран садржај изречен и начин на који је новинар/ка реаговао.

Новинари/ке који се доследно придржавају Закона о јавном информисању и медијима и Кодекса професије, имају знатно мање шансе да у својим прилозима износе дискриминаторске садржаје. У том контексту навешћемо извештавање о протесту становника места Сирче код Краљева. Радио Слободна Европа у прилогу „Нескривени расизам: Неће Роме са Косова за комшије” (18.07.2014) детаљно извештава о догађају, коректно, од опреме текста до избора саговорника јасно се сугерише да је реч о дискриминацији и даје јавности довољно информација о овом догађају. Ина-

че, поводом тог случаја повереница је издала упозорење у којем је најоштрије осудила протест мештана Сирче код Краљева који не дозвољавају да се у њихов комшилук досели ромска породица. Повереница је упозорила да ставови председника месне заједнице који је, како су пренели поједини медији, изјавио: „Ми са њима не можемо да се мешамо” и „Једноставно са њима не можемо заједно живети, јер нам се нарушава мир”, не представљају само омаловажавање и повреду људског достојанства ромске националне мањине, већ и тежак облик расне дискриминације, што је законом забрањено. Она је такође позвала медије да својим писањем допринесу развијању свести свих грађана о поштовању људских права и толеранцији.¹⁴⁸

Међу позитивне примере, убрјаја се текст недељника Време о насиљу над женама¹⁴⁹ који на темељан и свеобухватан начин анализира све аспекте овог огромног друштвеног проблема. Тематске приче РТС-а под називом

148 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/povozorenje-povodom-protesta-zbog-doseljavanja-roma/>

149 <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1276217>

„Живот са ХИВ-ом као борба са ветрењачама”¹⁵⁰ и ТВ Б92 „Два лица ветерничког дома”¹⁵¹ који, сваки на свој начин, говоре о великом проблему стигматизације људи из ове две мањинске групе: особа које живе са ХИВ-ом и особа са менталним инвалидитетом.

Узнемиравање и понижавајуће поступање – примери

Један од примера узнемиравајућег и понижавајућег поступања о којем су медији детаљно извештавали је изјава председника Општине Кањижа који је између осталог изјавио да мигранти „не поседују најосновније елементе опште културе” и „скрнавe гробља, гробове, капеле, уништавају јавне површине, паркове, њиве и воћњаке”.

Узнемиравајуће и понижавајуће поступање представља посебан облик дискриминације, чији је циљ, или представља повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства, а нарочито ако се тиме ствара страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење, те је овим поводом повереница реаговала мишљењем и препоруком.¹⁵²

Новинари/ке су на различит али исправан начин приступили извештавању о овој теми. У прилогу Радио – телевизије Војводина (РТВ) „Градоначелник: Мигранти уништавају Кањижу” (12.08.2015)¹⁵³ који је емитован у програму се у самој опреми прилога и кроз избор саговорника свестрано приступа опису ситуације у Кањижи али и јасно сугерише став медија према овој изјави председника Општине Кањижа (не градоначелника како пише у прилогу). Под истим насловом РТВ на свом сајту даје само

---

150 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1878357/zivot-sa-hiv-om-kao-borba-sa-vetrenjacama.html>

151 http://www.b92.net/video/vesti.php?yyyy=2015&mm=03&dd=16&nav_id=969227

152 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-ocd-protiv-predsednika-opstine-kanjiza-zbog-visestruke-diskriminacije-u-oblasti-postupanja-javne-vlasti/>

153 http://212.200.255.155/sr_lat/vojvodina/gradonacelnik-migranti-unistavaju-kanjizu_628480.html

изјаву председника општине док о другим мишљењима о овом иступу читаоци/гледаоци могу да се обавесте само ако преслушају и видео.

У тексту Политике „Градоначелник Кањиже у кампањи против миграната” (16.08.2015.) кроз опрему текста, детаљан опис ситуације у Кањижи и навођење изјава релевантних саговорника/ца, читаоцима се представља ситуација која је довела до овакве изјаве једног представника власти.¹⁵⁴

Узнемиравању и понижавајућем поступању су, такође, веома често изложени припадници ЛГБТ заједнице, као и поједине националне мањине. Тако на пример лист Српски Телеграф у тексту под насловом: „Алармантно откриће доктора – гејеви шире сиду по Србији”¹⁵⁵ сугерише да су геј особе доминантни преносиоци ХИВ вируса, што представља пример узнемиравајућег и увредљивог поступања и говора мржње.¹⁵⁶

154 <http://www.politika.rs/sr/clanak/335780/Gradonacelnik-Kanjize-u-kampanji-protiv-migranata>

155 <http://gsa.org.rs/2016/04/govor-mrznje-na-srpskim-trafikama/>

156 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/uzopozorenje-povodom-izrazavanja-homofobije-u-novinskim-tekstovima/>

Посебан случај узнемиравања је сексуално узнемиравање, а најчешће су жртве овог узнемиравања жене. Неки од типичних примера новинских прилога у којима се жене, најчешће политичарке, свде на сексуални објекат су следећи „Никита грудима осваја Европу – Да ли би волели да и наше политичарке изгледају овако??!!...”¹⁵⁷, „Најсекси српске политичарке: Воде државу, а плене као на модним пистама”¹⁵⁸. Поводом оваквих прилога реаговали су и Савет за штампу и повереница.¹⁵⁹

---

157 <http://www.svet.rs/strani-svet/jet-set/nikita-grudima-osvaja-evropu-da-li-bi-voleli-da-i-nase-politicarke-izgledaju-ovako>

158 <http://www.espreso.rs/vesti/politika/68271/najseksi-srpske-politicarke-vode-drzavu-a-plene-kao-na-modnim-pistama-foto>

159 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-medijskih-tekstova/> <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-nepriimerenih-medijskih-sadržaja-o-politicarkama/> <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-tekstova-o-novim-narodnim-poslanicama/> <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-diskriminacije-zena-u-medijima/>

Повреда начела једнаких права и обавеза; прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање – примери

Повреда начела једнаких права и обавеза јесте посебан облик дискриминације који се заснива на идеји да свим људима припадају једнака права и обавезе јер је закон једнак за све и сви су пред законом једнаки, без обзира на лична својства.¹⁶⁰ Овај облик дискриминације настаје када се лицу или групи лица, због његовог односно њиховог личног својства, неоправдано ускраћују права и слободе или намећу обавезе које се у истој или сличној ситуацији не ускраћују или не намећу другом лицу или групи лица, ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани, као и ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује.

У пракси је чест овај облик дискриминације услед недовољне сензибилности, на пример државних институција, а представницима/ама медија није лако да препознају овај облик дискриминације. Тако се на пример у тексту „Треће дете добијаће накнаду до пунолетства?” Радио Бум (Boom) 93 (13. 11. 2014.)¹⁶¹ у позитивном тону говори о мери града Пожаревца да као инструмент популационе политике исплаћује родитељски додатак за прворођено дете под условом да мајка има пребивалиште на територији града Пожаревца дуже од шест месеци, а не разазнаје дискриминаторна димензија ове одлуке. Наиме, у овом случају, повереница је утврдила да одлука Скупштине града Пожаревца да „услов за остваривање права на новчану накнаду за прворођено дете који се односи искључиво на пребивалиште мајке, нема објективно и разумно оправдање, јер прописивање овог услова, без узимања у обзир пребивалишта оца детета и самог детета, није оправдан ни с аспекта сврхе, ни с аспекта последица које производи” и сагласно томе дала препоруку да се ова одлука исправи.¹⁶²

---

160 Практикум за заштиту од дискриминације / Невена Петрушић, Јосана Бекер. - Београд : Партнери за демократске промене Србија : Центар за алтернативно решавање сукоба, 2012. (Београд : Мануарта). стр. 35

161 <http://www.boom93.com/info/lokalne-vesti/24463/trece-dete-dobijace-naknadu-do-punoletstva.html>

162 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituзba-g-c-protiv-uprave-za-decju-zastitu-zbog-diskriminacije-p osnovu-porodicnog-statusa-u-oblasti-socijalne-zastite/>

Прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на лица или групе представља још један облик дискриминације за које су најчешће недовољно сензибилисани и органи управе који давањем повластица одређеним лицима или групама лица дискриминишу друга лица или групе лица често несвесно и без намере. Медији који извештавају о овим мерама такође често нису свесни да су овакве мере у појединим случајевима дискриминаторне.

Тако су на пример Јужне вести¹⁶³ и Радио – телевизија Србије¹⁶⁴ и Јужна Србија инфо¹⁶⁵, у позитивном тону известиле о посебним погодностима које је општина Сврљиг прописала за брачне парове у граду и на сеоском подручју, не опажајући да је овде реч о дискриминацији. Наиме, поступајући у овом случају, повереница је дала мишљење да је овом одлуком Скупштина општине Сврљиг повредила начело једнаких права и обавеза, чиме је извршила дискриминацију појединих категорија грађана и грађанки општине Сврљиг на основу њихових личних својстава – места пребивалишта и брачног статуса, забрањену чланом 8 Закона о забрани дискриминације. Истовремено овом одлуком су у неједнак положај стављени супружници који не живе на селу у односу на супружнике који живе на селу, као и грађани и грађанке који су склопили ванбрачну заједницу у односу на оне који су склопили брачну заједницу.¹⁶⁶ Ипак новинари/ке треба да воде рачуна о томе да није свако прављење разлике дискриминаторно.¹⁶⁷

Ево још неколико добрих примера писања о неједнаком поступању односно дискриминацији према особама са ХИВ-ом. Такви су на пример Танјуг/Мондов текст „И даље не знамо како се преноси ХИВ”¹⁶⁸ и текст

-
- 163 Брачни парови добили помоћ општине Сврљиг 30. 01. 2012. <http://www.juznevesti.com/Drushtvo/Bracni-parovi-dobili-pomoc-opstine-Svrljig.sr.html>
- 164 Општина Сврљиг помаже младим брачним паровима РТС, 11. 09.2015 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/srbija-danas/2035051/opstina-svrljig-pomaze-mladim-bracnim-parovima.html>
- 165 Општина Сврљиг помаже младим брачним паровима РТС, 11. 09.2015 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/srbija-danas/2035051/opstina-svrljig-pomaze-mladim-bracnim-parovima.html>
- 166 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-m-p-protiv-so-svrljig-zbog-diskriminacije-na-osnovu-bracnog-statusa-i-mesta-prebivalista/>
- 167 <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-g-c-protiv-uprave-za-decu-zastitu-zbog-diskriminacije-po-osnovu-porodicnog-statusa-u-oblasti-socijalne-zastite/>
- 168 <http://mondo.rs/a902360/Magazin/Zdravlje/HIV-Diskriminacija-u-Srbiji.html>

„Петина стоматолога не прима ХИВ позитивне” са сајта Б92.¹⁶⁹ У свим текстовима се на различите начине преноси порука да су ХИВ позитивне особе дискриминисане односно да немају равноправан приступ различитим врстама услуга.

Забрана позивања на одговорност и виктимизација

Када се према лицу или групи лица неоправдано поступа лошије него што се поступа или би се поступало према другима, искључиво или углавном због тога што су тражили, односно намеравају да траже заштиту од дискриминације, или због тога што су понудили или намеравају да понуде доказе о дискриминаторском поступању говоримо о позивању на одговорност или виктимизацији. Реч је о посебном и тешком облику дискриминације јер се жртва дискриминације или она/ј који би био спреман/на да понуди доказе у корист жртве дискриминације, излажу дискриминаторном поступању.

Када су медији у питању, повереница и Савет за штампу најчешће скрећу пажњу на примере секундарне виктимизације која настаје када се, на пример, жртве насиља у породици и другог насиља додатно излажу дискриминаторском поступању тако што се инсинуира да је жртва својим понашањем изазвала насилника, и сугерише да нападач има оправдање за своје понашање, износе се ирелевантни подаци којима се често жртва понижава а тежина злочина умањује или се жртве насиља у породици окривљавају за оно што им се догодило.¹⁷⁰ Такође, често се о тешким и суровим злочинима и трагедијама извештава без поштовања професионалних и етичких стандарда. Неки од најновијих примера таквог извештавања на које је реаговао Савет за штампу је извештавање о трогодишњој девојчици која је подлегла повредама услед силовања¹⁷¹, убиству певачице у Борчи где је

---

169 http://www.b92.net/zdravlje/vesti.php?yyyy=2013&mm=08&nav_id=738780

170 Детаљно погледај у Појмовнику.

171 Опширније види на сајту Савета за штампу да се о тешким и суровим злочинима и трагедијама, извештава без поштовања професионалних и етичких стандарда.

Савет утврдио да је у више од 150 случајева дошло до кршења Кодекса¹⁷², и нешто раније поводом убиства девојчице Тијане Јурић.¹⁷³

Удруживање ради вршења дискриминације

Удруживање ради вршења дискриминације, односно, деловање организација или група које је усмерено на кршење уставом, правилима међународног права и законом зајамчених слобода и права, или на изазивање националне, расне, верске и друге мржње, раздора или нетрпељивости, представља посебан облик дискриминације.

На пример, у Србији се релативно често сусрећемо са примерима где групе људи врше насиље, шире и растирују мржњу против Рома и других националних мањина, припадника ЛГБТ популације, клерофашистичким организацијама и сл. Није неопходно да ове групе буду регистроване, довољно је да се појединци удруже и да својим деловањем изазивају расну, верску или другу мржњу, раздор или нетрпељивост.¹⁷⁴

---

172 Опширније види на сајту Савеза за штампу <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1195/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-kurir.html>, <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1193/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-srpski-telegraf.html>, <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1191/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-informer.html>, i <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1189/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-alo.html>

173 Специјални додаток листа Данас, Право Данас, „Тужбе чекају реакцију тужиоца” страна 6 <http://www.mediafreedom.rs/wp-content/uploads/2014/10/Avgust-2014.pdf>

174 Практикум. стр. 38

Медији релативно често извештавају о насртајима навијачких и других група, на пример на Роме и припаднике ЛГБТ популације, а један од најупечатљивијих примера је напад на дечака Душана Јовановића који је смртно страдао. Текст објављен у „Вечерњим новостима” „Сећање као опомена” је старији али добар пример извештавања о оваквом облику дискриминације.¹⁷⁵

---

175 Види текст „Сећање као опомена” Вечерње Новости <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:204320-SECANJE-KAO-OPOMENA>

7.

Прилог:
Препорука европске
комисије против расизма
и нетолеранције

Европска комисија против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) је 8. децембра 2015. године усвојила Препоруку о општој политици бр. 15 о борби против говора мржње.

У овој препоруци ЕКРИ прво даје опште смернице за борбу против говора мржње које затим детаљно разрађује у Меморандуму са објашњењима. Тако, једна од препорука у оквиру ове Препоруке о општој политици бр. 15 о борби против говора мржње се односи конкретно на медије и њихову улогу у борби против говора мржње.

ЕКРИ препоручује државама чланицама да:

7. Користе регулаторна овлашћења у погледу медија (укључујући интернет провајдере, онлајн посреднике и друштвене мреже) која би искористили за промоцију активности које за циљ имају борбу против говора мржње и којима би непрестано оспоравали прихватљивост говора мржње, док би истовремено водили рачуна о томе да такве активности не представљају кршење права на слободу изражавања и мишљења, и сходно томе да:

- а) обезбеде да се на делотворан начин искористе сва постојећа овлашћења која се у ту сврху могу користити, а да се при томе не занемаре механизми саморегулације;
- б) подрже усвајање и коришћење одговарајућих кодекса понашања и/или услова коришћења у погледу говора мржње, као и делотворних начина пријављивања случајева говора мржње;
- в) охрабре праћење и осуду коришћења и ширења говора мржње;
- г) ако је то потребно, подрже решења која омогућавају ограничавање садржаја, коришћење ботова за филтрирање речи и сличне технике;
- д) подрже одржавање одговарајућих програма обуке намењене уредницима, новинарима и осталим лицима која раде у медијским организацијама у погледу природе говора мржње и начина за борбу против употребе говора мржње;
- ђ) унапређују и пружају подршку успостављању механизма за подношење притужби; и

- e) охрабре стручна лица која раде у медијима да негују новинарску етику.

Затим се у Образложењу ова конкретна препорука детаљно разрађује.

Затим се у Меморандуму са објашњењима препорука, ова конкретна препорука детаљно разрађује.

3. Медији и интернет

Препорука 7

130. У великом броју случајева говор мржње се користи у медијима или на интернету, као и у другим средствима која су уско повезана са интернетом што говору мржње омогућава да још брже допре до већег броја корисника. Истовремено, медији и интернет не представљају само главна средства за ширење и подстицање оних вредности против којих је говор мржње уперен, већ и средство за остваривање права на слободу изражавања које је од фундаменталног значаја за једно демократско друштво. Стога, чињеница да је ова препорука посебно усмерена на потребу да постоји законска регулатива којом се уређују медији и интернет као и на потребу да медији и интернет сами себе регулишу, одражава значај који медији и интернет имају када је говор мржње у питању – дакле, као место где се говор мржње користи, али истовремено и место за борбу против говора мржње – као што и одражавају чињеницу колико је важно да свака врста контроле над слободом изражавања буде што је могуће мања. Иако одређен степен законске регулације медија и интернета није у нескладу са правом на слободу изражавања, ипак веће ослањање на саморегулацију од стране самих медија и интернета у циљу борбе против говора мржње, у многим случајевима не само да ће бити делотворније већ ће бити и прикладније.

131. Термин „**медији и интернет**” јесте појам који обухвата многе облике преношења информација које карактерише велики број различитих одлика и начина утицаја. Дакле, тај појам обухвата штампане медије (као што су новине, часописи и књиге, као и памфлети, леци и постери) али исто тако он се односи и на аудио-визуелне и електронске медије (као што су радио, телевизија, дигитални снимци звука и слике, веб сајтови, апликације, електронска пошта као и читав низ социјалних мрежа и видео-игрица), а несумњиво се овај појам односи и на друге облике комуникације које ће се тек појавити. Штавише, неке ствари које су изговорене, објављене или које су на неки други начин саопштене, у правом смислу речи ће представљати иницијативе на индивидуалном нивоу, док ће неке друге бити производ великих пословних предузећа. Неки од тих облика комуникација подлегаће различитим облицима контроле од стране уредника, док ће се други неки облици појављивати без претходног знања лица које обезбеђује одређено средство комуницирања, већ ће о томе сазнања имати само онај који их је осмислио. У многим случајевима биће могуће утврдити идентитет аутора одређеног облика комуникације, али у неким другим случајевима аутор ће остати анониман. Неке од тих информација ће скоро моментално допрети до крајњих корисника, док ће друге зависити од тога да ли постоји жеља да се те информације чују, прочитају или да им се на неки други начин приступи. Неке од тих информација ће се веома проширити и/или ће дуго бити у оптицају, док ће неке друге информације добити веома мало пажње и/или биће пролазног карактера. Све те разлике морају се узети у обзир приликом одређивања мере до које ће ићи законска регулатива и саморегулација од стране самих медија и интернета, као и приликом процењивања да ли су очекивања у погледу ефекта таквих активности реална.
132. Осим услова који могу важити за оно што се изјави и објави (укључујући ту и емитовање) сходно општем закону (о чему ће бити речи у следећем одељку), степен до којег медији и интернет подлежу циљаној законској регулативи, варира од једне државе чланице до друге. У неким случајевима, испуњавање услова за пословање подразумева добијање лиценце или франшизе. Такође, од њих се може захтевати да се придржавају одређе-

них стандарда као и то да у случају њиховог непоштовања буду предвиђене казне – неке од казни могу да предвиђају трајан или привремен губитак лиценце или франшизе. У неким другим случајевима, може постојати само услов да се поштују одређени стандарди и могу постојати одређена овлашћења која омогућавају да се забрани пуштање одређеног материјала у јавност, као и могућност да се врши посредан утицај тако што се дају готовинске субвенције или субвенције у природи за чије добијање је потребно испунити одређене услове. Док код других нема неких одређених услова које треба испунити, осим оних који се морају задовољити у складу са законом који се уопштено примењује.

Основни услови

133. Све **регулаторне мере и активности** везане за медије и интернет – укључујући и оне које се тичу употребе говора мржње – морају бити у складу са правом на слободу изражавања и морају да пруже заштиту од злоупотребе овлашћења која важе за све правне мере које утичу на уживање овог права (о чему ће бити речи у следећем одељку). Препорука бр. 7 не указује на то да треба усвојити нова регулаторна овлашћења, већ да треба на делотворан начин користити сва постојећа овлашћења – укључујући и читав спектар казни које су на располагању – која могу бити релевантна у борби против говора мржње. Међутим, као што је претходно примећено, важно је у ту сврху, договорени појам говора мржње дефинисати на такав начин да он буде исто толико широк као што је онај који је дат у Препоруци. Уз то, она овлашћења која већ постоје биће корисна само ако релевантна регулаторна тела истовремено прате оне актере за које су задужена – укључујући и иницијативу да се размотри како се одређене групе особа приказују – као и да без одлагања реагују у оним ситуацијама када им се укаже на постојање случајева употребе говора мржње.
134. Штавише, регулаторна тела би требало да се старају о томе да јавност буде адекватно обавештена о њиховој улози тако да случајеви њиховог поступања буду предочени пажњи јавности. Нажалост, подсећања ради, током циклуса мониторинга примећено је да релевантна тела постоје само на папиру и да нису на прави начин конситутирана, а то се наравно мора исправити

како би уопште било могуће спроводити било какве регулаторне активности. Међутим, сагласно потреби да се поштује право на слободу изражавања, тела која имају регулаторну улогу би требало да користе чињеницу да је боље да користе своја овлашћења, будући да и сами треба да подстичу делотворну саморегулацију медија и интернета у погледу употребе говора мржње, уместо да се они директно мешају у рад медија и интернета.

135. Објашњење које је дато у Препоруци 6 о **саморегулацији** везано за усвајање одговарајуће формулисаних правила понашања (етички кодекс), праћења, механизма за подношење притужби и програма обуке, може се уопштено примењивати на функционисање саморегулације медија и интернета. Због тога се овде то објашњење неће понављати, али су неки релевантни аспекти који се директно односе на медије и интернет ипак истакнути.

Правила понашања

136. Као што је примећено током циклуса мониторинга, многи људи и организације који као професионалци раде у медијима као и у интернет индустрији¹⁷⁶, већ су усвојили различита правила понашања (или етичке кодексе) која садрже одредбе о говору мржње. Нека од тих правила су усвојили само професионалци док нека друга правила понашања представљају интерна документа одређених организација, мада се многа од њих односе на одређене секторе. У неким случајевима, та правила понашања представљају иницијативу оних који су их усвојили, али често се дешава да је њихово доношење резултат притиска који долази од регулаторних механизма. Међутим, иако сва ова правила понашања често изричито предвиђају да се мржња не сме изазивати и да се дискриминација не сме пропагирати, она уопштено не покривају све аспекте говора мржње на начин на који је то предвиђено Препоруком, укључујући и прикривеније

---

176 Као што су: Примери добре праксе у борби против говора мржње у виртуелном свету Лиге против клевета (ADL) чији су чланови Facebook, Google, Microsoft, Soundcloud, Twitter, Yahoo, YouTube и остале друштвене мреже.

облике говора мржње. Штавише, у неким државама чланицама једина правила понашања која постоје су ограничена, било формално или практично, само на штампане медије и не морају се чак ни односити на пратеће веб сајтове где се говор мржње може јавити.

137. Стога, постоји потреба да се подстакне усвајање правила понашања која у најширем могућем смислу покривају све аспекте коришћења медија и интернета. Уз то, таква правила понашања – или правила коришћења – требало би да се односе на све, а не само на појединце и организације које професионално раде у области медија, мада је могуће да та правила понашања не могу да покрију све индивидуалне иницијативе (као што су објављивање садржаја од стране појединца). То не значи да би требало да постоји само један кодекс понашања, будући да то може отежати, а можда и онемогућити да се у обзир узму различити облици комуникације који се користе. Међутим, правила понашања која се прописују оваквим кодексима би требало експлицитно да користе појам говора мржње онако како је он дефинисан у Препоруци.
138. Штавише, имајући у виду утицај који медији и интернет имају или утицај који се путем медија и интернета може вршити, било би добро да се уз помоћ ових правила понашања забрани не само коришћење говора мржње у свим његовим облицима, већ и да се укаже на начине на које се може пласирати нека информација, а да се при томе непотребно не подржавају ставови који подстичу употребу говора мржње; да таква правила понашања захтевају да се адекватно извештава о тачки гледишта и ставовима као и о ситуацији оних против којих је говор мржње уперен и да подрже извештавање о оним догађајима који се супротстављају негативним погледима и мишљењима о одређеним групама људи. Стога, навођење националне неприпадности неког лица које је наводно починило неко кривично дело у принципу није релевантан податак, али ова чињеница је нешто чега ће се људи сећати чак и онда када такво лице буде на крају ослобођено свих оптужби. Такође, треба водити рачуна приликом извештавања о неким догађајима, посебно о онима који се тичу екстремиста или терориста, будући да прибегавање сензационализму и драматизацији може ненамерно да доведе до учвршћивања предрасуда и распаљивања страсти.

139. Такође, треба размотрити и чињеницу да ли се о догађајима који се односе на групе особа које су често изложена стигматизацији извештава само због тога што лица која о њима извештавају такође имају негативну перцепцију о њима, као и да ли је особама које су непријатељски расположене према таквим групама, заправо дат привилеговани приступ одређеним медијима. Исто тако, услови коришћења интернет форума и сличних услуга могу спречити остављање анонимних коментара. Уз то, они могу спречити и приступање интернету у вечерњим сатима, када се ова могућност приступа сматра повољном за постављање увредљивих коментара. Штавише, извештаји који се односе на догађаје који се тичу или су везани за особе које су често предмет говора мржње – као што су извештаји који се баве извештавњем о њиховом учешћу у неким наводним немирима или размирицама – често не дају своје виђење датих околности, па самим тиме омогућавају да погрешне информације и учвршћивање негативних стереотипа прође некажњено. Уз то, против таквог стварања стереотипа и стигматизације могуће је борити се тако што би се објављивали извештаји у којима се особе које припадају групама лица која су изложена говору мржње, приказују у позитивном светлу, као што су на пример извештаји о успешној интеграцији тих особа или извештаји у којима се објашњавају вредности које се налазе у основи одређених традиционалних обичаја. Овакво извештавање може се олакшати тако што се подстиче развијање алата као што су глосари за новинаре о интеграцији у којима се објашњавају одређени кључни појмови, што је и примећено приликом једног циклуса мониторинга. На тај начин, правила понашања би могла да подстакну медије да развију другачији начин извештавања који је у супротности са стилем извештавања који се своди на „отправдавање” коришћења говора мржње.¹⁷⁷

---

177 Види Повереник за људска права Уједињених нација, *Етичко новинарство и људска права*, (СоттДН (2011)40, 8. новембар, 2011. године

Праћење

140. Кључни аспект механизма саморегулације јесте праћење информација које преносе медији или које се саопштавају путем интернета. Ово има општи значај, али је посебно потребно тамо где те информације не подлежу било каквом облику контроле од стране уредништва. Чак и онда када постоје правила понашања (или етички кодекс), праћење се не врши увек на један систематичан начин. Ово се нарочито односи на коришћење говора мржње на интернету. Међутим, као што су неке услуге које постоје на интернету показале, постоје различите аутоматизоване технике за претраживање говора мржње које могу бити допуњене другим неким функцијама које би омогућиле пријављивање случајева говора мржње, а онда би се тај садржај могао уклонити у складу са условима коришћења тих интернет услуга. Такве шеме треба користити, и кад год је то могуће, регулаторна тела би требало да их подрже и подстичу. Уз то, регулаторна тела би требало да подрже истраживања о томе како повећати делотворност таквих алата. Такође, појединачне кориснике треба охрабрити да пријаве коришћење говора мржње, док невладине организације треба подржати у њиховим напорима праћења говора мржње или рад контакт особа или функционисање СОС телефона како би се случајеви говора мржње могли идентификовати. Међутим, праћење ће имати смисла само ако оно доведе до правовременог уклањања садржаја са говором мржње и под условом да постоји решеност код неких друштвених платформи које су усвојиле ова ова приступа, да тако заиста и поступе. Треба такође размотрити, у одређеним случајевима, и то да ли би било примерено да се за упорно коришћење говора мржње предвиди могућност блокирања приступа оним интернет услугама на којима се он поставља.

Механизми за подношење притужби

141. Чини се да делотворност постојећих механизма за подношење притужби варира. Иако засигурно има случајева у којима се притужбе које се односе на употребу говора мржње разматрају и решавају позитивно, постоје и многи други случајеви у којима се то не дешава. Уз то, као што је већ речено, неки од њих се од-

носе само на штампане медије, тачније само на дневне новине и недељнике. Такође, чак ни ови механизми нису применљиви на све такве публикације, будући да се заснивају на добровољном учлањењу, а неки се одлуче да се не учлањују. Уз то, неки од тих механизма у потпуности представљају унутрашња тела одређених медија или интернет ентитета. Такође, на неке од њих нема много притужби упркос количини употребе говора мржње, па се чини да се то делимично може приписати чињеници да се о самим механизмима не зна баш много, па и тамо где то није случај, постоји велика доза неповрења у погледу делотворности тих механизма. Наравно, све одлуке које се усвоје – што обично подразумева да сам механизам објави такав закључак – углавном нису обавезујуће и по њима се не поступа увек.

142. Стога, постоји потреба да се успоставе било механизми за подношење притужби који се односе на одређене секторе медија и интернета – па самим тиме то више нису само нека интерна тела – који ће имати шира овлашћења да обухвате секторе који тренутно нису обухваћени, или да се успоставе слична тела за те секторе. Штавише, поверење у такве механизме се може ојачати тако што ће се радити на томе да ти механизми буду добро познати у јавности, да не буду под утицајем оних чије се понашање испитује и да се ради више на томе да њихова улога и одлуке буду прихваћене у широј јавности, с тим што би ово последње требало нарочито нагласити тако да свака осуда говора мржње буде јасна и очигледна свима онима на које се то односи. Стога би регулаторна тела требало да охрабре предузимање корака у том правцу.

Очување слободе изражавања

143. Истовремено, саморегулаторне активности не би требало да доведу до неоправданог мешања у право на слободу изражавања. Стога, забрана постављања и брисање садржаја, на пример, са друштвених платформи би било оправдано само у случају када заиста дође до постављања говора мржње. Међутим, свакако је могуће да примена правила понашања и услова коришћења који доводе до забране постављања и брисања садржаја, може да буде погрешна или да представља исувише широко тумачење шта све представља говор мржње, што може у одређеним

случајевима довести до неоправданог ометања уживања права на слободу изражавања. Стога постоји потреба да се остави могућност да се против одлука које за резултат имају забрану или брисање садржаја, поднесе жалба, а у крајњем случају и да таква одлука буду предмет судског спора. Ако не би постојао такав правни лек, не би ни постојала одговарајућа заштита права на слободу изражавања.

Обезбеђивање програма обуке

144. Као што је то случај и са другим облицима саморегулације, постоји и потреба да се обезбеде **одговарајући програми обуке** за оне који би требало да примењују саморегулацију. Посебно би професионалци који раде у сфери медија требало не само да боље разумеју шта све подразумева појам говора мржње, већ и да схвате да све оно што они напишу и објаве може послужити као средство да се избегне олакшавање коришћења говора мржње као и начин да се они боре против услова који повољно делују на коришћење говора мржње и то тако што ће радити на промоцији толеранције и на бољем разумевању међу различитим културама.

8.

Речник толеранције

A – Афирмативне (посебне) мере

Дискриминација се јавља када се на неједнак начин поступа према једнаким, али и када се на једнак начин поступа према неједнаким. Афирмативне мере служе управо томе да се одређеним друштвеним групама, увођењем посебних погодности/услова омогући да имају равноправан статус. Реч је о мерама привременог карактера чији је циљ ублажавање/укидање неједнакости, чије се трајање исцрпљује у моменту достизања пуне равноправности у пракси. С обзиром да се жене, особе са инвалидитетом и ромска популација најчешће сусрећу са ускраћивањем својих права, није необично што се афирмативне мере уводе да би се исправила дугогодишња системска дискриминација према овим групацијама. Ове мере се најчешће користе у областима образовања, здравствене заштите, запошљавању, социјалној заштити и сфери одлучивања. Дакле афирмативне или посебне мере не представљају дискриминацију према оним другим, који на њих немају право.

B – Виктимизација

Новинари/ке који извештавају о дискриминацији често се сусрећу са термином позивање на одговорност и нешто ређе са његовим синонимом – виктимизација. Реч је о облику дискриминације који настаје када особа која је затражила правну заштиту од дискриминације, бива даље дискриминисана, односно стављена у положај жртве, омаловажавањем, премештањем на мање плаћено радно место или ускраћивањем неког права. Такође, овој врсти дискриминације може бити изложена особа која је спремна да помогне жртви дискриминације сведочећи на пример у његову/њену корист, а због чега је изложена притисцима, узнемиравањима и претњама. Виктимизација, дакле, има два вида, онај који је усмерен на иницијалну жртву дискриминације и онај који је усмерен на друга лица.¹⁷⁸

Повереница и невладине организације се такође залажу за преузимање свих неопходних мера да би се избегла *секундарна виктимизација* жена

---

178 Судска грађанскоправна заштита од дискриминације, Повереник за заштиту равноправности, Београд 2012. стр. 172

жртва трговине људима. Наиме, врло се често дешава да су жртве принуђене да суђења чекају у суду заједно са оптуженима, да, упркос притисцима и застрашивањима дају и понављају своје исказе у различитим фазама поступка, суочене су са несензибилисаним судијама и адвокатима.¹⁷⁹

Жене жртве насиља врло често су изложене виктимизацији у медијима, због чега је повереница реаговала упозорењима и саопштењима у неколико наврата. Детаљније види у одредници Појмовника, Насиље над женама.

Г – Геј

У домаћим медијима често се за особе хомосексуалне оријентације користи термин „геј” што је сасвим у реду, али се супротно идеји увођења овог термина, он користи у пезоративном тону или контексту. Наиме, у 60-им и 70-им годинама прошлог века, термин „геј” ушао је у широку употребу као израз залагања геј покрета да се израз „хомосексуалац”, који су користили психијатри при дијагнози, по тадашњем схватању менталног обољења, замени прихватљивијом речју „геј” која означава особе чија је сексуална оријентација усмерена према особама истог пола, односно за означавање особа коју сексуално и/или емоционално привлаче особе истог пола.

Код нас се пак термин „геј” поверемено у прилозима медија (било да је реч о излагању ставова саговорника или ставовима самих медија) користи упоредо са пласирањем предрасуда о томе да су људи које привлаче особе истог пола, болесни, другачији, неморални и слично, чиме се суштински изневерава темељна идеја употребе термина „геј”.

Термин „хомосексуалац” је неприкладан и многи гејеви и лезбијке сматрају да је увредљив. Бољи термини су „геј (мушкарац)/гејеви” и „лезбијка”, али је за недискриминаторну употребу важно не само коришћење одговарајућих израза него и одговарајућег контекста, односно третирање геј особа као једнако вредних као и хетеросексуалне особе.

---

179 Детаљније види у Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена, мај 2015.

Е – Ејблбодизам

Полазиште које подразумева да је само ментално, физички и интелектуално исправно тело (able body) прихатљиво, нормално и надмоћно у односу на тело са неким обликом инвалидитета. Овакво полазиште представља основ за дискриминацију особа са инвалидитетом.

Е – Ејџизам

Дискриминација према особама или групама особа на бази њиховог узраста – најчешће старијег животног доба. Овај облик дискриминације може бити ненамеран, као на пример у случају ускраћивања банкарских кредита особама које пређу неку старосну границу, или систематски, на пример масовним одбијањем послодаваца да запошљавају особе које су старије или близу пензије.

Према неким ауторима овај тип дискриминације има три повезана елемента: предрасуде према старијим људима, према старости и према старењу; дискриминативне праксе према старијим људима и институционалне праксе и политике које перпетуирају стереотипе о старијим људима.

И – Институционална дискриминација

Институционална дискриминације настаје услед доношења таквих одлука (законских аката, јавних политика) или праксе државних органа и институција који доводе до различитог третмана или произвођења штетних последица по припаднике расних, етничких или родних група, при чему не мора постојати намера да се дискриминише. Екстреман пример институционалне дискриминације је на пример апартхејд. Сродни термини су системска дискриминација и структурна дискриминација. На пример, одбијање, или пропуштање школа да деци ромске националности организују додатну наставу на ромском језику иако су се њихови родитељи одлучили за ту опцију, и број заинтересованих је испунио законски минимум, представља пример структурне дискриминације. Такође, немогућност особа са инвалидитетом да приступе великом броју објеката, добара и услуга представља пример системске дискриминације.

И – Исламофобија

Означава страх, предрасуде, неповерење, нетрпељивост и мржњу према муслиманима. Слично *антисемитизам* представља предрасуде о Јеврејима као народу и верској групи, *антикатолицизам* означава предрасуде, дискриминацију и непријатељство према верницима католичке вероисповиести.

К – Ксенофобија

Појам ксенофобија означава страх, неповерење и/или мржњу према странцима. Заснива се на етничким и верским предрасудама, расизму, национализму и шовинизму и на жалост, веома је присутан у нашој јавности, у иступима политичара, носилаца јавне власти и у медијима. Иако су случајеви расизма, национализма и ксенофобије готово свакодневна појава, они се не процесуирају и не кажњавају, нити наилазе на ширу осуду јавности. И даље су раширене расне предрасуде према Ромима, они су и даље грађани другог реда, етничка дистанца према њима је и даље веома велика, а дискриминисани су у скоро свим областима, а посебно у запошљавању, образовању, здравственој заштити и становању.¹⁸⁰ Врло често медији подстичу овакав став јавности, на пример, наводећи националност прекршиоца без обзира на то што је она небитна за извршено дело.

У новије време све је израженија стигматизација миграната. Приликом извештавања новинари треба да се суздрже од откривања идентитета избеглица, азиланата, миграната и жртава трговине људима, да посебно буду пажљиви према поштовању права малолетника, воде рачуна да приликом представљања чињеница, не приказују групе или појединце на начин који може допринети њиховој стигматизацији, социјалној искључености и дискриминацији због његовог/њеног порекла, религије, језика или различитих политичких ставова; теже да стилем, садржајем и језиком и звуком у извештавању и емитовању смањују а не повећа-

---

180 Детаљније погледај на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-borbe-protiv-rasizma-3/>

вају разлике између миграната/азиланата и домицилног становништва и промовишу културну разноликост у друштву и право на различитост.¹⁸¹

Л – ЛГБТ, ЛГБТИ, ЛГБТТИАQ

Судећи по редовним мониторинзима писања медија које спроводе невладине организације¹⁸², медији све чешће у неутралном и позитивном тону извештавају о ЛГБТ популацији. Упоредо са тим расте и потреба да се новинари/ке упознају са исправним коришћењем термина и специфичностима недискриминаторног извештавања о овој популацији. Детаљна упутства даје Приручник за новинарке и новинаре о професионалном и етичком извештавању о ЛГБТ темама „Изван четири зида“¹⁸³ који је доступан и у онлајн верзији¹⁸⁴. Овде ћемо размотрити само основне појмове и правила недискриминаторног извештавања.

У медијима се најчешће среће скраћеница ЛГБТ, а затим ЛГБТИ, а далеко ређе пуна скраћеница ЛГБТТИАQ. Почетна слова односе се на Л – лезбејке, Г – гејеве, Б – бисексуалне особе, Т – трансполне особе, Т – трансродне особе, И – интерсексуалне (интерполне) особе, А – асексуалне и Q – квир (queer) особе. С обзиром да новинари/ке врло често недовољно познају терминологију, не разликују на пример, трансполне и трансродне особе, или погрешно употребљавају термине, и/или нехотично користе изразе који могу бити увредљиви, горе наведени извори дају детаљан преглед дефиниција одређених термина али истовремено уводе новинаре/ке у комплексност и ширину тема о којима могу да извештавају. Ово је тим пре важно јер је ЛГБТ заједница једна од најдискриминисанијих и најмање видљивих у друштву, а притом се за њу везује велики број предрасуда у друштву.

---

181 Опширније види у Новинарски кодекс против расизма према избеглицама „Повеља Идомени“ <http://www.nuns.rs/info/news/27735/kodeks-novinara-protiv-rasizma-prema-izbeglicama.html>

182 Геј лезбејски инфо центар Извештај о мониторингу и анализи медија за 2015. годину, за детаље погледај на сајту www.gayecho.com/glic

183 Изван четири зида : приручник за новинарке и новинаре о професионалном и етичком извештавању о ЛГБТ темама / [приручник уредила Лејла Хуремовић]. - Сарајево : Сарајевски отворени центар, 2012.

184 Детаљније види на сајту Медијска писменост <http://www.medijskapismenost.net/dokument/lzvan-cetiri-zida---Prirucnik-za-novinarke-i-novinare-o-profesionalnom-i-etickom-izvestavanju-o-LGBT-temama>

Једна од предрасуда на коју се често наилази и у медијима је да су представници ЛГБТ популације другачији, односно контрастрирају се „ми” и „они”, чиме се намерно или случајно ојачава предрасуда да је хетеросексуално опредељење у сваком погледу надмоћно и једино исправно, односно намеће се *хетеросексизам* – веровање да је хетеросексуалност једини нормалан облик људске сексуалности. Истовремено, медији који на овакав начин извештавају о ЛГБТ популацији доприносе ширењу *хомофобије*, односно ширењу предрасуда, страха и говора мржње према особама другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне. Повереница је у својој пракси у великом броју наврата, кроз мишљења и препоруке, упозорења и саопштења реаговала у случајевима извештавања медија где се припадници ЛГБТ третирају као грешни, неморални, болесни, инфериорни у односу на хетеросексуалце, и јавности представљају „лекови” којима се овакве „аномалије” могу исправити. Такође, медији у свом извештавању врло често полазе о претпоставке да су сви људи хетеросексуални и то је један од типичних видова дискриминације истополно оријентисаних људи која се назива „*хетеронормативизмом*”.

Истовремено повећан интерес медија за извештавање о ЛГБТ популацији, доприноси и отварању нових тема, као на пример истополним браковима, одгајању деце у истополним браковима и сличним темама о којима постоје опречни ставови у друштву и где се од медија и очекује да извештавају о различитим ставовима, водећи притом рачуна о поштовању новинарског Кодекса и општих правила о недискриминаторном извештавању.

М – Маргинализација

Врло често се у извештајима поверенице и других органа и организација и невладиног сектора сусрећемо са изразом маргинализоване групе. Реч маргинализација односи се на искљученост особе или више особа из друштва која је настала као производ дискриминације. Ромска популација, оболели од ХИВ/АИДС-а, старији, сиромашни, особе са инвалидитетом су врло често у ситуацији да имају отежан приступ добрима и услугама и остваривању својих права под једнаким условима (на пример једнаких могућности запошљавања, једнаког приступа здравственим услугама, и слично). Истовремено, реч је о особама чијим се правима, потребама и проблемима поклања релативно мало пажње у јавности и зато је улога медија у извештавању о овим темама веома значајна, јер доприноси њиховој видљивости и изласку са маргина друштва.

М – Мобинг

Једна од најчешћих грешака које се јављају у извештавању о дискриминацији је изједначавање дискриминације и мобинга, односно злостављања на раду. О томе колико је раширено погрешно изједначавање ова два термина говори и пракса поверенице којој се врло често са притужбом обраћају странке које су претрпеле злостављање на раду, иако се овде заправо ради о кршењу права из области рада регулисаних Законом о забрани злостављања на раду. Злостављање на раду подразумева свако активно или пасивно понашање према запосленом или групи запослених код послодавца које се понавља, а чији је циљ или представља повреду достојанства, угледа, личног или професионалног интегритета, здравља, положаја запосленог и које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење, погоршава услове рада или доводи до тога да се запослени изолује или наведе да на сопствену иницијативу раскине радни однос.¹⁸⁵ Само у случајевима када је ово злостављање узроковано личним својством запосленог или групе запослених реч је о дискриминацији. Такав је на пример случај премештања запосленог у засебан радни простор, на лошије плаћено радно место или одбијање да се запосленом повери неки задатак, где је разлог за такво понашање послодавца лично својство, на пример припадност синдикалној организацији.

Н – Насиље над женама

Медијима који желе да извештавају о насиљу у породици држећи се професионалног и етичког кодекса, на располагању су корисни и детаљни приручници о извештавању у вези са насиљем у породици. У „Приручнику за медијско извештавање о насиљу у породици и насиљу над женама”, и „Водичу за новинаре – насиље у породици” су између осталог дати и примери добре и лоше праксе медијског извештавања и опште препоруке за медијско извештавање.

---

185 Медији у Србији: Од дискриминације до равноправности: приручник за новинаре и новинарке ур. Косана Бекер, Повереник за заштиту равноправности, 2012, Београд. стр. 122

Оба приручника доступна су на интернету а овде ћемо само укратко сажети кључне сугерисане препоруке: Неприхватљиво је извештавање у коме се инсинуира да је жртва својим понашањем изазвала насилника, јер се тиме сугерише да нападач има оправдање за своје понашање. Улога медија је кључна у разбијању предрасуде да је насиље приватни проблем зато је добро извештавати о појединачном примеру насиља у контексту друштвене одговорности и на тај начин доприносити стварању ненасилних друштвених и приватних веза. У извештавању је недопустиво износити ирелевантне податке којима се често жртва понижава а тежина злочина умањује: Идентитет жртве треба да буде заштићен. Објављивање идентитета детета жртве насиља забрањено је законом. Насупрот томе ако је насилник откривен, треба објавити име презиме и фотографију насилника и изложити га јавној осуди; важно је избегавати уобичајена, стереотипна објашњења за породично насиље, попут алкохола, љубоморе, сиромаштва и слично и износити друге податке који би могли унизити жртву; важно је истицати висину казне која је изречена злостављачу. С обзиром да је пракса правосудних органа веома различита у овим случајевима важно је преиспитивати рад надлежних у овој области. Оваквим извештавањем медији остварују важну улогу у успостављању ефикасног и делотворног система превенције насиља у породици и заштите жртава.

О – Особе са инвалидитетом

При извештавању о особама са инвалидитетом, новинари/ке најчешће греше у две ствари: уместо исправног израза „особе са инвалидитетом” користе израз „инвалиди” као краћи и једноставнији синоним, често несхватајући да користе некоректан и увредљив термин којим се цела особа своди на једну своју димензију, инвалидитет који има, а не сагледава као комплетно људско биће коме је инвалидитет једна од карактеристика. Такође, новинари/ке третирају особе са инвалидитетом као особе које су оболеле, насупрот другим здравим особама, а сва њихова постигнућа, као нешто што је неочекивано или изванредно (рађање детета, успешност у школи, запошљавање) чиме их додатно издвајају, уместо да их третирају као равноправне чланове заједнице. Овакав третман за собом често повлачи и сажалјив тон у извештавању, који је такође увредљив за особе са инвалидитетом.

Израз особе са инвалидитетом означава особе са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном тешкоћом који се, услед друштвених или других препрека сусрећу са баријерама у

покушају да се укључе у друштвене активности на равноправним основама, без обзира на то да ли могу да их остварују уз помоћ техничких помагала или уз подршку. У контексту овог последњег, новинари/ке врло често као још један синоним за особе са инвалидитетом, погрешно користе ковану „особе са посебним потребама”. Наиме, особе са инвалидитетом имају исте потребе као и већинска популација, али их задовољавају на различити начин. На пример, да би особе са инвалидитетом могле да приступе већини јавних или пословних објеката или стамбених зграда потребно је да оне поседују на одговарајући начин прилагођене улазе, са рампом. Врло често у медијским прилозима чује се и термин „особа са сметњама у развоју”. Овај израз коректно је употребити само ако је реч о детету које се још развија, али не и за одрасле особе.

Уз то, новинари/ке се често сусрећу и са непознаницом, које је термине везане за особе са инвалидитетом, правилно употребити. На пример, уместо израза „прикован/везан за колица”, треба користити термин „корисник/ца колица”. Увредљиво је за особе са аутизмом, или церебралном парализом, Дауновим синдромом итд. рећи/написати аутистичари, церебралци, параплегичари, дауновци. Такође, новинари/ке треба да обрате пажњу да неке организације које окупљају особе са инвалидитетом ни саме нису исправиле званична имена својих организација (на пример, Удружење параплегичара и квадриплегичара.) Препоручљиво је не користити скраћенице када говоримо о особама са инвалидитетом (ОСИ), чак и када саме организације, или особе са инвалидитетом те скраћенице користе. Такође погрешно је користити одредницу „паркинг за инвалиде” већ треба рећи/написати „паркинг за возила особа са инвалидитетом”, увредљиво је и неприкладно писати „и организације инвалида” већ „организације особа са инвалидитетом”.

У оваквим и сличним случајевима, важно је да новинари/ке прате промене у језику и правилној употреби термина јер су оне израз напора друштва да елиминише дискриминацију и на језичком нивоу и често се дешава да термини који су у једном тренутку били прикладни на пример, „особе са посебним потребама”, бивају у одређеном тренутку процењени као неприкладни и дискриминаторни.

П – Пол

Ради лакшег праћења дискриминације по личном својству у редовним годишњим извештајима Повереника, мишљења и препоруке по притуж-

бама Повереника разврстани су на одређене поткатогије. Једна од њих је „пол и род”. У свакодневном говору пол и род се сматрају синоними-ма, али новинари/ке који извештавају о полној и родној дискриминацији треба да науче да разликују ова два термина. Полни и родни идентитет дакле нису једно те исто. Пол представља биолошку одредницу, односно, односи се на биолошке карактеристике људских бића, анатомски склоп, док се род односи на психолошки и социјални ниво ових разлика, односно користи се у друштвеном и културном контексту.

Р- Род

Род означава улоге које се женама и мушкарцима приписују у одређеном друштвеном контексту с обзиром на очекивана, наметнута или усвојена друштвена понашања полова (на пример „мушкарац је глава породице”, „жени је место у кући”, „мушкарци су карактерни и одлучни”, „жене су слабе и женствене”, жене које одступају од улоге које им намеће друштво често се погрдно називају „мушкарачама”, а мушкарцици „женским Петком” на пример). Улоге које се намењују женама и мушкарцима варирају с обзиром на друштвене, верске, политичке, економске и друге околности, обичаје, традицију, морална схватања и друго.

Родни идентитет особе може, али и не мора да буде у складу са полом који јој је приписан по рођењу. Уколико се пол приписан по рођењу и родни идентитет особе разликују, онда је у питању транс, односно трансродна (енг. transgender) особа. Уколико се особа идентификује у складу са полом који јој је приписан по рођењу, онда кажемо да је особа цисродна (енг. cisgender).

О трансродним и трансполним особама биће речи у посебном одељку овог појмовника.

Р – Родно сензитивни језик

Све више новинара/ки уважава важност коришћења родно осетљивог језика као свог личног доприноса борби против дискриминације жена у језичкој сфери. Иако Закон о јавном информисању и медијима, Закон о електронским медијима и Кодекс новинара Србије не прописује употребу родно сензитивног језика, они у својим одредбама говоре о забрани дис-

криминације по основу пола и рода и посредно сугеришу обавезу новинара/ки да избегавају језик који жене чини језички невидљивим.

Од 2005. године када је објављен први Кодекс родно осетљивог медијског извештавања до данас, појавило се неколико изванредних приручника и књига који новинарима/кама омогућавају да пронађу решења за недоумице на које повремено наилазе. Овде ћемо навести само неке од њих: „Родно осетљива употреба језика: Предлог основних упутстава”¹⁸⁶, кратак и прегледан низ упутстава о извештавању уз низ примера, „Род и језик”, обимније издање истих ауторки¹⁸⁷, „Начини за превладавање дискриминације у језику у образовању, медијима и правним документима”¹⁸⁸ са предлогом женских облика титула звања и занимања и упутствима за медијско извештавање, „Родно осетљив језик у сектору безбедности”¹⁸⁹, „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика”¹⁹⁰, „Водич за родно осетљив приступ медијима у Србији: препоруке и досадашња пракса”¹⁹¹ као и кратке и сажете препоруке Заштаника грађана¹⁹² и други извори.

Очекивано је да ће упоредо са усвајањем европских правила и пракси, и Србија у своје медијско законодавство уградити обавезу родне равноправности и ближе се одредити према толерисању сексистичких стереотипа у медијима који оснажују дискриминаторне праксе.

У складу са овим, и укупним напорима на заокруживању законодавства у области родне равноправности Закон о равноправности полова¹⁹³ у свом члану 41 који се односи на јавно информисање, наводи да „информације

---

186 Родно осетљива употреба језика: Предлог основних упутстава”, Свенка Савић, Маријана Чанак, Вероника Митро и Гордана Штасни, Женске студије и истраживања и Футура публикације, Нови Сад 2009.

187 Род и језик, Свенка Савић, Маријана Чанак, Вероника Митро и Гордана Штасни, Женске студије и истраживања и Футура публикације, Нови Сад 2009.

188 „Начини за превладавање дискриминације у језику у образовању, медијима и правним документима” Јасмина Чаушевић и Сандра Злотрг, Сарајево 2011.

189 Кузмановић, Јовановић, Ана Родно осетљив језик у сектору безбедности Београд: Београдски центар за безбедносну политику, 2013.

190 Савић, Свенка (2009). Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика. Никшић, Зборник радова Његошеви дани 1, Универзитет Црне Горе

191 Водич за родно осетљив приступ медијима у Србији: препоруке и досадашња пракса / Јелена Филиповић, Ана Кузмановић Јовановић. – Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Управа за родну равноправност, 2012. (Београд: Космос).

192 Упутства за стандардизован недискриминативни говор и понашање, Заштитник грађана

193 Закон о равноправности полова „Сл. гласник РС”, бр. 104/2009)

које се преносе путем средстава јавног информисања не смеју садржати нити подстицати дискриминацију засновану на полу”. Одредбе из овог члана „односе се и на све видове реклама и пропагандног материјала. Средства јавног информисања су дужна да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу као и да преузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе, који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно надређености одређеног пола”.¹⁹⁴

Потребно је доследно користити женски граматички род за жене, што подразумева, између осталог, да се појмови који означавају називе положаја, професија, занимања, звања, титула, радних места жена, наводе (по правилу) увек у женском граматичком роду (правница, адвокаткиња, вајарка, или жена полицајац, итд. према језичком осећању новинара/ке), неприхватљиво је инсистирање на брачном статусу жене (госпоћица/госпоћа); из медијских прилога треба избацити стереотипе као што су „слабији пол” или „лепши пол” за жене, односно „јачи пол” за мушкарце.

Р – Расизам

Веровање да постоје урођене и карактеристичне разлике међу расама, при чему се сматра да је једна раса важнија и боља од друге, тј. да је супериорнија над осталим расама. Прављење разлике међу људима према њиховој раси назива се расна дискриминација.

С – Сегрегација

Сегрегација је посебно тежак облик дискриминације, и на жалост, није непозната у нашем друштву. Сегрегирањем/одвајањем се појединац или (рањива) група људи одређеног личног својства (на пример одређене етничке припадности или социјалног положаја) одваја од доминантне друштвене групе на одређеном подручју друштвеног живота. Неки од

---

¹⁹⁴ Родна равноправност и полни стереотипи на првом програму Радиотелевизије Србије, РРА Служба за надзор и анализу, април 2014.

најчешћих случајева сегрегације су одвајање ромске од неромске деце у школама; насељавање мањинских група у гета (на пример ромска картонска насеља), укључујући и оне случајеве који нису директан акт државе, већ последица дискриминаторских политика државе и локалних структура.

C – Сексизам

Сексизам је негативна процена друге особе због припадности одређеном полу/ веровање да је један пол мање способан и вредан у односу на други. Примери сексизма врло су чести у медијима, и најчешће усмерени на жене, које се представљају као сексуални објекти а не особе са професионалним, људским и другим квалитетима. У израженом облику овакав начин третирања жена означава се као *мизогинија* (мржња према женама) док је *мизандрија* мржња према мушкарцима. Из сексизма произилази полна дискриминација.

C – Сексуална оријентација

Односи се на физичку, емоционалну и сексуалну привлачност према лицима одређеног пола. Према сексуалној оријентацији, постоје особе које привлачи супротни пол (хетеросексуалне особе), особе које привлачи исти пол (лезбејке и гејеви), особе које привлаче оба пола (бисексуалне особе) и асексуалне особе (не осећају сексуалну привлачност према другим особама без обзира на пол).

Сексуалну оријентацију не треба мешати са родним идентитетом који представља субјективни осећај припадности или неприпадности једном од родова и није нужно заснован на полу нити на сексуалној оријентацији. Постоји више родних идентитета са којима особа може да се идентификује али се најчешће наводе следеће категорије: мушкарац, жена, оба, „трећи пол” или ниједан.

С – Ситуационо тестирање

Закон о забрани дискриминације омогућава Поверенику да испита раз-
мере дискриминације користећи метод ситуационог тестирања дискри-
минације. Овај метод користи се пре свега за испитивање прикривене
дискриминације која се не може доказати стандардним доказним сред-
ствима и тражи доказивање дискриминације „на лицу места” како би се
доказало неједнако (неповољније) третирање лица или групе лица засно-
вано на неком личном својству, односно, како би се учиниле видљивим
дискриминаторне праксе и сензибилисала јавност за раширеност овак-
вих облика дискриминације. Повереник је уз помоћ невладиних органи-
зација спровео неколико оваквих ситуационих тестирања. Овим методом
прикупљени су докази о дискриминацији Рома приликом покушаја да
изнајме стан, запосле се¹⁹⁵ и отворе рачун у банци, и о дискриминацији
особа са ХИВ/АИДС-ом при покушају да закажу преглед у стоматолошкој
ординацији. На пример, у овом последњем случају, „тестери”, особе обу-
чене за спровођење оваквих испитивања, прво су успешно заказале пре-
гледе код зубара телефонским путем. Када су у следећем телефонском
позиву саопштиле стоматологу да су оболели од ХИВ/АИДС-а ускраћен
им је приступ овој здравственој услузи, под различитим изговорима. По-
даци о ситуационим тестирањима које је спровела повереница могу се
наћи у редовним годишњим извештајима о раду Повереника.

Т – Трансродност и трансполност

Тансполне и трансродне особе спадају у изразито маргинализовану групу
која је често изложена различитим видовима дискриминације, иако по-
стоје помаци у побољшању њиховог друштвеног положаја.

Припадници ове популације не сусрећу се само са проблемима физичких
и вербалних напада, дискриминације и изолације, него имају и различи-

---

195 Види детаљно на сајту Повереника <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/prituzba-organizacija-p-i-z-p-protiv-ugostiteljske-radnje-m-zbog-diskriminacije-po-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

те тешкоће у вези са признањем родног идентитета, пре свега приликом израде личних докумената.¹⁹⁶

У 2015. години у Србији је први пут, поред Параде поноса, у истом дану одржан и Транс прајд. То је утицало и на повећан интерес медија за извештавање о трансполним и трансродним особама. Анализа медијских текстова о транс- особама који су објављени у дневним и недељним новинама током 2015. године показала је да је већина штампаних медија у Србији о трансродним особама извештавала у складу са професионалним стандардима, али и да нису занемарљиви примери сензационализма и непримереног, увредљивог писања и коришћења израза као „транца” или „нит’ мушко, нит’ женско”.¹⁹⁷

Одличан приручник за детаљније упознавање са одговарајућом терминологијом и саветима за извештавање су *Стилско-језичке препоруке за медије о извештавању о транс особама*.¹⁹⁸

Овде ћемо дати само основне дефиниције и опште препоруке за извештавање.

Трансполне особе су особе чије се полне карактеристике и полни идентитет не поклапају, и које желе да операцијом прилагоде свој пол, односно да ускладе свој родни и/или полни идентитет и осећај себе. И када до медицинске промене не дође, ове особе треба називати трансполним ако се оне тако изјашњавају.

Трансродне особе се не уклапају у традиционалне бинарне моделе полно/родних подела, и могу имати карактеристике које су повезане са једним родом (који је другачији у односу на њихов пол), затим карактери-

---

196 На сајту Повереника објављена је анализа прописа од значаја за правни положај трансполних особа, која је доступна online <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/analiza-propisa-od-znacaja-za-pravni-polozaj-transpolnih-osoba/>

197 Службена белешка Повереника за заштиту равноправности са конференције „Извештавање медија о транс особама” у организацији невладиних организација Прахис и ГАУТЕН-ЛГБТ и медијског архива ЕБАРТ, 24. фебруар 2016. године

198 Овај приручник који је израдио тим Гаутен – ЛГБТ доступан је онлајн на неколико веб-сајтова, између осталих на сајту Гаутен –ЛГБТ <http://www.transserbia.org/resursi/biblioteka/1036-preporuke-medijima-za-izvestavanje-o-trans-osobama>, Центар за Квир студије <http://www.cks.org.rs/2016/03/preporuke-za-medije-o-izvestavanju-o-trans-osobama/>

стике оба рода, могу се дефинисати негде између у родном континууму или могу бити ван родних дефиниција. Овакве особе најчешће не желе да се подвргну операцији ради прилагођавања пола већ да ускладе аспекте свог рода.

Новинари/ке треба да воде рачуна о поштовању приватности транс особа, и могућности да откривањем њиховог статуса може довести до угрожавања њихове личне безбедности. У извештавању треба поштовати жељу особе у вези са њеним представљањем – на пример ако особа користи женско име и говори о себи у женском роду, онда тако о њој треба и говорити.

У извештавању треба проценити да ли је транс идентитет особе важан за саму причу или није. На пример, ако се говори о пословним компетенцијама транс особе нема разлога за помињање њеног идентитета. Ако се цитира изјава транс особе која се залаже за поштовање права ове групе, онда је навођење идентитета релевантно.

Здравствене детаље треба избегавати а о претходном животу транс особе треба извештавати само уз њену сагласност.

Треба водити рачуна да су сексуална оријентација и родни идентитет две различите ствари. Транс особе могу бити геј, хетеросексуалне, бисексуалне, асексуалне и пансексуалне.

У – Уродњавање (Gender Mainstreaming)

Велики број медија извештава о афирмативним мерама чији је циљ ублажавање и укидање неједнаког положаја жена у односу на мушкараце. Већа заступљености жена у политици и на местима одлучивања, достизање економске равноправности жена кроз субвенције за женско предузетништво, мере за подстицање пољопривредница или уједначавање зарада представљају релативно честе теме које произилазе из корпуса институционалног и практичног залагања за достизање родне равноправности. Родна равноправност најчешће се схвата у контексту дискриминације жена и мера за њено отклањање, али заправо представља далеко шири и комплекснији концепт који подразумева да мушкарци, жене и

особе другачијих родних идентитета, треба да имају једнаке предуслове за остваривање људских права.¹⁹⁹

Поред појма родне равноправности, све више се у домаћој јавности, у контексту европских интеграција, говори и у уродњавању свих јавних политика (gender mainstreaming), а о овој теми имају прилику да пишу и, на пример, новинари/ке економске рубрике с обзиром на обавезу Србије да уведе родну перспективу у буџетирање, и новинари/ке који на пример пишу о реформи Војске Србије.

У сваком од редовних извештаја поверенице такође се међу општим препорукама налази и она да треба прописати обавезу „уродњавања” свих јавних политика (gender mainstreaming), односно интегрисања родне перспективе у јавне политике, како би се обезбедило уклањање системских и структурних узрока родне неравноправности и створили услови за транспонување родне равноправности, као европске вредности, на кохерентан и систематичан начин у све одлуке и политике на националном, покрајинском и локалном нивоу и обезбедила доследна примена правила о родној анализи нацрта закона и других прописа и анализи њихових ефеката на жене и мушкарце.²⁰⁰

На пример, уродњавање политика у медијима подразумевало би коришћење родно осетљивог језика, избегавање стереотипног представљања полова, укључивање родне перспективе у сам процес конципирања вести, али и обезбеђивање равноправног положаја оба пола у извршним и руководећим структурама медија.²⁰¹

---

199 Опширније види на пример у Родна равноправност и принцип увођења родне равноправности у јавне политике, Мирјана Донмановић Факултет за европске правно-политичке студије Универзитета Едунонс и Центар за родне студије Универзитета у Новом Саду, 2014. <http://www2.uns.ac.rs/sr/centri/rodneStudije/20140207clanakMD.pdf>

200 Редован годишњи извештај Повереница за заштиту равноправности за 2015. годину. Стр. 229

201 Водич за родно осетљив приступ медијима у Србији : препоруке и досадашња пракса / Јелена Филиповић, Ана Кузмановић Јовановић. - Београд : Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Управа за родну равноправност, 2012. (Београд : Космос)

